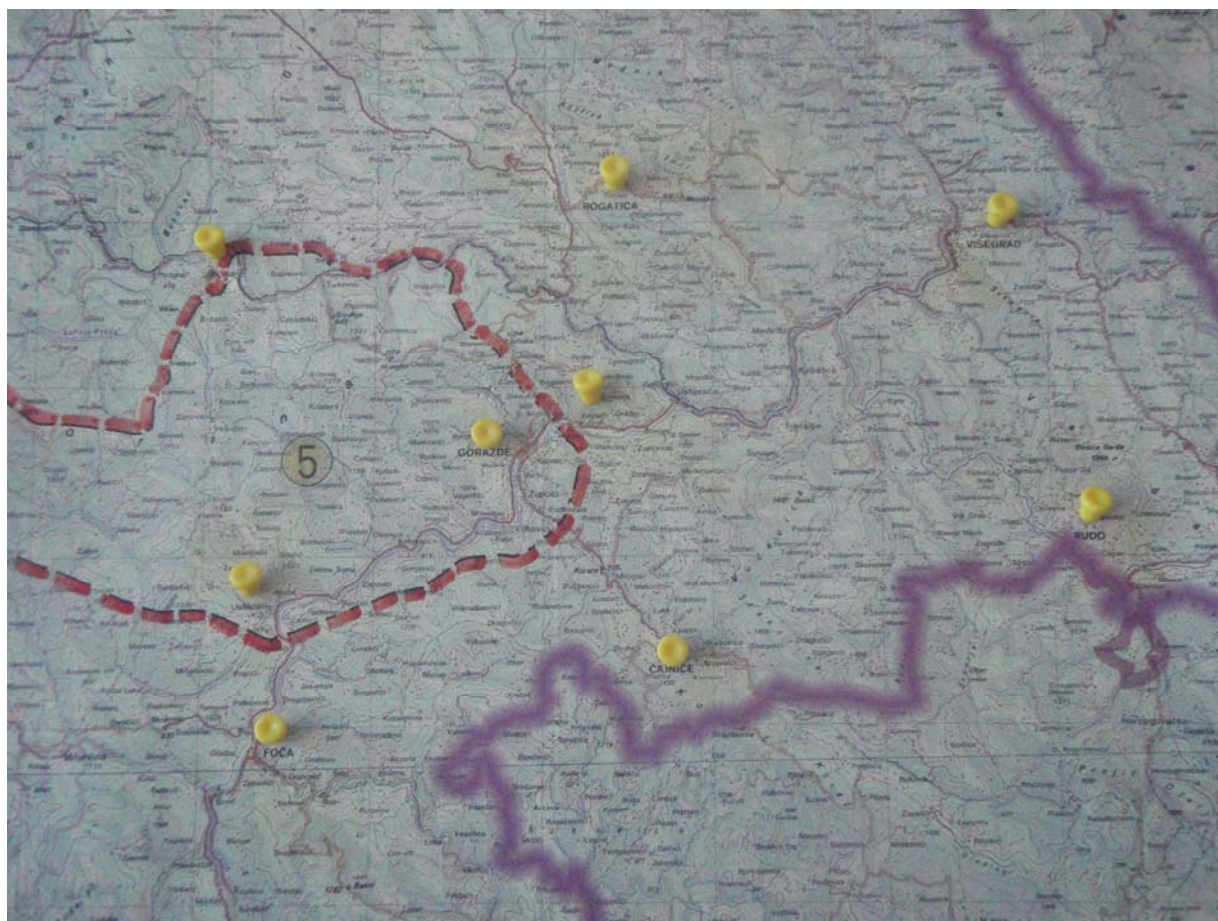

ANALIZA STANJA

U OBLASTI POVRATKA NA PODRUČJU JUGOISTOČNE BOSNE I
HERCEGOVINE SA PREPORUKAMA U OBLASTI PODRŠKE
ODRŽIVOM POVRATKU

OPĆINE:

GORAŽDE, NOVO GORAŽDE, VIŠEGRAD, ROGATICA, PALE-PRAČA, FOČA-USTIKOLINA, FOČA,
ČAJNIČE I RUDO

"ANALIZA STANJA U OBLASTI POVRATKA NA PODRUČJU JUGOISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE SA PREPORUKAMA U OBLASTI PODRŠKE ODRŽIVOM POVRATKU"

Projekat: "Podsticaj održivom povratku kroz izradu analize stanja procesa povratka na području gornjedrinske regije i identifikacija prioriternih potreba u oblasti održivosti povratka"

Ovaj dokument je izrađen u saradnji ALDI u.g. i Udruženja regionalnog odbora za povratak u jugoistočnu Bosnu i Hercegovinu, a uz finansijsku podršku Ministarstva za socijalnu politiku, zdravstvo, izbjegla i raseljena lica Vlade Bosansko-podrinjskog kantona.

SADRŽAJ

SAŽETAK	13
UVOD	17
METODLOGIJA ISTRAŽIVANJA I ANALIZE	19
1. Cilj istraživanja	19
2. Geografsko područje istraživanja	19
3. Predmet i obuhvat istraživanja	21
DIO A	23
ZBIRNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA	
1. Ukupan broj povratnika koji su obuhvaćeni istraživanjem	25
2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	26
3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u regiji	29
4. Poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u regiji	31
5. Socijalno stanje ispitanih povratnika u regiji	32
6. Stanje u oblasti mjera održivosti povratka	34
DIO B.	37
DETALJNI PREGLED ISTRAŽIVANJA PO OPĆINAMA	
1. OPĆINA GORAŽDE	39
1.1. Geografsko područje istraživanja općine Goražde	39
1.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	40
1.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Goražde	41
1.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde	42
1.5. Pregled socijalnog stanja u općini Goražde	43
1.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Goražde	45
2. OPĆINA FOČA-USTIKOLINA	49
2.1. Geografsko područje istraživanja općine Foča-Ustikolina	49
2.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	50
2.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina	50
2.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina	51
2.5. Pregled socijalnog stanja u općini Foča-Ustikolina	52
2.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Foča-Ustikolina	54
3. OPĆINA PALE PRAČA	57
3.1. Geografsko područje istraživanja općine Pale-Prača	57
3.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	57
3.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Pale-Prača	57
3.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Pale-Prača	58

3.5.	Pregled socijalnog stanja u općini Pale-Prača	58
3.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Pale-Prača	59
4.	OPŠTINA ROGATICA	61
4.1.	Geografsko područje istraživanja opštine Rogatica	61
4.2.	Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	62
4.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Rogatica	63
4.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica	64
4.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Rogatica	65
4.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Rogatica	67
5.	OPŠTINA VIŠEGRAD	71
5.1.	Geografsko područje istraživanja opštne Višegrad	71
5.2.	Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	72
5.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Višegrad	73
5.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad	74
5.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Višegrad	75
5.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Višegrad	77
6.	OPŠTINA RUDO	79
6.1.	Geografsko područje istraživanja opštine Rudo	79
6.2.	Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	80
6.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Rudo	81
6.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo	82
6.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Rudo	83
6.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Rudo	85
7.	OPŠTINA ČAJNIČE	87
7.1.	Geografsko područje istraživanja opštine Čajniče	87
7.2.	Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	88
7.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Čajniče	89
7.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče	90
7.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Čajniče	91
7.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Čajniče	93
8.	OPŠTINA FOČA	95
8.1.	Geografsko područje istraživanja opštine Foča	95
8.2.	Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica	96
8.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Foča	97
8.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Foča	98
8.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Foča	99

8.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Foča	101
9.	OPŠTINA NOVO GORAŽDE	103
9.1.	Geografsko područje istraživanja opštine Novo Goražde	103
9.2.	Demografska struktura povratničkih ispitanih porodica	104
9.3.	Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde	105
9.4.	Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde	106
9.5.	Pregled socijalnog stanja u opštini Novo Goražde	107
9.6.	Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Novo Goražde	109
	DIO C.	113
	NAJZNAČAJNIJA POVRATNIČKA PODRUČJA NA PROSTORU JUGOISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE	
1.	PREGLED NAJZNAČAJNIJIH POVRATNIČKIH NASELJA U JUGOISTOČNOJ BIH	115
1.1.	Najbrojnija povratnička naselja / demografske karakteristike	115
1.2.	Najbrojnija povratnička naselja / ekonomske karakteristike	118
1.3.	Najbrojnija povratnička naselja / socijalne karakteristike	121
2.	PREGLED KLJUČNIH PREPORUKA ZA JAČANJE ODRŽIVOSTI POVRATKA	126
	GRAFIKONI I TABELE:	
	Grafikon 1. Geografsko područje istraživanja	19
	Grafikon 2. Struktura ispitanih povratničkih porodica u općinama u odnosu na broj članova domaćinstva	26
	Grafikon 3. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po općinama	28
	Grafikon 4. Odnos između dobivene i potrebne pomoći	35
	Grafikon 5. Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica općine Goražde	39
	Grafikon 6. Struktura ispitanih povratničkih porodica u Goraždu u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)	40
	Grafikon 7. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u općini Goražde	41
	Grafikon 8. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u općini Goražde	47
	Grafikon 9. Prikaz učešća ispitanika iz općine Foča-Ustikolina	49
	Grafikon 10. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u općini Foča-Ustikolina	55
	Grafikon 11. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u općini Pale-Prača	60
	Grafikon 12. Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Rogatica	61
	Grafikon 13. Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Rogatica u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)	62
	Grafikon 14. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Rogatica	63
	Grafikon 15. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Rogatica	69
	Grafikon 16. Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Višegrad	71
	Grafikon 17. Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Višegrad u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)	72
	Grafikon 18. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Višegrad	73

Grafikon 19. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Višegrad	78
Grafikon 20. Prikaz učešća ispitanika iz sela opštine Rudo	79
Grafikon 21. Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Rudo u odnosu na broj članova domaćinstva	80
Grafikon 22. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Rudo	81
Grafikon 23. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Rudo	86
Grafikon 24: Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Čajniče	87
Grafikon 25. Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Čajniče u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)	88
Grafikon 26. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Čajniče	89
Grafikon 27. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Čajniče	94
Grafikon 28. Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Foča	95
Grafikon 29. Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Foča u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)	96
Grafikon 30. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Foča	97
Grafikon 31. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Foča	102
Grafikon 32. Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Novo Goražde	103
Grafikon 33. Struktura ispitanih povratničkih porodica u mjesnim zajednicama u odnosu na broj članova domaćinstva	104
Grafikon 34. Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Novo Goražde	105
Grafikon 35. Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Novo Goražde	110
Grafikon 36. Broj anketiranih povratnika u najvećim povratničkim naseljima	116
Grafikon 37. Udio tro i višečlanih domaćinstava u odabranim povratničkim naseljima	117
Grafikon 38. Udio ispitanika (djece do 15 godina i starijih od 65 godina) po najbrojnijim povratničkim naseljima	117
Grafikon 39. Registrirani zaposleni ispitanici u najbrojnijim povratničkim naseljima (broj)	118
Grafikon 40. Stope registrirane zaposlenosti i nezaposlenosti ispitanika u najbrojnijim povratničkim naseljima	119
Grafikoni 41 i 41a. Broj muznih krava i ovaca u najbrojnijim povratničkim naseljima	120
Grafikoni 42., 42a. i 42b. Ispitane porodice bez minimuma stambenih uslova, električne energije i pristupnog puta po naseljima	122
Grafikon 43. Pregled povratničkih naselja prema procentu stanovništva sa dobrim zdravstvenim stanjem	123
Grafikoni 44. i 44a. Broj djece ispitanika koja pohađaju osnovnu i srednju školu po povratničkim naseljima	124
Tabela 1: Pregled zastupljenosti ispitanika po naseljenim mjestima unutar svake općine obuhvaćene istraživanjem	20
Tabela 2. Pregled procjene obuhvata povratnika u procesu prikupljanja podataka	25
Tabela 3. Zbirni pregled strukture ispitanih povratničkih porodica u odnosu na broj članova domaćinstva	26
Tabela 4. Zbirni pregled starosne strukture ispitanih povratnika	27
Tabela 5. Zbirni pregled polne strukture ispitanih povratnika	28
Tabela 6. Zbirni pregled ekonomskog statusa ispitanih povratnika u regiji	30
Tabela 7. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području regije	31
Tabela 8. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području regije	31
Tabela 9. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području regije	32
Tabela 10. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području regije	32

Tabela 11. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika	33
Tabela 12. Obrazovanje djece ispitanika	33
Tabela 13. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka	34
Tabela 14. Zbirni pregled potrebne pomoći za održivost povratka	35
Tabela 15. Pregled broja ispitanih povratnika u općini Goražde po mjesnim zajednicama	39
Tabela 16. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde	42
Tabela 16a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde	42
Tabela 17. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području općine Goražde	43
Tabela 18. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području općine Goražde	43
Tabela 19. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području općine Goražde	44
Tabela 20. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Goražde	44
Tabela 21. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Goražde	44
Tabela 22. Obrazovanje djece ispitanika	45
Tabela 23. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Goražde	46
Tabela 24. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Goražde	47
Tabela 25. Pregled broja ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina	49
Tabela 26. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina	50
Tabela 26a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina	51
Tabela 27. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina	51
Tabela 28. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina	52
Tabela 29. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina	52
Tabela 30. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina	53
Tabela 31. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina	53
Tabela 32. Obrazovanje djece ispitanika	53
Tabela 33. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Foča-Ustikolina	54
Tabela 34. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Foča-Ustikolina	55
Tabela 35. Demografska struktura ispitanih povratnika u općini Pale-Prača	57
Tabela 36. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Pale-Prača	58
Tabela 37. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Pale-Prača	58
Tabela 38. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Pale-Prača	59
Tabela 39. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Pale-Prača	60
Tabela 40. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Rogatica	61
Tabela 41. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica	64
Tabela 41a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica	64
Tabela 42. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Rogatice	65
Tabela 43. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Rogatica	65
Tabela 44. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Rogatica	66
Tabela 45. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Rogatica	66

Tabela 46. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Rogatica	66
Tabela 47. Obrazovanje djece ispitanika	67
Tabela 48. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Rogatica	67
Tabela 49. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Rogatica	68
Tabela 50. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Višegrad	71
Tabela 51. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad	74
Tabela 51a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad	74
Tabela 52. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Višegrad	74
Tabela 53. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Višegrad	75
Tabela 54. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Višegrad	75
Tabela 55. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Višegrad	76
Tabela 56. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Višegrad	76
Tabela 57. Obrazovanje djece ispitanika	76
Tabela 58. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Višegrad	77
Tabela 59. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Višegrad	78
Tabela 60. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Rudo	79
Tabela 61. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo	82
Tabela 61a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo	82
Tabela 62. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Rudo	83
Tabela 63. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Rudo	83
Tabela 64. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Rudo	83
Tabela 65. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Rudo	84
Tabela 66. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Rudo	84
Tabela 67. Obrazovanje djece ispitanika	84
Tabela 68. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Rudo	85
Tabela 69. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Rudo	86
Tabela 70. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Čajniče	87
Tabela 71. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče	90
Tabela 71a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče	90
Tabela 72. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Čajniče	90
Tabela 73. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Čajniče	91
Tabela 74. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Čajniče	91
Tabela 75. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Čajniče	92
Tabela 76. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Čajniče	92
Tabela 77. Obrazovanje djece ispitanika	92
Tabela 78. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Čajniče	93

Tabela 79. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Čajniče	93
Tabela 80. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Foča	95
Tabela 81. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Foča	98
Tabela 81a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Foča	98
Tabela 82. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Foča	98
Tabela 83. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Foča	99
Tabela 84. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Foča	99
Tabela 85. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Foča	100
Tabela 86. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Foča	100
Tabela 87. Obrazovanje djece ispitanika	100
Tabela 88. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Foča	101
Tabela 89. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Foča	102
Tabela 90. Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde	103
Tabela 91. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde	106
Tabela 91a. Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde	106
Tabela 92. Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde	106
Tabela 93. Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde	107
Tabela 94. Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde	107
Tabela 95. Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde	108
Tabela 96. Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde	108
Tabela 97. Obrazovanje djece ispitanika	108
Tabela 98. Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Novo Goražde	109
Tabela 99. Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Novo Goražde	110
Tabela 100. Pregled osnovnih parametara po povratničkim naseljima (u odnosu na regionalni prosjek)	125

SAŽETAK

Aktivnosti na izradi analize stanja procesa povratka pokrenute su u 2009. godini sa glavnim svrhom da se doprinese jačanju sistemskog pristupa za stvaranje održivog procesa povratka izbjeglih i raseljenih lica u ovom dijelu Bosne i Hercegovine. Rad na analizi stanja u procesu povratka izbjeglih i raseljenih lica na području jugoistočne BiH proveden je u periodu januar – maj 2010. godine prikupljajući podatke relevantne za proces povratka od samih povratnika koji su se vratili i stalno borave u svojim prijeratnim mjestima boravka. U ovom periodu od povratnika su prikupljane informacije o njihovom ekonomskom, socijalnom i društvenom položaju na prostoru općina koje su identifikovane u projektu kroz direktan razgovor sa povratnicima.

Istraživanje je provedeno na području devet općina jugoistočne BiH u kojima, prema statističkim podacima, živi 101.915 lica. Istraživanjem su obuhvaćene 1.427 povratničke porodice, odnosno 3.864 povratnika. U odnosu na ukupan broj stanovnika u općinama istraživanjem je obuhvaćeno 3,8 % ukupne populacije u općinama

Demografski pokazatelji

Na području regije najveći broj ispitanih povratničkih porodica živi u dvočlanim domaćinstvima (36,4 %), dok najmanji broj živi u četveročlanim domaćinstvima (13,3 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 20,7 %, na tročlana 15,7 % i na domaćinstva sa 5 ili više članova otpada 13,5 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u regiji.

Na području regije najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 62,6 %, odnosno 2.419 povratnika. Od ukupnog broja ispitanih povratnika ukupno je 419 djece do 14 godina, odnosno svega 10,8 procenata. Posmatrano po općinama, najveći udio djece do 14 godina u ukupnom ispitanom stanovništvu je zabilježen u Novom Goraždu, a najmanji na prostoru općine Pale-Prača, dok je najveći udio stanovništva od 15 do 64 godine zabilježen u Novom Goraždu, a najmanji u takođe u općini Pale-Prača.

Ekonomska aktivnost

Ukupan broj radno sposobnih ispitanih povratnika na području regije iznosi 3.445 lica, dok broj ispitanih povratnika koji su uključeni u radnu snagu iznosi 1.456 lica. Radnu snagu sačinjava 502 zaposlena lica i 954 registrirana nezaposlena lica. Od ukupnog broja ispitanih zaposlenih 318 povratnika je zaposleno u formalnom sektoru, a 184 ispitanog povratnika je izjavilo da je zaposleno u poljoprivredi. Posmatrano po spolu, svega 1/3 ispitanih registriranih zaposlenih otpada na žene, dok 2/3 svih ispitanih zaposlenih u poljoprivredi otpada takođe na žene. Stopa nezaposlenosti ispitanih povratnika je najveća u Rudom (94,2 %), Foči (91,3 %), Višegradu (84,2 %), i Čajniču (80,3 %).

Posmatrano u odnosu na stope ekonomske aktivnosti u Bosni i Hercegovini (prema podacima za 2008. godinu – Anketa o radnoj snazi), stope ekonomske aktivnosti ispitanih

povratnika se nalaze u prosjeku u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, dok je stopa zaposlenosti ispitanih povratnika dvostruko manja, a stopa nezaposlenosti dvostruko veća u odnosu na prosjek Bosne i Hercegovine.

Poljoprivreda je glavna ekonomska djelatnost ispitanih povratnika. Od ukupnog broja ispitanih povratničkih porodica, 479 ispitanih povratničkih porodica posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 30,2 m². Znatno manje, odnosno svega 5,1 % procenata ispitanih povratničkih porodica posjeduje plastenike čija je prosječna površina 90 m². Svega 1,8 % ispitanih povratničkih porodica posjeduju traktore (26 traktora ukupno), dok 9 % ispitanih povratnika posjeduje motokultivator (129 motokultivatora ukupno). U oblasti stočnog fonda, 319 ispitanih porodica posjeduje muzne krave sa ukupno 487 muznih krava, dok 162 ispitane porodice posjeduju 3.409 grla ovaca. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ukupno 40 ispitanih porodica posjeduje koze, 26 ispitanih porodica posjeduje konje i pet ispitanih porodica posjeduje volove.

Socijalni položaj

Najveći broj ispitanih povratnika, njih 89,6 % ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 121 ispitanik povratnik (8,5 % ukupnog broja ispitanih povratnika) izjasnio da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 9,3 % ispitanih povratnika (132 porodice) nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom. Nešto povoljnija situacija je sa osiguranjem pristupnog puta, gdje se 4,9 % ispitanih povratnika (70 porodica) izjasnilo da nema obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Ispitani povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbijeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja entiteta u kojem su boravili kao raseljena lica. Na ovaj način omogućeno je da 91,7 % svih ispitanih povratnika bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem dok je svega 3,1 % ispitanih povratnika (odnosno 118 osoba) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje. Podatak koji posebno zabrinjava jeste da, najveći broj povratnika koji imaju zdravstveno osiguranje u Federaciji, su povratnici u Republiku Srpsku koji su kao raseljena lica boravili u Federaciji BiH, dok su povratnici u Bosansko-podrinjski kanton koji su kao raseljene osobe živjele u RS-u najvećim dijelom osiguranici Fonda zdravstvenog osiguranja RS. Prema dobivenim podacima, 83,2 % svih ispitanih povratnika u Republiku Srpsku iz F BiH još uvijek ima zdravstveno osiguranje u Federaciji BiH, dok svega 9,6 % ispitanih povratnika u RS ima zdravstveno osiguranje Fonda zdravstvenog osiguranja RS. Znatno je povoljnija situacija sa povratnicima u Bosansko-podrinjski kanton gdje 68,4 % ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje Republike Srpske, a 19,8 % zdravstveno osiguranje u Kantonalnom zavodu zdravstvenog osiguranja Bosansko-podrinjskog kantona.

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 10,8 % ili 418 osoba ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 228 su učenici osnovnih škola (54,5

% ukupnog broja učenika i studenata), dok su 86 osoba učenici srednjih škola. Evidentan je visok udio studenata i 104 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje. Najveći broj studenata su studenti iz Novog Goražda koji studiraju u F BiH (61 student) i studenti iz Goražda koji studiraju u RS (21 student). Iako podaci o obrazovanju djece ohrabruju, zabrinjava podatak da svega 60 djece pohađa školu u mjestima povratka.

Mjere održivosti povratka

U cilju poboljšanja uslova života u povratničkim naseljima potrebno je osigurati putnu infrastrukturu, zdravstvenu zaštitu, adekvatno obrazovanje, mogućnost zapošljavanja kroz razvoj male privrede u gradskim zonama i poljoprivrede (stočarstvo i ratarstvo) u ruralnim dijelovima kao i ostvarivanje svih osnovnih minimalnih uslova za život. Na osnovu informacija kojima raspolažemo, jedan dio povratnika je započeo neki samostalni biznis, ali su potrebna dodatna sredstva za razvoj i dalji opstanak tog biznisa. Procjenjuje se da je samo oko 3 % povratnika ostvarilo neku vrstu djelatnosti kojom se samostalno bavi i danas. Najveći dio povratničkog stanovništva se bavi poljoprivredom, ali samo za vlastite potrebe. Zbog nepostojanja zemljoradničkih zadruga povratnici nemaju mogućnosti za plasiranje poljoprivrednih proizvoda na šire tržište. Da bi se unaprijedio razvoj stočarstva treba obezbijediti uslove (infrastrukturu) za formiranje malih farmi. Jedan od velikih problema na području povratničkih naselja jugoistočne BiH je postojanje porodica koje žive na rubu egzistencije i koje još uvijek nisu dobile pažnju koju zaslužuju od strane društva, iz razloga što se malo zna o njima, odnosno, što nisu nigdje evidentirani kao lica u stanju socijalne potrebe.

UVOD

Aktivnosti na izradi analize stanja procesa povratka izbjeglih i raseljenih lica na prostor jugoistočne Bosne i Hercegovine pokrenute su u 2009. godini sa glavnom svrhom da se doprinese jačanju sistemskog pristupa za stvaranje održivog procesa povratka izbjeglih i raseljenih lica u ovom dijelu Bosne i Hercegovine.

Nakon objavljivanja Javnog poziva za predaju projekata za poboljšanje položaja raseljenih lica od strane Ministarstva za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI) i Udruženje povratnika za Jugoistočnu Bosnu su uspostavili partnerstvo sa ciljem da se mobiliziraju postojeći resursi obje organizacije za implementaciju projekta „Identifikacija prioriteta na bazi analize stanja povratničkih područja Bosansko-podrinjskog kantona i opština Jugoistočne Bosne (RS) – Foča, Čajniče, Novo Goražde, Rudo, Višegrad i Rogatica“. Prijedlog projekta je u potpunosti podržan od strane Vlade Bosansko-podrinjskog kantona i njegova implementacija je započeta u novembru 2009. godine

Osnovni cilj projekta jeste davanje doprinosa jačanju systemske podrške održivom projektu kroz utvrđivanje stvarnog stanja u oblasti povratka i kroz identifikaciju prioriteta mjera na podrški održivom povratku na prostoru općina Gornjedrinske regije, te identifikacija stanja i prioriteta potrebe povratnika koja bi omogućila snažniji angažman domaćih i međunarodnih, vladinih i nevladinih organizacija u podrški samoodrživom povratku na prostoru Gornjedrinske regije. Radom na analizi stanja definišće se najvažnija povratnička područja na prostoru Gornjedrinske regije, stvarni obim rekonstrukcije stambenog fonda, nivo obnove poljoprivredne i ne-poljoprivredne proizvodnje, te socijalni, obrazovni, zdravstveni i demografski podaci koji će poslužiti kao osnova za identifikaciju vrste mjera i mjesta provođenja mjera za unaprijeđenje održivosti povratka.

Osnovni razlog za pokretanje ovog projekta jeste u tome što ni nakon 14 godina od završetka rata u Bosni i Hercegovini, na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i opština jugoistočne Bosne ne postoje podaci o stanju u oblasti povratka raseljenih lica i izbjeglica. U tom periodu, ulagana su velika sredstva od strane stranih i domaćih donatora, ali nažalost, o rezultatima tih ulaganja ne postoji kvalitetna i ažurirana baza podataka pa se dešavalo da jedni te isti povratnici dobijaju više donacija u iste svrhe dok drugi i do danas nisu dobili nikakvu značajnu pomoć. Nepostojanjem takve vrste informacija je onemogućeno efikasno planiranje i programiranje razvoja povratničkih područja i stvaranje uslova za odvijanje normalnog ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života povratnika. Iz tog razloga, osnovne aktivnosti odobrenog projekta su bile:

1. Prikupljanje podataka o ekonomskom, socijalnom i društvenom položaju povratnika na prostoru općina koje su identifikovane u projektu. Istraživanje je provedeno direktnim obilaskom terena i u razgovorima sa povratnicima;
2. Izrada analize stanja ekonomskom, socijalnom i društvenom položaju povratnika i definisanje prioriteta potreba povratnika u oblasti održivosti povratka;
3. Rad sa povratnicima, povratničkim udruženjima i mjesnim zajednicama na identifikaciji prioriteta potreba povratnika;
4. Projektovanje, izrada baze podataka o stanju i potrebama povratničkih područja obuhvaćenih projektom.

Analiza stanja procesa povratka izbjeglih i raseljenih lica na područje jugoistočne Bosne i Hercegovine sa preporukama u oblasti podrške održivom povratku sadrži rezultate prve tri projektne aktivnosti koje su planirane projektom. Posljednja aktivnost – izrada baze podataka je zasebna aktivnost i baza podataka sa ekonomskim, socijalnim i društvenim pokazateljima za 1.427 povratničke porodice je dostavljena Ministarstvu za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice u elektronskom formatu. Podaci koji se nalaze u ovoj analizi su podaci koji se nalaze u izrađenoj bazi podataka.

METODLOGIJA ISTRAŽIVANJA I ANALIZE

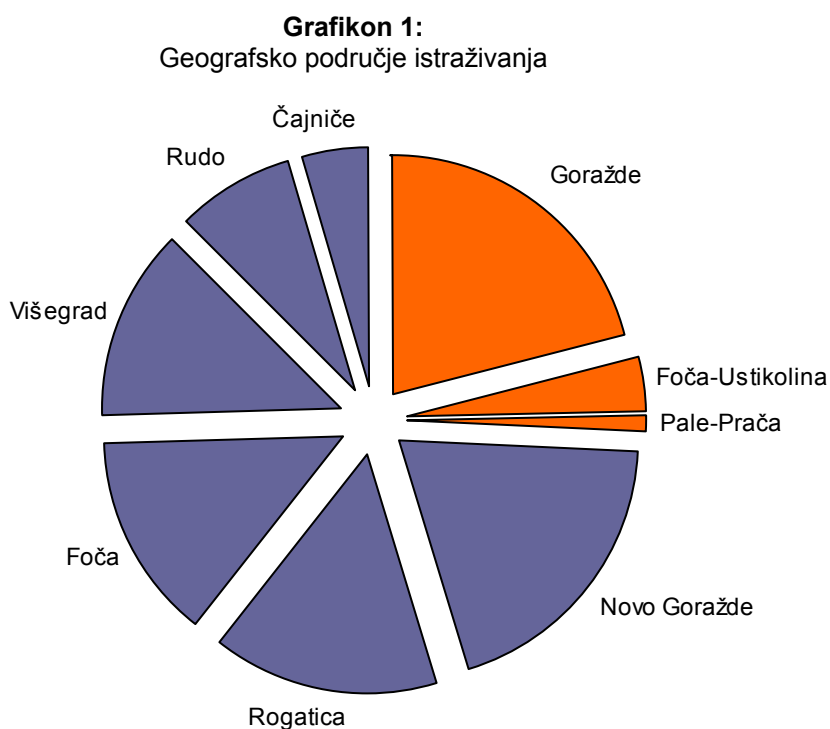
1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je prikupljanje podataka o ekonomskom, socijalnom i društvenom položaju povratnika i izrada analize stanja procesa povratka na području jugoistočne Bosne i Hercegovine i definisanje preporuka koje bi omogućile bolje planiranje i programiranje pomoći procesu održivog povratka.

Projektom su unaprijed definisane općine u kojima će se provoditi istraživanje kao i demografski podaci, podaci o ekonomskoj aktivnosti članova povratničkog domaćinstva, obim poljoprivredne i ekonomske aktivnosti, te obrazovni, zdravstveni i drugi podaci koji će se prikupljati na terenu u cilju izrade analize stanja koji uključuju starosnu i polnu strukturu, prihode i zaposlenost.

2. GEOGRAFSKO PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se provelo na području općina Goražde, Foča-Ustikolina i Pale-Prača u Federaciji BiH i opština Foča, Rogatica, Čajniče, Novo Goražde, Rudo i Višegrad u Republici Srpskoj. Zastupljenost pojedinih općina u procesu istraživanja uzimajući u obzir broj ispitanika koji su obuhvaćeni istraživanjem iz svake općine je takva da je jedna četvrtina sa prostora općina Bosansko-podrinjskog kantona, dok su tri četvrtine ispitanika sa prostora općina iz RS. Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih općina prikazano je na narednom grafikonu.

Pored zastupljenosti ispitanika u svih devet općina obuhvaćenim istraživanjem, u narednoj tabeli dat je pregled povratničkih naselja unuta svake općine (bilo da se radi o mjesnoj zajednici ili povratničkom području). U narednoj tabeli je dat pregled naseljenih mjesta unutar svake općine u kojima žive povratnici koji su obuhvaćeni istraživanjem.

Tabela 1:
Pregled zastupljenosti ispitanika po naseljenim mjestima unutar svake općine obuhvaćene istraživanjem

FEDERACIJA BIH			REPUBLIKA SRPSKA		
Općina	Naseljeno mjesto	% Učešća	Općina	Naseljeno mjesto	% Učešća
Goražde		100 %	Foča		100%
	Goražde	49,1%		MZ Popov Most	49,2%
	Zupčići	24,4%		Donje Polje	11,3%
	Podhranjen	4,7%		Godijeno	9,3%
	Vitkovići	4,4%		MZ Jošanica	6,7%
	Glamoč	2,7%		Gornje Polje	5,1%
	Bare	2,3 %	Rogatica		100%
Ustikolina		100%		Kozići	24,5%
	Ustikolina	100%		Žepa	22,6%
Prača		100%		Kukavice	20,2%
	Prača	100%		Rogatica	10,3%
				Mesići	7,5%
				Osovo	6,6%
				Gučevo	3,7%
			Čajniče		100%
				Međurječje	47,6 %
				Milijeno	34,9 %
				Čajniče	6,3 %
				Zaborak	1,5 %
			Novo Goražde		100%
				Kopači	70,8 %
				Ustiprača	17,3 %
				Podkozara	5,5 %
				Trebeško brdo	1,0 %
			Rudo		100%
				Stragačina	100,0 %
			Višegrad		100%
				Međeđa	58,2 %
				Dobrun	15,3 %
				Višegrad	13,1 %
				Orahovci	7,1 %
				Klašnik	1,6 %

3. PREDMET I OBUHVAT ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je definisan projektnim zadatkom i on obuhvata utvrđivanje ekonomskog i socijalnog stanja povratnika koji stalno borave u mjestima povratka i koji su učestvovali u istraživanju. Istraživanjem su obuhvaćeni manjinski povratnici, odnosno povratnici bosnjačke nacionalnosti u opštinama u Republici Srpskoj i povratnici srpske i hrvatske nacionalnosti u općinama Bosansko-podrinjskog kantona.

Obzirom na ograničena sredstva i resurse projekta, ali i sam cilj projekta, u istraživanje nisu uključene sve povratničke porodice, već porodice koje su anketari intervjuisali u toku procesa prikupljanja informacija direktno na terenu. Obzirom na objektivna ograničenja u prikupljanju informacija, istraživanjem nisu obuhvaćene sve povratničke porodice, bilo iz razloga da ih anketar nije pronašao kod kuće ili da sami povratnici nisu željeli učestvovati u istraživanju. U istraživanje nisu uključeni ni povratnici koji u mjestima povratka žive manje od 9 mjeseci u toku jedne godine za koje se pretpostavlja da povremeno borave u mjestima povratka jer zbog različitih razloga nemaju adekvatne uslove za stalan boravak u mjestima povratka.

DIO A.

ZBIRNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. UKUPAN BROJ POV RATNIKA KOJI SU OBUHVAĆENI ISTRAŽIVANJEM

Istraživanje je provedeno na području devet općina jugoistočne BiH u kojima prema statističkim podacima živi 101.915 lica. ***Istraživanjem su obuhvaćene 1.427 povratničke porodice, odnosno 3.864 povratnika. U odnosu na ukupan broj stanovnika u općinama istraživanjem je obuhvaćeno 3,8 % ukupne populacije u općinama.***

Broj od 3.864 povratnika nije ujedno i konačan broj manjinskih povratnika na području jugoistočne BiH. Iako je cilj istraživanja bio prikupljanje podataka o svim povratnicima koji su u periodu istraživanja (januar 2010 - maj 2010. godine) živjeli u svojim obnovljenim kućama, dio povratnika nije obuhvaćen istraživanjem bilo iz razloga da ih anketar nije pronašao kod kuće ili da sami povratnici nisu željeli učestvovati u istraživanju. U istraživanje nisu uključeni ni povratnici koji u mjestima povratka žive manje od 9 mjeseci u toku jedne godine za koje se pretpostavlja da povremeno borave u mjestima povratka jer zbog različitih razloga nemaju adekvatne uslove za stalan boravak u mjestima povratka.

Tabela 2.

Pregled procjene obuhvata ispitanih povratnika u procesu prikupljanja podataka

Općina	Trenutni broj stanovnika u općini	Obuhvaćeno istraživanjem		% povratnika obuhvaćenih istraživanjem u odnosu na ukupan broj stanovnika općine
		Porodica	Lica	Lica
Goražde	30.383	295	795	2,6 %
Foča-Ustikolina	1.782	51	161	9,0 %
Pale - Prača	1.060	13	30	2,8 %
Rogatica	14.000	212	569	4,1 %
Višegrad	13.000	182	531	4,1 %
Rudo	11.000	113	301	2,7 %
Čajniče	4.237	63	195	4,6 %
Foča	24.000	193	390	1,6 %
Novo Goražde	2.453	305	892	36,4 %
UKUPNO	101.915	1.427	3.864	3,8 %

U tabeli 2. prikazan je broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem, te procenat povratnika obuhvaćenih istraživanjem u odnosu na ukupan broj stanovnika općine.

Na osnovu podataka do kojih smo došli u toku istraživanja, može se reći da je najveći procenat ispitanih povratnika u odnosu na ukupan broj stanovnika opštine ostvaren u opštini Novo Goražde (RS) i iznosi 36,4 %, a najmanji u opštini Foča (RS) u procentu od 1,6 %. Od općina koje su u sastavu BPK, sa najvećim procentom ispitanih povratnika u odnosu na ukupan broj stanovnika, izdvaja se općina Foča – Ustikolina gdje broj ispitanika u odnosu na ukupan broj stanovnika iznosi 9,0%.

2. DEMOGRAFSKA STRUKTURA ISPITANIH POV RATNIČKIH PORODICA

Na području regije najveći broj ispitanih povratničkih porodica živi u dvočlanim domaćinstvima (36,4 %), dok najmanji broj živi u četveročlanim domaćinstvima (13,3 %).

Na jednočlana domaćinstva otpada 20,7 %, na tročlana 15,7 % i na domaćinstva sa 5 ili više članova otpada 13,5 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u regiji. Demografska struktura povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazana je u tabeli 3.

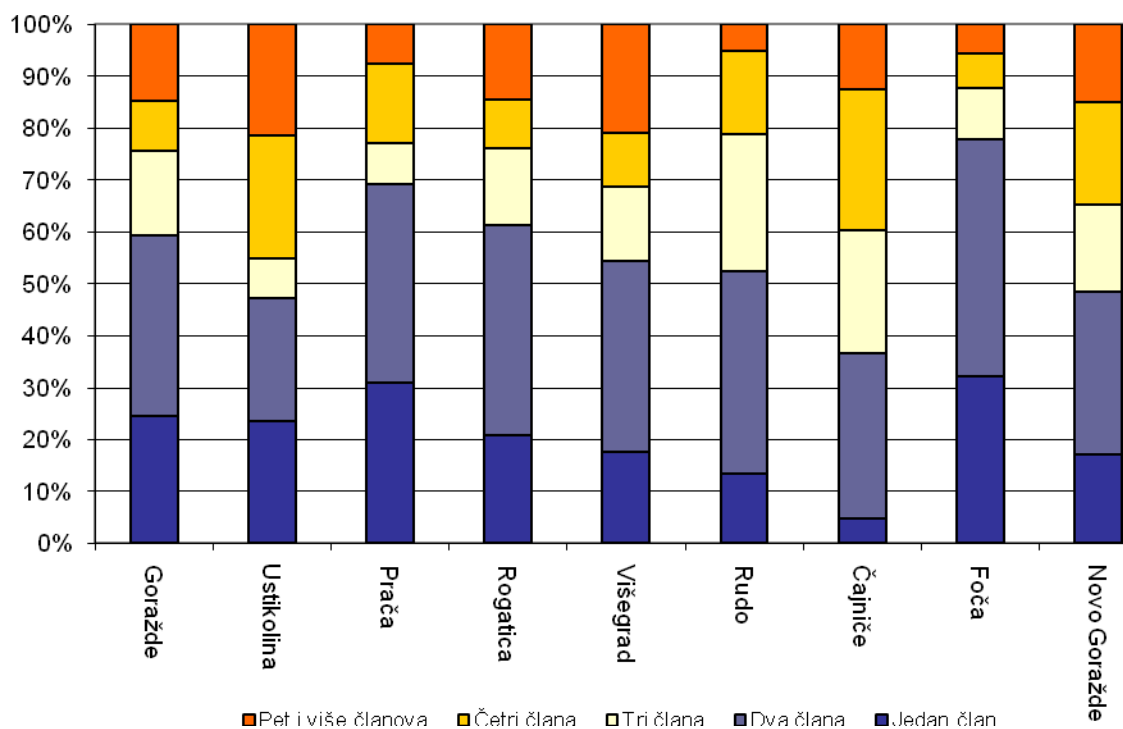
Tabela 3.

Zbirni pregled strukture ispitanih povratničkih porodica u odnosu na broj članova domaćinstva

Općina	Ukupan broj povratničkih porodica	Broj članova domaćinstva				
		1 član	2 člana	3 člana	4 člana	5 i više članova
Goražde	295	72	103	48	28	44
Ustikolina	51	12	12	4	12	11
Prača	13	4	5	1	2	1
Rogatica	212	44	86	31	20	31
Višegrad	182	32	67	26	18	38
Rudo	113	15	44	30	18	6
Čajniče	63	3	20	15	17	8
Foča	193	62	88	18	12	9
Novo Goražde	305	51	95	51	63	45
UKUPNO	1.427	295	520	224	190	193

Grafikon 2.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u općinama u odnosu na broj članova domaćinstva

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu samo u opštini Čajniče učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je ispod 40 % ukupnog broja ispitanih domaćinstava, dok je u općinama Goražde, Foča-Ustikolina, Višegrad, Rudo i Novo Goražde ispod 60 %. **S druge strane, učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je iznad 60 % u općinama Pale-Prača, Rogatica i Foča.**

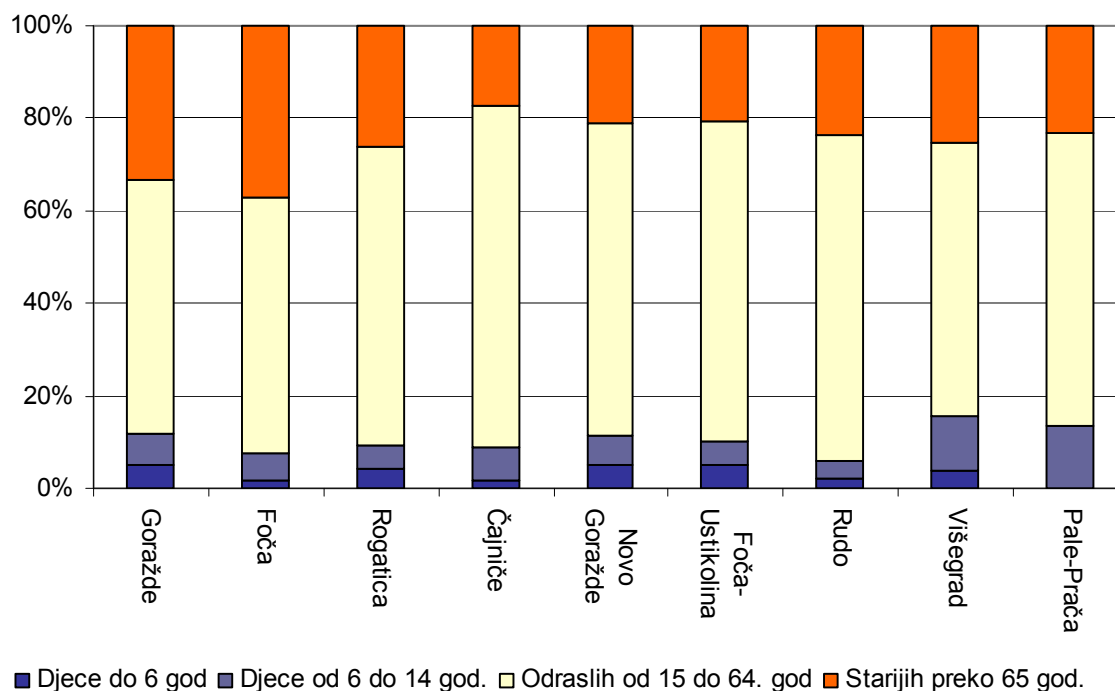
Na području regije najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 62,6 %, odnosno 2.419 povratnika. **Od ukupnog broja ispitanih povratnika ukupno je 419 djece do 14 godina, odnosno svega 10,8 procenata.** U tabeli 4. prikazan je zbirni pregled starosne strukture ispitanih povratnika.

Tabela 4.
Zbirni pregled starosne strukture ispitanih povratnika

Općina	Ukupan broj ispitanih povratnika	Starosna struktura ispitanih povratnika			
		Djece do 6 godina	Djece od 6 do 14 godina	Odraslih od 15 do 64. godina	Starijih preko 65 godina
Goražde	795	39	56	436	264
Foča	390	6	23	216	145
Rogatica	569	23	31	367	148
Čajniče	195	3	14	144	34
Novo Goražde	892	45	58	599	190
Foča-Ustikolina	161	8	8	112	33
Rudo	301	6	12	212	71
Višegrad	531	20	63	314	134
Pale-Prača	30	0	4	19	7
UKUPNO	3.864	150	269	2.419	1.026

Posmatrano po općinama, najveći udio djece do 14 godina u ukupnom ispitanom stanovništvu je zabilježen u Novom Goraždu, a najmanji na prostoru općine Pale-Prača, dok je najveći udio ispitanog stanovništva od 15 do 64 godine zabilježen u Novom Goraždu, a najmanji takođe u općini Pale-Prača.

Grafikon 3.
Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po općinama

Na području regije gotovo jednako su zastupljene osobe oba pola (muškarci 50,6 % i žene 49,4 %), sa minimalnim razlikama po općinama, kako je i prikazano u narednoj tabeli.

Tabela 5.
Zbirni pregled polne strukture ispitanih povratnika

Općina	Ukupan broj ispitanih povratnika	Polna struktura ispitanih povratnika			
		muškarci (broj)	žene (broj)	muškarci (%)	žene (%)
Goražde	795	386	409	48,6 %	51,4 %
Foča	390	210	180	53,8 %	46,2 %
Rogatica	569	285	284	50,1 %	49,9 %
Čajniče	195	105	90	53,8 %	46,2 %
Novo Goražde	892	457	435	51,2 %	48,8 %
Foča-Ustikolina	161	86	75	53,4 %	46,6 %
Rudo	301	151	150	50,2 %	49,8 %
Višegrad	531	261	270	49,2 %	50,8 %
Pale-Prača	30	15	15	50,0 %	50,0 %
UKUPNO	3.864	1.956	1.908	50,6 %	49,4 %

3. EKONOMSKA AKTIVNOST ISPITANIH POVRATNIKA U REGIJI

Zbirne informacije o ekonomskim aktivnostima povratnika obuhvataju podatke o radno sposobnim povratnicima, zaposlenim, nezaposlenim i neaktivnim povratnicima na području svih općina koje su obuhvaćene istraživanjem. **Ukupan broj ispitanih radno sposobnih povratnika na području regije iznosi 3.445 lica, dok broj ispitanih povratnika koji su uključeni u radnu snagu iznosi 1.456 lica. Radnu snagu ispitanika sačinjava 502 zaposlena lica i 954 registrirana nezaposlena lica.** Važno je napomenuti da je u broj zaposlenih uključeno i 184 povratnika koji su zaposleni u poljoprivredi. Ukupan broj ekonomski neaktivnih ispitanih povratnika iznosi 1.989 lica, od čega se 1.029 ispitanih povratnika izjasnilo da ima status penzionera.

Posmatrano zbirno, stopa aktivnosti koja se mjeri kao odnos radne snage i radno sposobnog stanovništva je izuzetno visoka i iznosi 42,3 %. Sa druge strane, stopa zaposlenosti koja se mjeri kao odnos između zaposlenih i radno sposobnog stanovništva je izuzetno mala i iznosi svega 14,6 %, dok je stopa nezaposlenosti izuzetno visoka i iznosi 65,5 %.

Na području regije **zaposleno je ukupno 502 ispitanika povratnika od čega je 318 ispitanih povratnika zaposleno u formalnom sektoru, a 184 ispitanika povratnika je izjavilo da je zaposleno u poljoprivredi. Posmatrano po spolu, svega 1/3 registriranih zaposlenih ispitanika otpada na žene, dok 2/3 svih ispitanika zaposlenih u poljoprivredi otpada takođe na žene.**

Na području regije 954 ispitanika povratnika su registrovani kao nezaposlena lica i stopa nezaposlenosti ispitanih povratnika je najveća u Rudom (94,2 %), Foča (91,3 %), Višegrad (84,2 %) i Čajniče (80,3 %). Ukupan broj ekonomski neaktivnih ispitanih povratnika iznosi 1.989 osoba, od čega 52% otpada na penzionere.

Posmatrano u odnosu na stope ekonomske aktivnosti u Bosni i Hercegovini (prema podacima za 2008. godinu – Anketa o radnoj snazi), stope ekonomske aktivnosti povratnika se nalaze u prosjeku u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, dok je stopa zaposlenosti povratnika dvostruko manja, a stopa nezaposlenosti dvostruko veća u odnosu na prosjek Bosne i Hercegovine.

Ukoliko stope ekonomske aktivnosti posmatramo po polu, vidimo da je na prostoru regije stopa aktivnosti žena takođe visoka i iznosi 41,5 %, dok je stopa zaposlenosti niska i iznosi 12,9%, dok je stopa nezaposlenosti žena izuzetno visoka i ona iznosi 68,8 %. U zbirnom pregledu, osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima povratnika, date su u tabeli broj 6.

Tabela 6.
Zbirni pregled ekonomskog statusa ispitanih povratnika u regiji

	SVI (MUŠKARCI I ŽENE)							(ŽENE)						
	Radno sposobno stanovništvo (stanovništvo 15 +)	Radna snaga (zaposleni i nezaposleni)	Zaposleni	Od čega zaposleni u poljoprivredi	Nezaposleni	Neaktivni	Od čega penzioneri	Radno sposobno stanovništvo (stanovništvo 15 +)	Radna snaga (zaposleni i nezaposleni)	Zaposleni	Od čega zaposleni u poljoprivredi	Nezaposleni	Neaktivni	Od čega penzioneri
Goražde	700	306	81	22	225	394	227	370	142	33	11	109	228	106
Foča	361	154	17	4	137	207	143	170	79	10	2	69	91	41
Rogatica	515	152	81	48	71	363	155	255	76	38	29	38	179	41
Čajniče	178	90	29	14	61	88	40	83	38	9	4	29	45	12
Novo Goražde	789	400	202	35	198	389	206	383	196	74	25	122	187	60
Foča-Ustikolina	145	12	4	0	8	133	29	70	6	2	0	4	64	9
Rudo	283	117	52	48	65	166	77	138	89	41	39	48	49	24
Višegrad	448	131	30	11	101	317	142	225	57	13	6	44	168	33
Pale-Prača	26	12	6	2	6	14	10	14	6	3	1	3	8	7
UKUPNO	3.445	1.374	502	184	872	2.071	1.029	1.708	689	223	117	466	1.019	333
Stope aktivnosti (zbirno)														
	Stopa aktivnosti	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti					Stopa aktivnosti	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti				
<i>BiH (2008 ARS)</i>	43,9	29,7	31,1					31,6	23,1	26,8				
Goražde	43,7	11,6	73,5					38,4	8,9	76,8				
Foča	42,7	4,7	89,0					46,5	5,9	87,3				
Rogatica	29,5	15,7	46,7					29,8	14,9	50,0				
Čajniče	50,6	16,3	67,8					45,8	10,8	76,3				
Novo Goražde	50,7	25,6	49,5					51,2	19,3	62,2				
Foča-Ustikolina	8,3%	2,8%	66,7%					8,6	2,9	66,7				
Rudo	41,3	18,4	55,6					64,5	29,7	53,9				
Višegrad	29,2	6,7	77,1					25,3	5,8	77,2				
Pale-Prača	46,2	23,1	50,0					42,9	21,4	50,0				
UKUPNO	39,9	14,6	63,5					40,3	13,1	67,6				

Stopa aktivnosti -Radna snaga/radno sposobno stanovništvo. **Stopa zaposlenosti** -Zaposleni/radno sposobno stanovništvo. **Stopa nezaposlenosti** -Nezaposleni/radna snaga.

4. POLJOPRIVREDNE AKTIVNOSTI ISPITANIH POV RATNIKA U REGIJI

Poljoprivredna djelatnost je jedna od ključnih ekonomskih aktivnosti povratnika na području svih općina u kojima je istraživanje provođeno. Kao što je prikazano u prethodnoj tabeli 184 povratnika su izjavili da im je poljoprivreda ključni izvor prihoda, odnosno da su stalno zaposleni u poljoprivrednom sektoru, dok skoro jedna polovina ispitanih povratnika posjeduje adekvatne resurse koji im služe za generisanje prihoda od poljoprivredne djelatnosti.

U cilju utvrđivanja nivoa poljoprivredne aktivnosti povratnika, u procesu prikupljanja informacija od ispitanika su prikupljane informacije o poljoprivrednim objektima i opremi (broju i veličini štalskih objekata, broju i površini plastenika, broju traktora, motokultivatora i druge poljoprivredne mehanizacije), te podatke o trenutnom stočnom fondu sa kojima raspolažu povratnici i obradivom zemljištu. Na ovaj način prikupljene su dodatne informacije koje govore o nivou poljoprivredne aktivnosti povratnika.

Od ukupnog broja ispitanih povratničkih porodica, 479 isptianih povratničkih porodica, odnosno 33,6% posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 30,2 m2. Znatno manje, odnosno svega 5,1 % procenata ispitanih povratničkih porodica posjeduje plastenike čija je prosječna površina 90 m2. Svega 1,8 % ispitanih povratničkih porodica posjeduju traktore (26 traktora ukupno), dok 9 % ispitanih povratnika posjeduje motokultivator (129 motokultivatora ukupno).

Tabela 7.

Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području regije

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m2)	Prosječna površina (m2)
Broj povratnika koji posjeduju štale	479	14.444	30,154
Broj povratnika koji posjeduju plastenike	74	6.659	89,986
Broj traktora sa kojima raspolažu povratnici	26	-	-
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu povratnici	129	-	-

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (319 porodica) i povratnici ukupno raspolažu sa 487 grla stoke. Ukupno 162 ispitane porodice posjeduju ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 3.409. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ukupno 40 ispitanih porodica posjeduje koze, 26 porodica posjeduje konje i pet porodica posjeduje volove.

Tabela 8.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području regije

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici
Ovce	3.409	162	21,0
Muzne krave	487	319	1,5
Koze	242	40	6,1
Konji	36	26	1,4
Volovi	12	5	2,4

5. SOCIJALNO STANJE ISPITANIH POV RATNIKA U REGIJI

U cilju utvrđivanja trenutnog socijalnog položaja u kojem se nalaze povratnici u općinama koje su obuhvaćene istraživanjem, prikupljeni su podaci o:

1. Osiguranju minimalnih stambenih uslova za život povratnika, priključku na elektro-energetsku mrežu i postojanju pristupnih puteva za povratnike;
2. Zdravstvenom stanju i zdravstvenom osiguranju povratnika;
3. Obrazovanju učenika i studenata povratnika.

Najveći broj ispitanih povratnika, njih 89,6 % ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 121 povratnik (8,5 % ukupnog broja ispitanih povratnika) izjasnio da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 9,3 % ispitanih povratnika (132 porodice) nema trajno rješeno pitanje snabdjevanja električnom energijom. Nešto povoljnija situacija je sa osiguranjem pristupnog puta, gdje se 4,9 % ispitanih povratnika (70 porodica) izjasnilo da nema obezbjeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Tabela 9.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području regije

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	1278	121	28	89,6%	8,5%	2,0%
Obezbjeđen priključak na elektro mrežu	1254	132	41	87,9%	9,3%	2,9%
Obezbjeđen pristupni put	1316	70	41	92,2%	4,9%	2,9%

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području regije je dobro kod 39,7 % povratnika i relativno dobro kod 44,3 % povratnika. Sa druge strane, 341 ispitanik (ili 8,8 %) je izjavio da mu je zdravstveno stanje teško, a 7,2 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 10.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području regije

OPIS	UKUPNO	%
Dobro	1.534	39,7%
Relativno dobro	1.712	44,3%
Teško	341	8,8%
Bez odgovora/nepoznato	277	7,2%

Povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbjeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja entiteta u kojem su boravili kao raseljena lica. Na ovaj način omogućeno je da 91,7 % svih ispitanih povratnika bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je svega 3,1 % povratnika (odnosno 118 ispitanih osoba) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje.

Tabela 11.
Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika

OPIS	Ukupno		Mjesto povratka	
	Broj	%	U F BiH	U RS
Zdravstveno osiguranje u F BiH	2.591	67,1%	195	2.396
Zdravstveno osiguranje u RS	951	24,6%	674	277
Bez zdravstvenog osiguranja	118	3,1%	63	55
Nepoznato	204	5,3%	54	150

Podatak koji posebno zabrinjava jeste da, najveći broj povratnika koji imaju zdravstveno osiguranje u Federaciji, su povratnici u Republiku Srpsku koji su kao raseljena lica boravili u Federaciji BiH, dok su povratnici u Bosansko-podrinjski kanton koji su kao raseljene osobe živjele u RS-u najvećim dijelom osiguranici Fonda zdravstvenog osiguranja RS. **Prema dobivenim podacima, 83,2 % svih ispitanih povratnika u Republiku Srpsku iz F BiH još uvijek ima zdravstveno osiguranje u Federaciji BiH, dok svega 9,6 % ispitanih povratnika u RS ima zdravstveno osiguranje Fonda zdravstvenog osiguranja RS. Znatno je povoljnija situacija sa povratnicima u Bosansko-podrinjski kanton gdje 68,4 % ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje Republike Srpske, a 19,8 % zdravstveno osiguranje u Kantonalnom zavodu zdravstvenog osiguranja Bosansko-podrinjskog kantona.**

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 10,8 % ili 418 osoba ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 228 su učenici osnovnih škola (54,5 % ukupnog broja učenika i studenata), dok su 86 osoba učenici srednjih škola. Evidentan je visok udio studenata i 104 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje. Najveći broj studenata su studenti iz Novog Goražda koji studiraju u F BiH (61 studenta) i studenti iz Goražda koji studiraju u RS (21 student).

Tabela 12.
Obrazovanje djece ispitnika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	47	13	0	60
U drugim mjestima u RS	68	20	29	117
U drugim mjestima u F BiH	113	53	75	241
Ukupno	228	86	104	418

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti svega 14,4 % ispitanih povratnika se školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka. Tek 20,6 % djece svih ispitanih povratnika osnovnu školu pohađaju u mjestu povratka.

Kao koristan indikator o položaju ispitanih povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da svega 0,8 % ispitanih povratnika (12 porodica) posjeduje kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

6. STANJE U OBLASTI MJERA ODRŽIVOSTI POVRATKA

Kao što je bilo očekivano, u proteklom periodu, povratnici su najveću pomoć dobili u cilju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova za život povratnika (85,8 % svih ispitanih porodica) i pomoć za priključak električne energije (82,3 % svih ispitanih porodica).

Tabela 13.
Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	1.225	85,8%
Priključak el. energije	1.175	82,3%
Motokultivator	141	9,9%
Traktor	17	1,2%
Poljoprivredni alat	87	6,1%
Štalski objekti i slično	210	14,7%
Plastenik	73	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	184	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	111	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost povratnici su dobili kroz pomoć u izgradnji štalskih objekata (14,7 % svih ispitanih porodica) i pomoć u obezbjeđenju krupne stoke (12,9 % svih ispitanih porodica). Ukupno 141 ispitana povratnička porodica ili 9,9 % svih ispitanih povratnika dobili su pomoć u motokultivatorima, 7,8 % ispitanih povratničkih porodica dobilo je pomoć u sitnoj stoci, 6,1 % ispitanih porodica u poljoprivrednom alatu, te je njih 5,1 % dobilo pomoć u plastenicima.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak, od strane ispitanih povratnika je naznačeno da na području regije 218 porodica nema obezbijedene minimalne stambene uslove (15,3 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 142 ispitane porodice nemaju obezbijeden priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj stočarstva** obzirom da je oko 500 ispitanih povratničkih porodica ili 35 % ukupnog broja ispitanih porodica izrazilo želju da dodatno generisanje prihoda obezbijedi kroz nabavku krupne stoke, dok su 324 ispitane porodice izrazile potrebu za pružanjem pomoći u nabavci sitne stoke. Zajedno sa pomoći u obezbjeđenju krupne stoke neophodno je planirati pružanje pomoći u obezbjeđenju odgovarajućih štalskih objekata, obzirom da je 369 ispitanih povratničkih porodica izrazilo potrebu za pomoć u izgradnji odgovarajućih štalskih objekata.

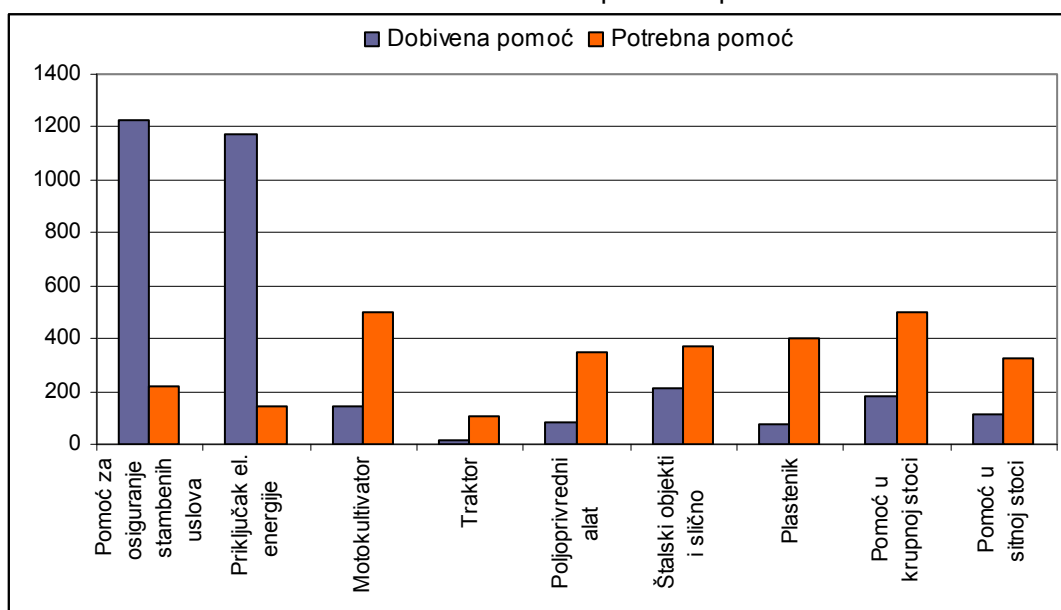
Na drugom mjestu se nalazi **mehanizacija** jer je 497 ispitanih porodica ili (34,8 %) izrazilo potrebu za pomoć u nabavci motokultivatora, dok je 104 ispitane porodice potrebna pomoć za nabavku traktora, a 347 ispitanih porodica je izrazilo potrebu za pomoć u nabavci poljoprivrednog alata.

Tabela 14.
Zbirni pregled potrebne pomoći za održivost povratka

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	218	15,3%
Priključak el. energije	142	10,0%
Motokultivator	497	34,8%
Traktor	104	7,3%
Poljoprivredni alat	347	24,3%
Štalski objekti i slično	369	25,9%
Plastenik	401	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	500	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	324	22,7%

Na trećem mjestu je pomoć u nabavci **plastenika**, obzirom da je 401 ispitana porodica, odnosno 28,1 % izrazila potrebu za nabavkom plastenika u cilju pružanja podrške za osiguranje ekonomske održivosti u mjestu povratka.

Grafikon 4.
Odnos između dobivene i potrebne pomoći

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u traktorima, zatim u plastenicima i poljoprivrednom alatu. Nešto je povoljniji odnos između dobivene i tražene pomoći za nabavku sitne i krupne stoke i štalskih objekata što znači da u ovim oblastima već postoji iskustvo u pružanju pomoći za održivi povratak.

DIO B.

DETALJNI PREGLED ISTRAŽIVANJA PO OPĆINAMA

1. OPCINA GORAŽDE

1.1. Geografsko područje istraživanja općine Goražde

Istraživanje se provelo na području općine Goražde, na uzorku od 295 povratničkih domaćinstava, tj. 795 lica, u mjesnim zajednicama: Berič, Goražde 1, Goražde 2, Goražde 3, Goražde 4, Ilovača, Mravinjac, Osječani, Vitkovići i Zupčiči. **Područja sa najvećim brojem povratnika su mjesne zajednice Goražde 2, Goražde 3, Goražde 4 i Zupčiči i u njima živi 83,7 % ukupnog broja ispitanih povratnika na području općine Goražde.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na narednom grafikonu, a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u općini Goražde prikazana su u tabeli 15.

Grafik 5:
Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica općine Goražde

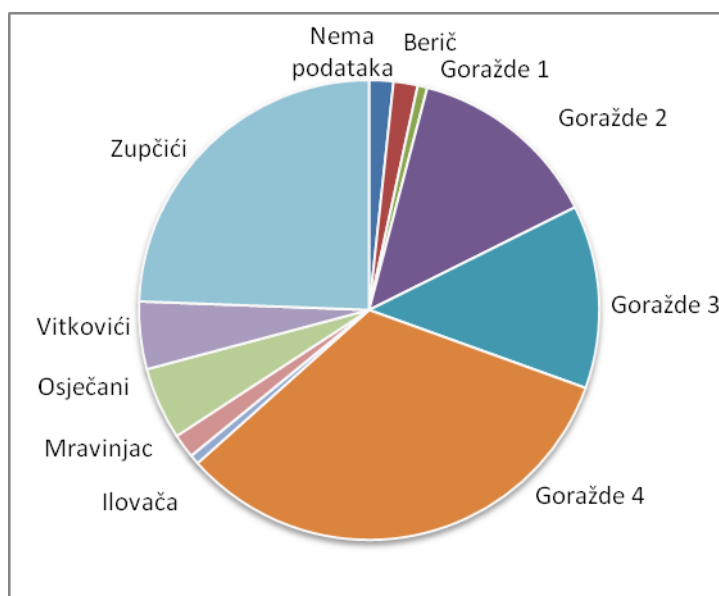

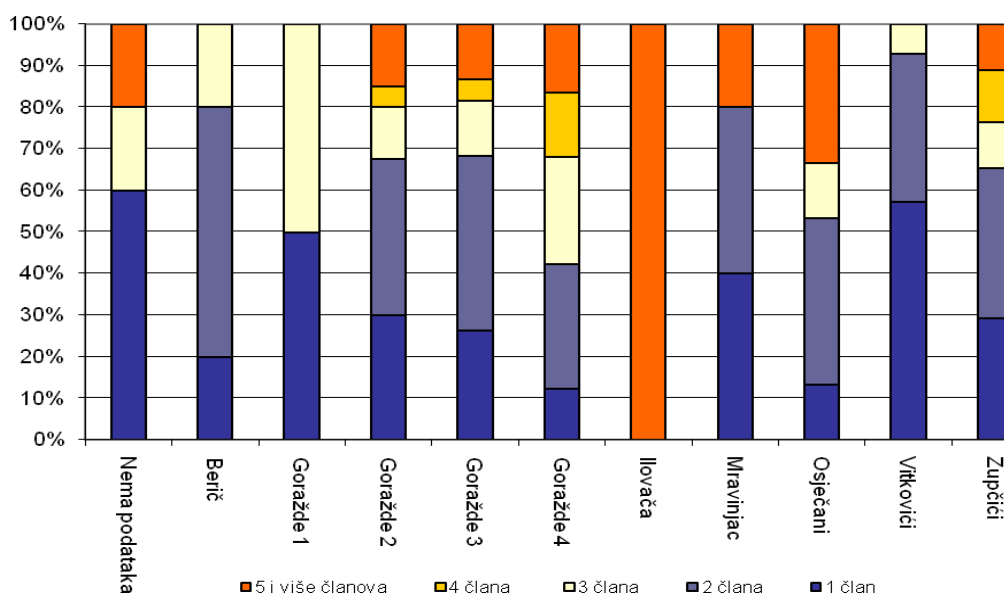
Tabela 15.
Pregled broja ispitanih povratnika u općini Goražde po mjesnim zajednicama

Naziv	Obuhvaćeno Istraživanjem	
	Porodica	Lica
Ukupno općina	295	795
Berič	5	10
Goražde 1	2	4
Goražde 2	40	108
Goražde 3	38	91
Goražde 4	97	296
Ilovača	2	14
Mravinjac	5	12
Osječani	15	50
Vitkovići	14	21
Zupčiči	72	178
Nema podataka	5	11

1.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

U odnosu na broj članova domaćinstva, struktura ispitanih povratničkog domaćinstva u općini Goražde je približno ista u odnosu na prosjek Gornjedrinske regije, pa tako najveći broj ispitanih povratničkih porodica u općini Goražde živi u dvočlanim domaćinstvima (35 %), dok najmanji broj živi u četveročlanim domaćinstvima (9,5 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 24,4 %, na tročlana 16,6 %, dok na domaćinstva sa pet i više članova otpada 14,9 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u općini Goražde. Demografska struktura povratničkih porodica, koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica, prikazana je u grafikonu 6.

Grafikon 6.
Struktura ispitanih povratničkih porodica u Goraždu u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

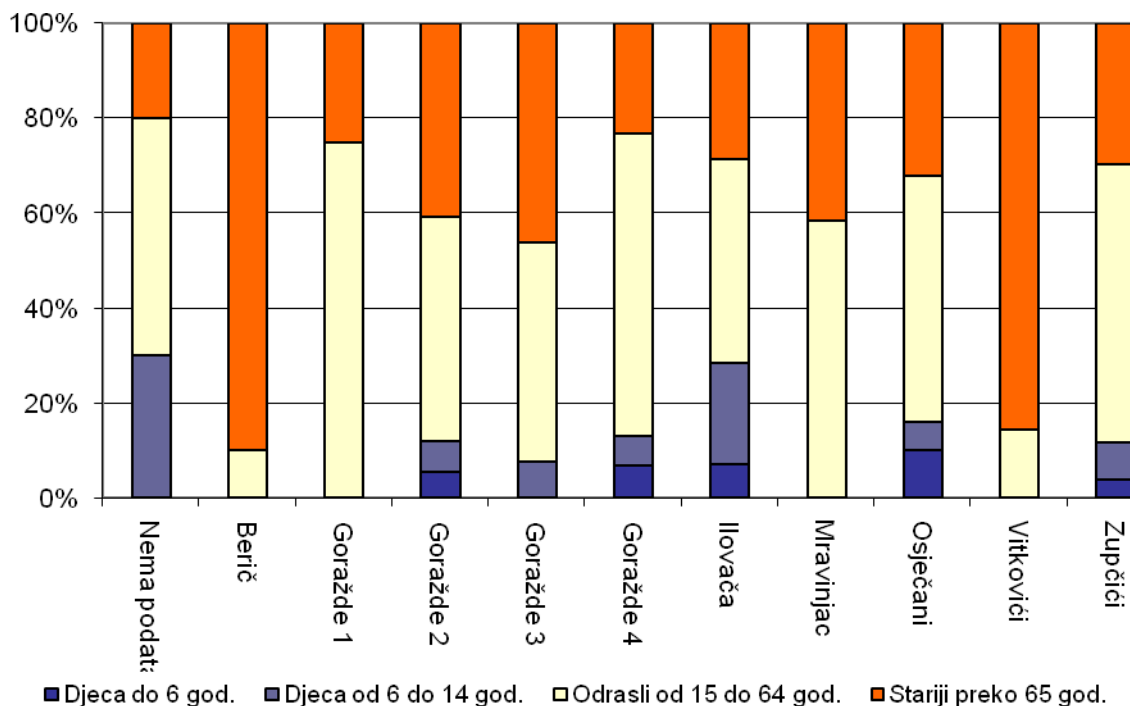

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je iznad 50 % ukupnog broja ispitanih domaćinstava osim u mjesnoj zajednici Goražde 4 gdje bi se moglo reći da su sve kategorije značajno zastupljene, i u mjesnoj zajednici Ilovača u kojoj su istraživanjem obuhvaćene povratničke porodice sa preko 5 članova domaćinstva.

Na području općine Goražde najveći procenat ispitanih povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 54,9 %. Vrlo važna informacija koja je dobivena analizom starosne strukture povratnika jeste da u ukupnom broju ispitanih povratnika 4,9 procenata čine djeca do 6 godina, te da svega 7,1 procenata ukupnog broja ispitanih povratnika čine djeca od 6 do 14 godina starosti.

Grafikon 7.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u općini Goražde

Na području općine Goražde gotovo jednako su zastupljene osobe oba pola (muškarci 48,6 % i žene 51,4 %), sa minimalnim razlikama po mjesnim zajednicama.

1.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Goražde

Prema podacima dobivenim istraživanjem ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Goražde je ispod prosjeka svih općina koje su obuhvaćene istraživanjem. **Stopa zaposlenosti ispitanika iznosi 11,6 % i za oko 20 % je manja u odnosu na prosjek zaposlenosti povratnika u regiji. Stopa nezaposlenosti ispitanih povratnika je izuzetno visoka i ona iznosi 73,5 % što je za oko 12 % veća stopa nezaposlenosti u odnosu na stopu nezaposlenosti ispitanih povratnika u regiji. Ukupan broj registrovanih zaposlenih ispitanika na području općine Goražde iznosi 59 lica, što predstavlja 7,4 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općini Goražde, i 18,6 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području obuhvaćenim istraživanjem.**

Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području općine Goražde iznosi 227, što predstavlja skoro jednu trećinu (28,6 %) u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općini Goražde, i 22,1 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanih povratnika, on iznosi 154 lica, što predstavlja 19,4 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općini Goražde. U tabelama 16. i 16a. date su osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u općini Goražde.

Tabela 16.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	59	37	22	18,6 %
Registrovani nezaposleni	225	116	109	23,6 %
Zaposleni u poljoprivredi	22	11	11	12,0 %
Penzioneri	227	121	106	22,1 %
Radno nesposobni	13	4	9	27,7 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	154	41	113	16,9 %

Tabela 16a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde

Opis	Općina Goražde		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	11,6 %	8,9 %	14,6 %	12,9 %
Stopa nezaposlenosti	73,5 %	76,8 %	63,5 %	68,8 %
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	7,4 %	5,4 %	8,2 %	5,5 %
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	28,6 %	25,9 %	26,6 %	17,5 %
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	19,4 %	27,6 %	23,6 %	33,0 %

1.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Goražde

Na području općine Goražde u cilju utvrđivanja nivoa poljoprivredne aktivnosti povratnika, od ispitanika su prikupljane informacije o poljoprivrednim objektima i opremi (broju i veličini štalskih objekata, broju i površini plastenika, broju traktora, motokultivatora i druge poljoprivredne mehanizacije), te podaci o trenutnom stočnom fondu sa kojim raspolažu povratnici i obradivom zemljištu.

Kao što se može vidjeti u tabeli 17., **ukupno 64 ispitane povratničke porodice, odnosno 22 % svih ispitanih povratničkih porodica u općini Goražde posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 35,641 m².** Znatno manje, odnosno svega 7 ispitanih porodica ili 2,4 % u općini Goražde posjeduje plastenike čija je prosječna površina 93 m². Oko 2,4 % ispitane povratničke porodice posjeduju traktore (7 traktora ukupno), dok 3,4 % ispitanih porodica posjeduje motokultivator (10 motokultivatora ukupno).

Tabela 17.

Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području općine Goražde

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	64	2.281	35,641
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju plastenike	7	651	93
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	7	-	-
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	10	-	-

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica, u općini Goražde, od stočnog fonda posjeduje ovce (40 porodica) i raspolažu sa ukupno 882 grla stoke. Ukupno 39 ispitanih porodica posjeduje muzne krave i ukupan broj grla muznih krava iznosi 48. Koze, konji i volovi su manje zastupljenih i ukupno 12 ispitanih porodica posjeduje koze, 9 ispitanih porodica posjeduje konje, a niti jedna ispitana povratnička porodica u općini Goražde ne posjeduje volove.

Tabela 18.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području općine Goražde

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broj grla
Muzne krave	48	39	1,23	9,9 %
Konji	15	9	1,67	41,7 %
Ovce	882	40	22,05	25,9 %
Koze	64	12	5,33	26,4 %

1.5. Pregled socijalnog stanja u općini Goražde

Tokom prikupljanja podataka o socijalnom stanju povratnika na prostoru općine Goražde, od ispitanih su prikupljeni podaci o stambenim uslovima, zdravstvenom stanju i obrazovanju učenika i studenata.

Najveći broj ispitanih povratnika u općinu Goražde, njih 94,24 % ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 13 ispitanika (4,41 % ukupnog broja ispitanih povratnika u općinu Goražde) **izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka.** Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 96,27 % (284 ispitane porodice) imaju trajno riješeno pitanje električnom energijom, a njih 1,70 % ispitanih povratnika (5 porodica) nema trajno riješeno pitanje snabdjevanja električnom energijom. Što se tiče osiguranja pristupnog puta, 7,46 % ispitanih povratnika (22 porodice) se izjasnilo da nema obezbjeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Tabela 19.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području općine Goražde

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	278	13	4	94,2%	4,4%	1,4%
Obezbjeđen priključak na elektro mrežu	284	5	6	96,3%	1,7%	2,0%
Obezbjeđen pristupni put	266	22	7	90,2%	7,5%	2,4%

Zdravstveno stanje povratnika na području općine Goražde je dobro kod 21,38 % ispitanih povratnika i relativno dobro kod 59,87 % ispitanika. Sa druge strane, 92 ispitanika (ili 11,57 %) je izjavilo da mu je zdravstveno stanje teško, a 7,17 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 20.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Goražde

OPIS	OCJENA	%
Dobro	170	21,38 %
Relativno dobro	476	59,87 %
Teško	92	11,57 %
Bez odgovora/nepoznato	57	7,17 %

Povratnici u općinu Goražde najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske. Na ovaj način omogućeno je da **85,50 % svih ispitanih povratnika u općinu Goražde bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je 7,92 % ispitanika (odnosno 63 osobe) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje.** Od ukupnog broja ispitanika, njih 52 nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 21.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Goražde

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	160	20,13%
Zdravstveno osiguranje u RS	520	65,41%
Bez zdravstvenog osiguranja	63	7,92%
Nepoznato	52	6,54%

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti, oko 65 % ispitanih povratnika u općini ima zdravstveno osiguranje RS, dok oko 20 % ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje Kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja BPK Goražde, što je nizak udio, ali je znatno veći u odnosu na udio koji imaju povratnici u RS.

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 10,6 % ili 84 osobe ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 47 su učenici osnovnih škola (55,9 %

ukupnog broja učenika i studenata), 14 osoba su učenici srednjih škola, dok 23 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 22.
Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	2	3	0	5
U drugim mjestima u RS	44	10	21	75
U drugim mjestima u F BiH	1	1	2	4
Ukupno	47	14	23	84

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti svega 5,9 % ispitanih povratnika se školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka što govori o izuzetno niskom stepenu društvene integracije povratnika u lokalnoj zajednici.

Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane ispitanih povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da svega 3 porodice posjeduju kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

1.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Goražde

Povratnici na prostor općine Goražde, kao što je to bilo očekivano, najveću pomoć su dobili u cilju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova za život povratnika i pomoć za priključak električne energije. U narednoj tabeli dat je pregled ukupno ostvarene pomoći za održivi povratak sa postotkom obuhvaćenosti sve povratničke populacije određenom vrstom pomoći, te sa uporednim pokazateljem koji govori koliki je obuhvat svih povratničkih porodica u regiji određenom vrstom pomoći za održivi povratak.

Povratnici na prostoru općine Goražde najveću pomoć za održivi povratak su dobili u obliku pomoći u izgradnji štalskih objekata, pomoć u nabavci krupne i sitne stoke, ali u postotku koji je znatno niži u odnosu na pomoć koju su dobivali povratnici u drugim općinama u regiji.

Tabela 23.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Goražde

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	238	80,7%	85,8%
Priključak el. energije	232	78,6%	82,3%
Motokultivator	12	4,1%	9,9%
Traktor	4	1,4%	1,2%
Poljoprivredni alat	10	3,4%	6,1%
Štalski objekti i slično	22	7,5%	14,7%
Plastenik	8	2,7%	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	20	6,8%	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	19	6,4%	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost ispitani povratnici su dobili kroz pomoć u izgradnji štalskih objekata (7,5 %) i pomoć u obezbjeđenju krupne stope (6,8 %). Ukupno 19 ispitanih povratničkih porodica ili 6,4 % dobilo je pomoć u sitnoj stoci, 4,1 % ispitanih povratnika dobili su pomoć u motokultivatorima, 3,4 % ispitanika u poljoprivrednom alatu, te 2,7 % ispitanih povratnika dobilo je pomoć u plastenicima.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane ispitanih povratnika je naznačeno da na području općine Goražde 13 ispitanih porodica nema obezbjeđene minimalne stambene uslove (4,41 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 5 ispitanih porodica (1,70 %) nema obezbjeđen priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **nabavku plastenika** obzirom da je za pomenuto 115 ispitanika ili 39 % ukupnog broj ispitanih porodica izrazilo potrebu, dok se na drugom mjestu nalazi **mehanizacija** jer je 113 ispitanika ili 38,3 % izrazilo potrebu za pomoći u nabavci motokultivatora, a 103 ispitane porodice su izrazile potrebu za pomoć u nabavci poljoprivrednog alata.

Na trećem mjestu, prema zahtjevima povratnika, održivi povratak bi se trebao fokusirati na **razvoj stočarstva** obzirom da su 84 ispitane povratničke porodice ili 28,5 % ukupnog broja ispitanih porodica izrazile želju da dodatno generisanje prihoda obezbijedi kroz nabavku sitne stoke, dok je 57 (19,3 %) ispitanih porodica izrazilo potrebu za pružanjem pomoći u nabavci krupne stoke. Zajedno sa pomoći u obezbjeđenju krupne stoke neophodno je planirati pružanje pomoći u obezbjeđenju odgovarajućih štalskih objekata, obzirom da je 79 (26,8 %) ispitanih povratničkih porodica izrazilo potrebu za pomoć u izgradnji odgovarajućih štalskih objekata.

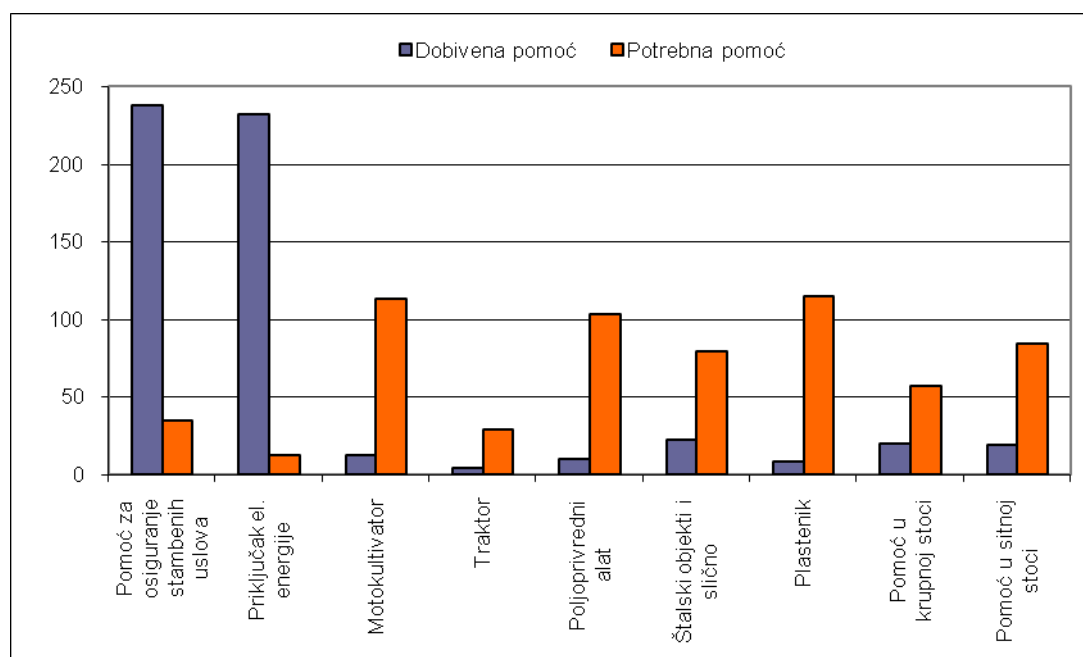
Tabela 24.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Goražde

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	35	11,9%	15,3%
Priključak el. energije	12	4,1%	10,0%
Motokultivator	113	38,3%	34,8%
Traktor	29	9,8%	7,3%
Poljoprivredni alat	103	34,9%	24,3%
Štalski objekti i slično	79	26,8%	25,9%
Plastenik	115	39,0%	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	57	19,3%	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	84	28,5%	22,7%

Grafikon 8.

Odnos između dobivene i potrebne pomoći u općini Goražde

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoći u plastenicima, zatim u motokultivatorima i poljoprivrednom alatu. Nešto je povoljniji odnos između dobivene i tražene pomoći za nabavku sitne i krupne stoke i štalskih objekata što znači da u ovim oblastima već postoji iskustvo u pružanju pomoći za održivi povratak.

2. OPĆINA FOČA-USTIKOLINA

2.1. Geografsko područje istraživanja općine Foča-Ustikolina

Istraživanje se provelo na području općine Foča-Ustikolina, na uzorku od 51 povratničkih domaćinstava, tj. 161 lica, u selima: Cvilin, Donje Žešće, Glavica, Grude, Kocelj, Kreća, Mahala, Milakovac, Mravljača, Nekopi, Tulovići, Vučinići i Zebina Šuma. **Sela sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Tulovići, Glavica i Milakovac koja čine 47 % ukupnog ispitanog stanovništva na području općine Foča-Ustikolina.** Proporcionalno učešće ispitanika iz prethodno nabrojanih sela prikazano je na grafikonu 9., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u općini Foča-Ustikolina prikazan je u tabeli 25.

Grafik 9:

Prikaz učešća ispitanika iz općine Foča-Ustikolina

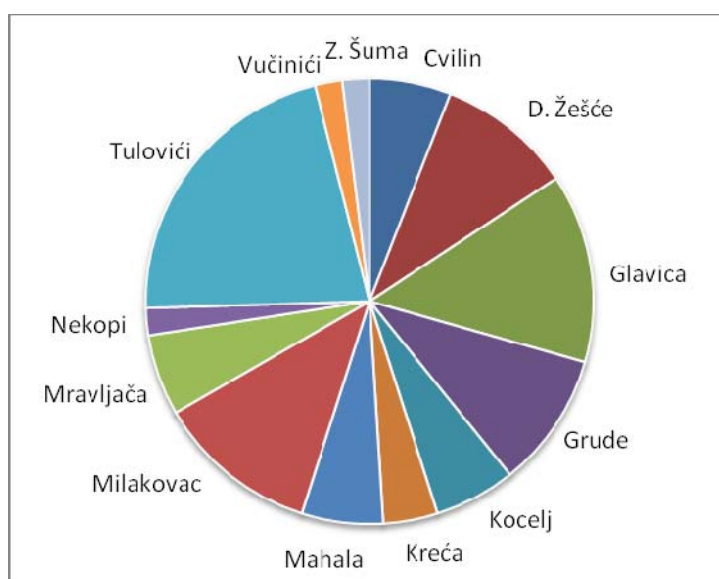

Tabela 25.

Pregled broja ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina

Selo	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
Ukupno općina	51	161
Cvilin	3	3
Donje Žešće	5	15
Glavica	7	14
Grude	5	18
Kocelj	3	8
Kreća	2	11
Mahala	3	13
Milakovac	6	18
Mravljača	3	6
Nekopi	1	7
Tulovići	11	40
Vučinići	1	4
Zebina šuma	1	4

2.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području općine Foča-Ustikolina isti broj ispitanih povratničkih porodica živi u jednočlanim, dvočlanim i četveročlanim domaćinstvima, dok je nešto manji broj domaćinstava koja broje pet ili više članova porodice. Najmanje povratnika živi u tročlanim domaćinstvima, te na njih otpada 7,8 % ukupnog broja ispitanih povratničkih porodica.

Najveći procenat ispitanih povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 70,0 %, a svega 5 procenata ukupnog broja ispitanika čine djeca od 6 do 14 godina starosti, dok 20 % čine osobe starije od 65 godina. Na području općine Foča-Ustikolina mala je razlika između zastupljenosti osoba oba pola (muškarci 53,4 % i žene 46,6 %), sa minimalnim razlikama po selima, osim u selu Cvilin gdje nisu evidentirani povratnici muškog pola.

2.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina

Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika na prostoru općine Foča-Ustikolina je izuzetno mala prvenstveno zbog malog broja zaposlenih povratnika. Svega je 4 registrirana zaposlena ispitanika, što predstavlja 2,5 % ukupnog broja ispitanih povratnika u općini, i 1,3 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanih povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika iznosi 29, što predstavlja skoro 18 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u općini, i 2,8 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Najveći broj ispitanika u općini Foča-Ustikolina je ekonomski neaktivan i 103 povratnika, odnosno 64,0 % ukupnog broja ispitanih povratnika su ekonomski neaktivni, što dodatno usložnjava problem niske stope ekonomske aktivnosti povratnika u ovoj općini.

U tabelama 26. i 26a. su date osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina.

Tabela 26.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	4	2	2	1,3 %
Registrovani nezaposleni	8	4	4	0,8 %
Zaposleni u poljoprivredi	0	0	0	0,0 %
Penzioneri	29	20	9	2,8 %
Radno nesposobni	1	0	1	2,1 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	103	49	54	11,3 %

Tabela 26a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina

Opis	Općina Foča-Ustikolina		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	2,8 %	2,9 %	14,6%	12,9%
Stopa nezaposlenosti	66,7 %	66,7 %	63,5 %	68,8%
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	2,5 %	2,7 %	8,2%	5,5%
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	18,0 %	12,0 %	26,6%	17,5%
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	64,0 %	72,0 %	23,6%	33,0%

Posmatrano u odnosu na prosjek ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u regiji, može se zaključiti da je u općini Foča-Ustikolina ispodprosječna stopa zaposlenosti ispitanih povratnika. Sa druge strane, stopa nezaposlenosti povratnika je približna prosjeku dok je zabrinjavajuće visoka stopa ekonomski neaktivnih ispitanika na prostoru ove općine, što može govoriti o obeshrabrenosti povratnika da se aktivno uključe u tržište rada.

2.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Foča-Ustikolina

U cilju utvrđivanja nivoa poljoprivredne aktivnosti povratnika, u procesu prikupljanja informacija od ispitanika su prikupljane informacije o poljoprivrednim objektima i opremi (broju i veličini štalskih objekata, broju i površini plastenika, broju traktora, motokultivatora i druge poljoprivredne mehanizacije), te podatke o trenutnom stočnom fondu sa kojima raspolažu povratnici i obradivom zemljištu.

Kao što se može vidjeti u tabeli broj 27. ukupno 26 ispitanih povratničkih porodica, odnosno 51 % svih ispitanih povratničkih porodica u ovu općinu posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 38 m². Znatno manje, odnosno svega 4 ispitane porodice ili 7,8 % procenata posjeduje plastenike čija je prosječna površina 100 m². Svega jedna ispitana povratnička porodica posjeduje traktor, dok 4 ispitane porodice posjeduju motokultivator.

Tabela 27.

Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	26	987	37,96
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju plastenike	4	400	100,00
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	1		
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	4		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje krave (22 porodice) i raspolažu sa ukupno 34 grla krava. Ukupno 5 ispitanih porodica posjeduje ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 70. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ni jedna ispitana povratnička porodica u općini Foča-Ustikolina ne posjeduje koze i konje, dok samo jedna ispitana porodica posjeduje jednog vola.

Tabela 28.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broj grla
Muzne krave	34	22	1,55	7,0 %
Konji	0	0	0	0,0 %
Ovce	70	5	14	2,1 %
Koze	0	0	0	0,0 %
Volovi	1	1	1	8,3 %

Uzimajući u obzir nalaze o ukupnoj poljoprivrednoj aktivnosti ispitanih povratnika u regiji, može se konstatovati da je u općini Foča-Ustikolina znatno veći udio povratnika koji imaju štalske objekte, plastenike i krave u odnosu na prosjek svih općina u regiji. Posjedovanje traktora, motokultivatora i ovaca je u regionalnom prosjeku.

2.5. Pregled socijalnog stanja u općini Foča-Ustikolina

Pregled socijalnog stanja povratnika u općini Foča-Ustikolina se sastoji od pregleda osiguranja minimalnih stambenih uslova za život povratnika, priključku na elektro-energetsku mrežu i postojanju pristupnih puteva za povratnike, pregleda zdravstvenog stanja i osiguranja povratnika, te stanja po pitanju obrazovanja djece povratnika. **Po pitanju osiguranja minimalnih stambenih uslova može se konstatovati da ispitani povratnici u općinu Foča-Ustikolina nemaju velike probleme u ovoj oblasti obzirom da manje od 4 % ispitanika nema osigurane adekvatne stambene uslove**, dok 7 ispitanih povratničkih porodica nema obezbjeđen priključak na elektro mrežu.

Tabela 29.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	47	2	2	92,2 %	3,9 %	3,9 %
Obezbjeđen priključak na elektro mrežu	42	7	2	82,4 %	13,7 %	3,9 %
Obezbjeđen pristupni put	49	0	2	96,1 %	0,0 %	3,9 %

Zdravstveno stanje povratnika na području općine Foča-Ustikolina je relativno dobro kod 97,5 % ispitanih povratnika. Niko od ispitanih se nije izjasnio da mu je zdravstveno stanje dobro ili teško, dok 4 ispitanika (2,5 %) nisu dali odgovor na ovo pitanje.

Tabela 30.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina

OPIS	OCJENA	%
Dobro	0	0,0 %
Relativno dobro	157	97,5 %
Teško	0	0,0 %
Bez odgovora/nepoznato	4	2,5 %

Ispitani povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbjeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja RS (90,06 %), dok 10 % ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje Fonda zdravstvenog osiguranja BPK Goražde. Na ovaj način omogućeno je da 100,0 % svih ispitanih povratnika u općinu Foča-Ustikolina bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem.

Tabela 31.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Foča-Ustikolina

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	16	9,94%
Zdravstveno osiguranje u RS	145	90,06%
Bez zdravstvenog osiguranja	0	0,0 %
Nepoznato	0	0,0 %

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 12,4 % ili 20 osoba ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 9 su učenici osnovnih škola (45,0 % ukupnog broja učenika i studenata), 7 osoba su učenici srednjih škola, dok 4 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 32.

Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	0	0	-	0
U drugim mjestima u RS	9	7	4	20
U drugim mjestima u F BiH	0	0	0	0
Ukupno	9	7	4	20

Kao što se iz prethodne tabele vidi, niko od ispitanika se ne školuje u mjestu povratka, niti u drugim mjestima u F BiH, već se svi školuju u drugim mjestima u RS, što znači da sva djeca

ispitanih povratnika u Foča-Ustikolini osnovnu školu pohađaju u susjednoj opštini Foča RS. Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane ispitanih povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da niti jedna ispitana porodica ne posjeduju kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

2.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Foča-Ustikolina

Kao što je to konstatovano u prethodnoj sekciji, socijalno stanje ispitanih povratnika u pogledu osiguranja osnovnih stambenih uslova je iznadprosječno, što pokazuju podaci prikazani u narednoj tabeli. Sa druge strane, pružena pomoć povratnicima u Foča-Ustikolini u oblasti održivog povratka je izuzetno niska ukoliko je uporedimo sa prosječnom pomoći koju su za održivi povratak dobili svi povratnici u regiji. Najmanje dobivene pomoći u odnosu na prosjek regije bio je u pomoći u štalskim objektima, pomoć u obezbjeđenju krupne i sitne stoke, dok je pomoć u mehanizaciji bila u nivou pomoći koja je osigurana svim povratnicima u regiji.

Tabela 33.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Foča-Ustikolina

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	48	94,1 %	85,8%
Priključak el. energije	43	84,3 %	82,3%
Motokultivator	5	9,8 %	9,9%
Traktor	0	0,0 %	1,2%
Poljoprivredni alat	0	0,0 %	6,1%
Štalski objekti i slično	1	2,0 %	14,7%
Plastenik	2	3,9 %	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	3	5,9 %	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	2	3,9 %	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć ispitani povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju motokultivatora (5 ispitanih porodica), te u vidu obezbjeđenja stočnog fonda, kroz pomoć u krupnoj (3 ispitane porodice) i sitnoj (2 ispitane porodice) stoci.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **nabavku plastenika** obzirom da je 20 ispitanih povratničkih porodica ili 39,2 % ukupnog broja ispitanih porodica, sa područja općine Foča-Ustikolina, izrazilo potrebu za nabavkom istih, dok se na drugom mjestu nalazi **mehanizacija** jer je 18 ispitanih povratničkih porodica ili 35,3 % izrazilo potrebu za pomoći u nabavci motokultivatora, a 7 ispitanih porodica su izrazile potrebu za pomoć u nabavci poljoprivrednog alata.

Na trećem mjestu, prema zahtjevima ispitanika, održivi povratak bi se trebao fokusirati na **razvoj stočarstva** obzirom da je 17 ispitanih povratničkih porodica ili 33,3 % ukupnog broja ispitanih porodica izrazilo želju da dodatno generisanje prihoda obezbijedi kroz nabavku krupne stoke, dok je 14 (27,5 %) ispitanih povratničkih porodica, izrazilo potrebu za pružanjem pomoći u nabavci sitne stoke. Zajedno sa pomoći u obezbjeđenju stočnog fonda neophodno je planirati pružanje pomoći u obezbjeđenju odgovarajućih štalskih objekata, obzirom da je 14 (27,5 %) ispitanih povratničkih porodica izrazilo potrebu za pomoć u izgradnji odgovarajućih štalskih objekata.

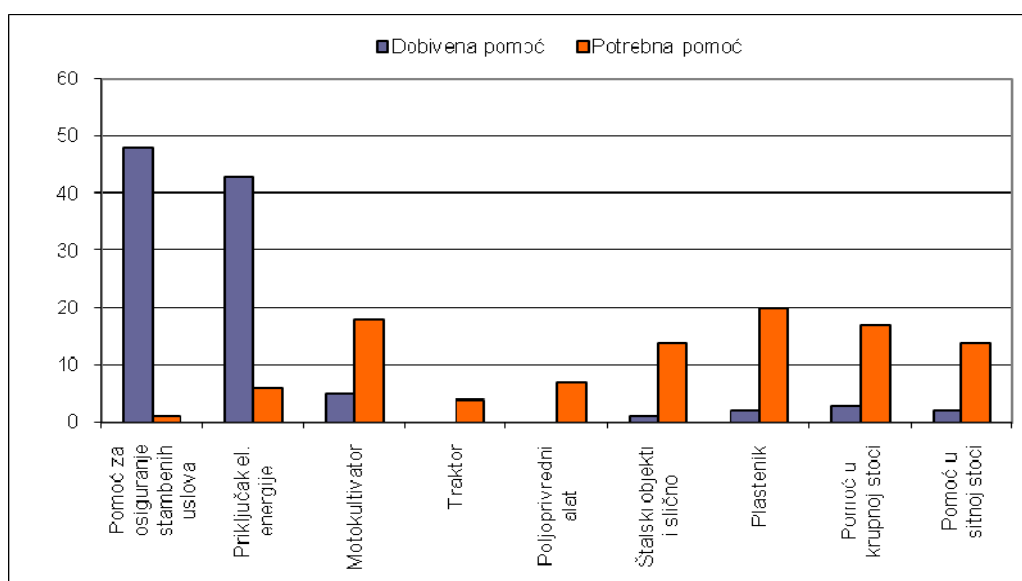
Tabela 34.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Foča-Ustikolina

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	1	2,0 %	15,3%
Priključak el. energije	6	11,8 %	10,0%
Motokultivator	18	35,3 %	34,8%
Traktor	4	7,8 %	7,3%
Poljoprivredni alat	7	13,7 %	24,3%
Štalski objekti i slično	14	27,5 %	25,9%
Plastenik	20	39,2 %	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	17	33,3 %	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	14	27,5 %	22,7%

Grafikon 10.

Onos između dobivene i potrebne pomoći u općini Foča-Ustikolina

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u plastenicima, zatim u motokultivatorima i nabavci stoke.

3. OPĆINA PALE PRAČA

3.1. Geografsko područje istraživanja općine Pale-Prača

Istraživanje se provelo na području općine Pale-Prača čime je obuhvaćeno 13 povratničkih porodica, tj. 30 lica u ovu općinu, od čega je podjednak broj povratnika oba pola.

3.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Od ukupno 13 ispitanih porodica, pet porodica živi u dvočlanom domaćinstvu, 4 u jednočlanom, 2 u četveročlanom i po jedna u tročlanom i petočlanom domaćinstvu. Na području općine Pale-Prača najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 63,3 %. Vrlo važna informacija, koja je dobivena analizom starosne strukture ispitanika, jeste da u ukupnom broju ispitanih povratnika nema djece do 6 godina, te da 13,3 procenata ukupnog broja ispitanih povratnika čine djeca od 6 do 14 godina starosti.

Tabela 35.
Demografska struktura ispitanih povratnika u općini Pale-Prača

Opis	Ukupno	Muškarci (broj)	Žene (broj)	Udio u ukupnom broju ispitanih povratnika na regiji
Ukupan broj povratničkih porodica	13			0,9 %
Ukupan broj članova domaćinstva	30	15	15	0,8 %
Prosječan broj članova domaćinstva	2,3077			
Djeca do 6 godina	0	0	0	0,0%
Djeca od 6 do 14 godina	4	3	1	1,5 %
Odrasli od 15 do 64 god.	19	10	9	0,8 %
Stariji preko 65 god.	7	2	5	0,7 %

3.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u općini Pale-Prača

Ukupan broj registrovanih ispitanih zaposlenih povratnika, koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem, na području općine Pale-Prača, iznosi 4 lica, što predstavlja 13,3 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općinu Pale-Prača, i 1,3 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanik na području obuhvaćenim istraživanjem. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području općine Pale-Prača iznosi 10, što predstavlja jednu trećinu u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općinu Pale-Prača, i takođe 1 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 4 lica, što predstavlja 13,3 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u općinu Pale-Prača.

3.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u općini Pale-Prača

Kao što se može zaključiti iz demografskih podataka obim poljoprivredne aktivnosti povratnika je izuzetno nizak i samo jedna ispitana povratnička porodica u općini Pale-Prača posjeduje štalski objekat, površine od 30 m². Takođe, samo 1 ispitana porodica u općini Pale-Prača posjeduje plastenik površine 100 m². Niti jedna anketirana povratnička porodica na prostoru općine Pale-Prača, obuhvaćena ovim istraživanjem, ne posjeduje ni traktor, ni motokultivator. Najveći broj anketiranih povratničkih porodica, u općini Pale-Prača, od stočnog fonda posjeduje ovce (3 porodice) i raspolažu sa ukupno 97 grla, dok samo po jedna ispitana porodica posjeduje muzne krave i konje, a niti jedna ispitana povratnička porodica u općini Pale-Prača ne posjeduje koze i volove.

3.5. Pregled socijalnog stanja u općini Pale-Prača

Svi ispitani povratnici u općinu Pale-Prača, u toku istraživanja, izjasnili su se da imaju obezbjeđene minimalne stambene uslove, da imaju obezbjeđen priključak na elektro-mrežu, kao i adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Zdravstveno stanje ispitanika na području općine Pale-Prača je dobro kod 66,67 % povratnika i relativno dobro kod 16,67 % povratnika. Sa druge strane, 13,33 % ispitanika je izjavilo da mu je zdravstveno stanje teško, a 3,33 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 36.
Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području općine Pale-Prača

OPIS	OCJENA	%
Dobro	20	66,67 %
Relativno dobro	5	16,67 %
Teško	4	13,33 %
Bez odgovora/nepoznato	1	3,33 %

Povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbjeđeno posredstvom Federalnog Fonda zdravstvenog osiguranja, odnosno entiteta u koji su se vratili. Na ovaj način omogućeno je da 93,33 % svih ispitanih povratnika u općinu Pale-Prača imaju zdravstveno osiguranje, dok nisu zabilježeni ispitanici koji nemaju zdravstveno osiguranje. Dvije osobe u općini Pale-Prača nisu odgovorile na ovo pitanje.

Tabela 37.
Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području općine Pale-Prača

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	19	63,33%
Zdravstveno osiguranje u RS	9	30,00%
Bez zdravstvenog osiguranja	0	0,00%
Nepoznato	2	6,67%

Od ukupnog broja ispitanika njih 13,3 % ili 4 osobe ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Na području općine niko od povratnika se ne školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka.

Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane ispitanih povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da niko od ispitanih povratnika u općinu Pale-Prača ne posjeduje kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

3.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u općini Pale-Prača

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost anketirani povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju sitne i krupne stoke 20,7 %. Od ukupno 13 ispitanih povratničkih porodica na prostoru općine Pale-Prača, 2 porodice su dobile pomoć u izgradnji štalskih objekata, a po jedna porodica je dobila motokultivator i plastenik.

Tabela 38.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u općini Pale-Prača

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	13	100 %	85,8%
Priključak el. energije	13	100 %	82,3%
Motokultivator	1	7,7 %	9,9%
Traktor	0	0,0 %	1,2%
Poljoprivredni alat	0	0,0 %	6,1%
Štalski objekti i slično	2	15,4 %	14,7%
Plastenik	1	7,7 %	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	1	7,7 %	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	3	23,1 %	7,8%

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane povratnika je naznačeno da na području općine Pale-Prača svih 13 ispitanih povratničkih porodica ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, obezbjeđen priključak na elektro mrežu, kao i adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **nabavku mehanizacije** obzirom da je 6 ispitanih povratničkih porodica ili 46,2 % ukupnog broja ispitanih porodica izrazilo potrebu za nabavku motokultivatora, dok se na drugom mjestu nalaze **štalski objekti**, gdje je za iste 23,1 % ispitanika izrazilo potrebu.

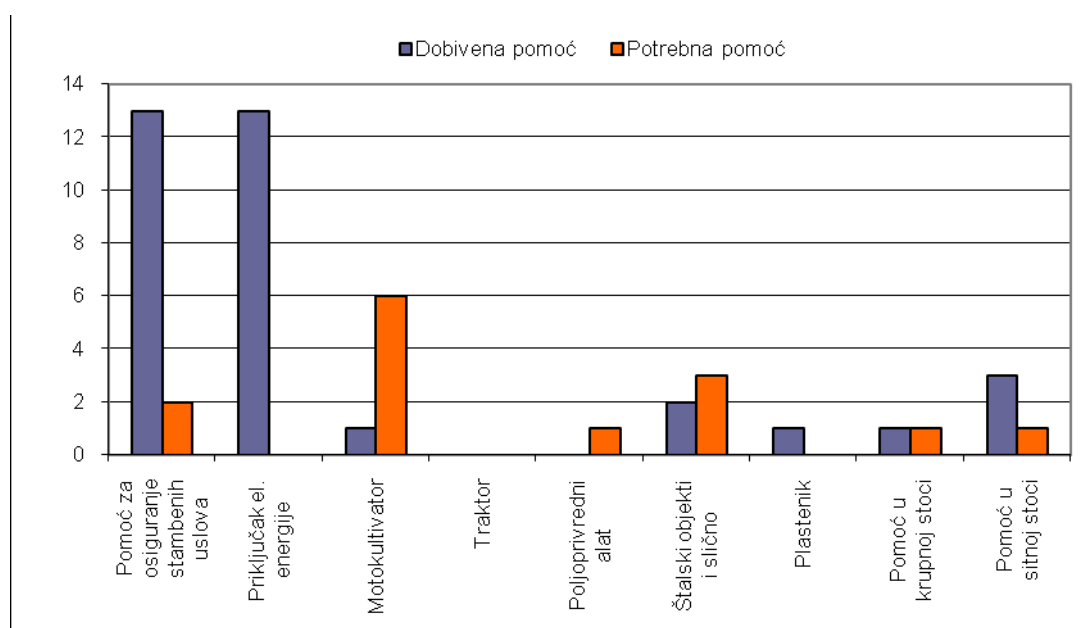
Pored činjenice da su se sve ispitane porodice izjasnile da su već dobile pomoć za osiguranje stambenih uslova, ipak su dvije porodice naglasile potrebu za osiguranje istih kroz

adaptaciju i uređenje postojećih stambenih objekata. Iz tabele 39. se može vidjeti da je po jedna anketirana porodica izrazila potrebu za pomoć u sitnoj i krupnoj stoci, kao i poljoprivrednim alatom.

Tabela 39.
Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Pale-Prača

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	2	15,4 %	15,3%
Priključak el. energije	0	0,0 %	10,0%
Motokultivator	6	46,2 %	34,8%
Traktor	0	0,0 %	7,3%
Poljoprivredni alat	1	7,7 %	24,3%
Štalski objekti i slično	3	23,1%	25,9%
Plastenik	0	0,0 %	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	1	7,7 %	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	1	7,7 %	22,7%

Grafikon 11.
Odnos između dobivene i potrebne pomoći u općini Pale-Prača

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u motokultivatorima i štalskim objektima. Nešto je povoljniji odnos između dobivene i tražene pomoći za nabavku sitne i krupne stoke što znači da u ovim oblastima već postoji iskustvo u pružanju pomoći za održivi povratak.

4. OPŠTINA ROGATICA

4.1. Geografsko područje istraživanja opštine Rogatica

Na području opštine Rogatica istraživanjem je obuhvaćeno 212 povratničkih domaćinstava u kojima boravi 569 povratnika, prvenstveno u mjesnim zajednicama Berkovići, Gučevo, Kozići, Kukavice, Mesići, Osovo, Rogatica, Seljani i Žepa. **Mjesne zajednice sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Kozići, Žepa, Kukavice, te grad Rogatica koja čine 78 % ukupnog ispitanog stanovništva na području opštine Rogatica.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na grafikonu 12., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Rogatica prikazana su u tabeli 40.

Grafik 12:

Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Rogatica

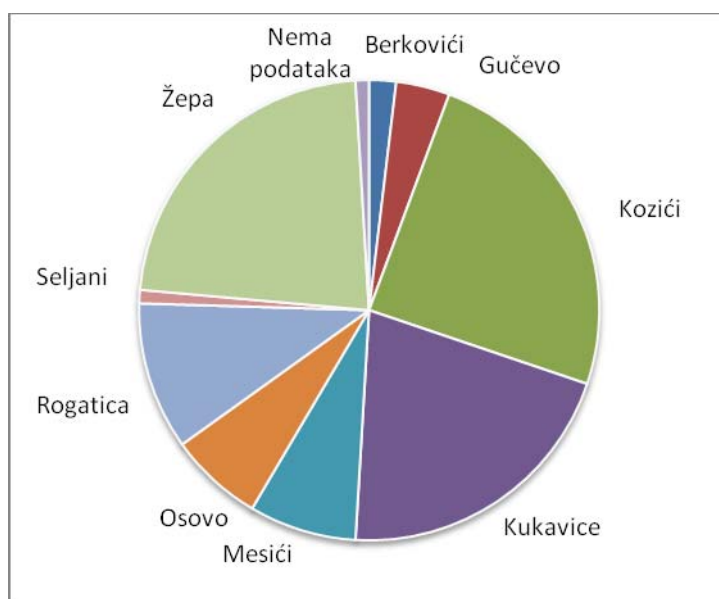

Tabela 40.

Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Rogatica

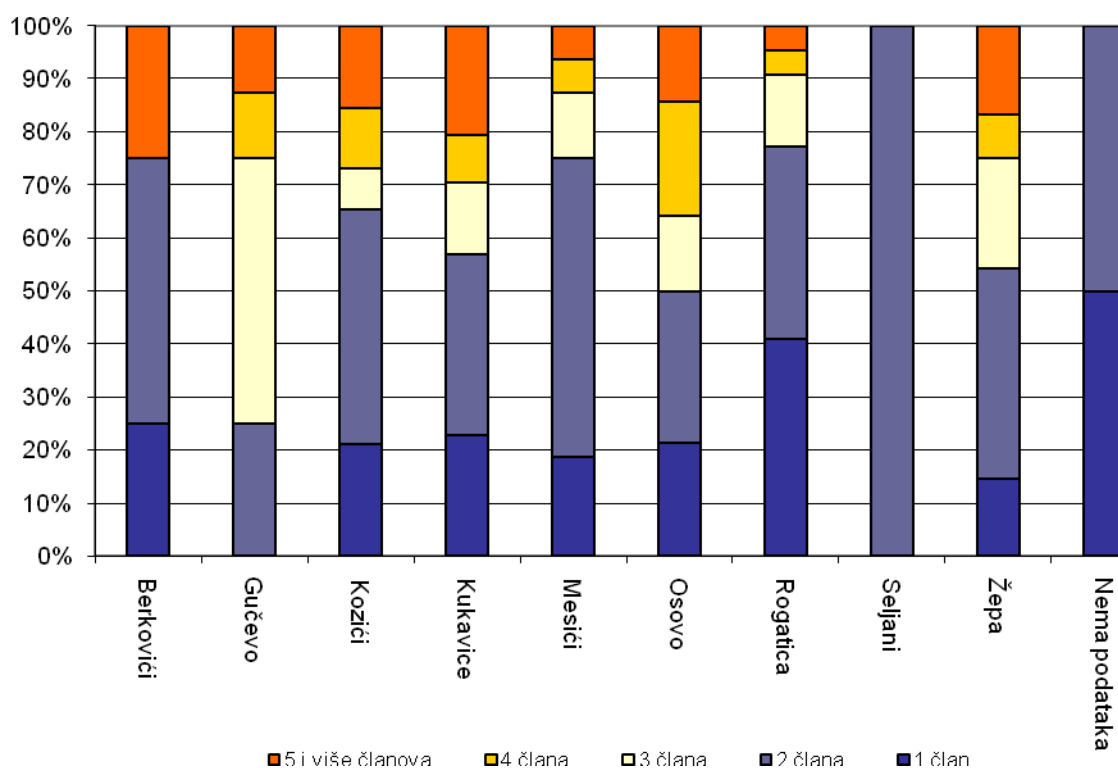
Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
Ukupno	212	569
Berkovići	4	10
Gučevo	8	25
Kozići	52	142
Kukavice	44	121
Mesići	16	37
Osovo	14	40
Rogatica	22	48
Seljani	2	4
Žepa	48	139
Nema podataka	2	3

4.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području opštine Rogatica, u toku istraživanja, došlo se do gotovo istih podataka vezano za strukturu povratničkih domaćinstava u odnosu na broj članova na području Gornjedrinske regije, pa tako najveći broj ispitanih povratničkih porodica u opštini Rogatica živi u dvočlanim domaćinstvima (40,1 %), dok najmanji broj živi u četveročlanim domaćinstvima (9,4 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 21,2 %, na tročlana i domaćinstva sa 5 ili više članova otpada po 14,6 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u opštini Rogatica. Demografska struktura povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazan je na grafikonu 13.

Grafikon 13.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Rogatica u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

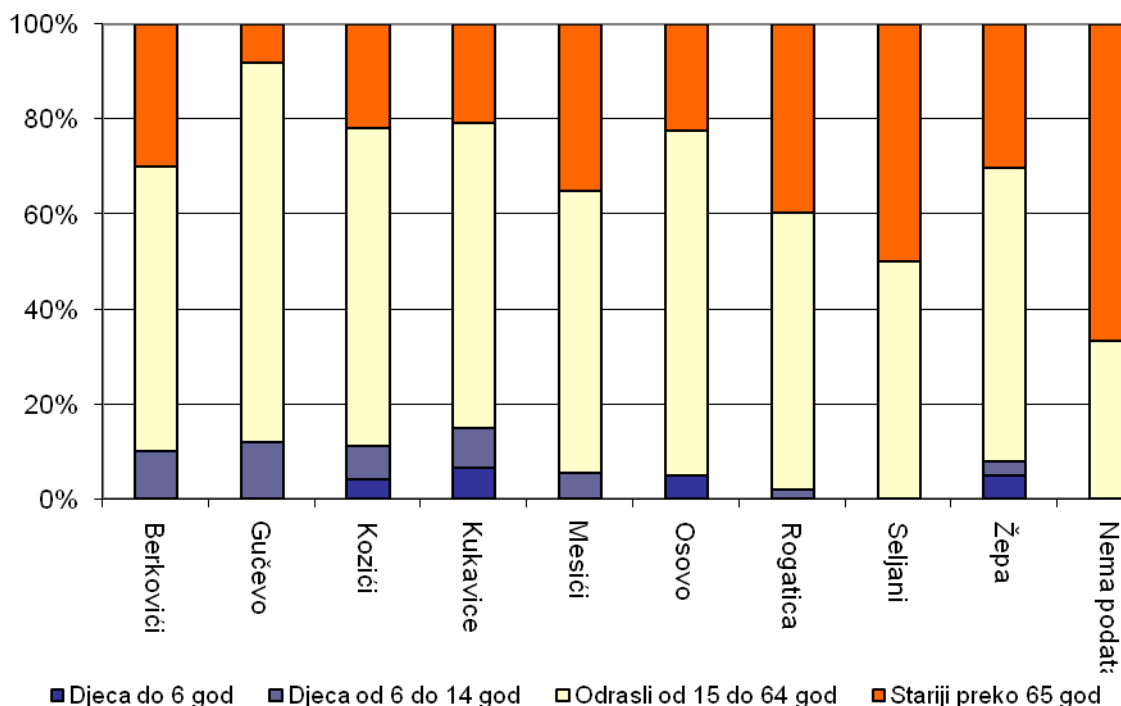

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je iznad 50 % ukupnog broja ispitanih domaćinstava osim u mjesnoj zajednici Gučevo. U mjesnoj zajednici Seljani anketirane su dvije porodice, te obje broje po dva člana domaćinstva.

Na području opštine Rogatica najveći procenat ispitanih povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 64,5 %. U ukupnom broju ispitanika 4 % čine djeca do 6 godina, a svega 5,4 procenata ukupnog broja ispitanika čine djeca od 6 do 14 godina starosti. Na grafikonu 14. prikazan je pregled starosne strukture ispitanih povratnika po mjesnim zajednicama u opštini Rogatica.

Grafikon 14.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Rogatica

Na području opštine Rogatica gotovo jednako su zastupljene osobe oba pola (muškarci 50,1 % i žene 49,9 %), sa minimalnim razlikama po mjesnim zajednicama.

4.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Rogatica

Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika na prostor opštine Rogatica je karakteristična po visokim stopama ekonomske neaktivnosti povratnika, visokim učešćem penzionera u odnosu na ukupnu povratničku populaciju, niskom stopom nezaposlenosti i visokim značajem poljoprivredne proizvodnje u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti povratnika. Stopa zaposlenosti ispitanika iznosi 15,7 % što je iznad prosjeka regije, a stopa nezaposlenosti 46,7 %, što je značajno manje od regionalnog prosjeka koji iznosi 63,5 %.

Ukupan broj registrovanih zaposlenih ispitanika na području opštine Rogatica iznosi 33 lica, što predstavlja 5,8 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštinu Rogatica, i 10,4 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području obuhvaćenim istraživanjem. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Rogatica iznosi 155, što predstavlja 27,2 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštini Rogatica, i 15,1 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 205 lica, što predstavlja 36,0 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštini Rogatica. U tabelama 41. i 41a. su date osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima anketiranih povratnika u opštini Rogatica.

Tabela 41.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	33	24	9	10,4 %
Registrovani nezaposleni	71	33	38	7,4 %
Zaposleni u poljoprivredi	48	19	29	26,1 %
Penzioneri	155	114	41	15,1 %
Radno nesposobni	3	0	3	6,4 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	205	70	135	22,4 %

Tabela 41a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica (u %)

Opis	Općina Rogatica		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	15,7 %	14,9 %	14,6 %	12,9 %
Stopa nezaposlenosti	46,7 %	50 %	63,5 %	68,8 %
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	5,8 %	3,2 %	8,2 %	5,5 %
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	27,2 %	14,4 %	26,6 %	17,5 %
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	36,0 %	47,5 %	23,6 %	33,0 %

Kao što se iz prethodnih tabela može vidjeti, **osnovne karakteristike ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika na prostoru Rogatice su da su stope zaposlenosti i žena i muškaraca nešto veće u odnosu na prosjek regije, a da su stope nezaposlenosti znatno manje u odnosu na prosjek regije. Jedini ekonomski parametar koji je nepovoljan za povratnike u Rogatici jeste visok nivo ekonomski neaktivnih ispitanika u odnosu na prosjek u regiji, što govori o slabim mogućnostima za razvoj koje nudi tržište rada u Rogatici.**

4.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rogatica

Kao i u drugim općinama, u cilju utvrđivanja nivoa poljoprivredne aktivnosti povratnika, od povratnika u Rogaticu su prikupljeni podaci o poljoprivrednim objektima i opremi (broju i veličini štalskih objekata, broju i površini plastenika, broju traktora, motokultivatora i druge poljoprivredne mehanizacije), te podaci o trenutnom stočnom fondu sa kojima raspolažu povratnici i obradivom zemljištu.

Kao što se može vidjeti u tabeli broj 42. ukupno 98 ispitanih povratničkih porodica, odnosno 46,2 % u opštini Rogatica posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 38,99 m². Znatno manje, odnosno svega 9 ispitanih porodica ili 4,25 procenata ispitanih povratničkih

porodica u opštini Rogatica posjeduje platenike čija je prosječna površina 88,11 m². Motokultivator posjeduje 16,51 % ispitanika (35 motokultivatora ukupno), dok svega 3,30 % ispitanih povratničkih porodica posjeduju traktore (7 traktora ukupno).

Tabela 42.

Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Rogatica

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	98	3.821	38,9
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju platenike	9	793	88,1
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitanici povratnici	7	-	-
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitanici povratnici	35	-	-

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (63 porodica) i ispitanici ukupno raspolažu sa 99 grla krava. Ukupno 39 ispitanih porodica posjeduje ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 975. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ukupno 7 anketiranih porodica posjeduje 9 konja, 6 anketiranih porodica posjeduje 50 koza i 3 anketirane porodice posjeduju 10 volova.

Tabela 43.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Rogatica

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda ispitanih porodica	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broju grla u regiji
Muzne krave	99	63	1,57	20,3 %
Konji	9	7	1,29	25,0 %
Ovce	975	39	25	28,6 %
Koze	50	6	8,33	20,7 %
Volovi	10	3	3,33	83,3 %

Zahvaljujući razvijenosti poljoprivrednog sektora, udio poljoprivredne aktivnosti povratnika je znatno veća u odnosu na prosjek regije i upravo poljoprivredna aktivnost može biti ključni faktor u cilju osiguranja većeg stepena održivosti povratka u opštini Rogatica.

4.5. Pregled socijalnog stanja u opštini Rogatica

Najveći broj ispitanih povratnika u opštinu Rogatica, njih 85,38 % ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 27 ispitanih povratničkih porodica (12,74 % ukupnog broja ispitanika u opštini Rogatica) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na

elektro-mrežu gdje 83,02 % (176 porodica) ispitanika imaju trajno riješeno pitanje električnom energijom, a njih 15,57 % (33 porodice) nema trajno riješeno pitanje snabdjevanja električnom energijom. Što se tiče osiguranja pristupnog puta, situacija je nešto povoljnija, ali još uvijek 8,96 % ispitanih povratnika (19 porodica) nema obezbjeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Tabela 44.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Rogatica

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	181	27	4	85,38%	12,74%	1,89%
Obezbjeđen priključak na elektro mrežu	176	33	3	83,02%	15,57%	1,41%
Obezbjeđen pristupni put	193	19	0	91,04%	8,96%	0,0 %

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Rogatica je dobro kod 29,17 % povratnika i relativno dobro kod 55,18 % ispitanih povratnika, dok je 26 ispitanika (ili 4,57 %) izjavilo da mu je zdravstveno stanje teško, a 11,07 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 45.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Rogatica

OPIS	OCJENA	%
Dobro	166	29,17 %
Relativno dobro	314	55,18 %
Teško	26	4,57 %
Bez odgovora/nepoznato	63	11,07 %

Ispitani povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje F BiH i to za 75,92 % ispitanika, dok njih 13,88 % ima zdravstveno osiguranje RS, što je znatno veći udio u odnosu na regionalni prosjek za povratnike u RS. Na ovaj način omogućeno je da 89,80 % svih anketiranih povratnika u opštinu Rogatica bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je 1,41 % ispitanika (odnosno 8 osoba) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje, uzimajući u obzir da 50 osoba ili 8,79 % ispitanih povratnika u opštinu Rogatica nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 46.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Rogatica

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	432	75,92%
Zdravstveno osiguranje u RS	79	13,88%
Bez zdravstvenog osiguranja	8	1,41%
Nepoznato	50	8,79%

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 7,2 % ili 41 osoba ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 32 su učenici osnovnih škola (78 % ukupnog broja učenika i studenata), 5 osoba su učenici srednjih škola, dok 4 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 47.
Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	8	0	0	8
U drugim mjestima u RS	3	0	0	3
U drugim mjestima u F BiH	21	5	4	30
Ukupno	32	5	4	41

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti svega 19,5 % ispitanih povratnika se školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka. Kao i u drugim općinama, izuzetno je nizak stepen posjedovanja kompjutera kod povratnika u opštini Rogatica. Istraživanjem je utvrđeno da svega jedna anketirana porodica posjeduju kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

4.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Rogatica

U proteklim godinama aktivnosti u oblasti unaprijeđenja stepena održivosti procesa povratka u opštini Rogatica uglavnom je bio fokusiran na razvoj održivosti povratka kroz razvoj poljoprivredne aktivnosti povratnika. U dosadašnjem periodu najveća pomoć je pružena u osiguranju krupne stoke, motokultivatora i sitne stoke i ova pomoć je značajno veća u odnosu na prosjek dobivene pomoći u regiji.

Tabela 48.
Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Rogatica

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	180	84,9%	85,8%
Priključak el. energije	168	79,2%	82,3%
Motokultivator	31	14,6%	9,9%
Traktor	4	1,9%	1,2%
Poljoprivredni alat	7	3,3%	6,1%
Štalski objekti i slično	19	9,0%	14,7%
Plastenik	9	4,2%	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	36	17,0%	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	27	12,7%	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost anketirani povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju krupne stoke (17,0 %), mehanizacije u vidu motokultivatora (14,6 %), te pomoć u sitnoj stoci (12,7 %) i štalske objekte (9,0 %). Ukupno 9 ispitanih povratničkih porodica ili 4,2 % dobilo je pomoć u vidu plastenika, 3,3 % ispitanih povratnika dobili su poljoprivredni alat, a 4 porodice ili 1,9 % ispitanika dobili su traktore.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane ispitanih povratnika je naznačeno da na području opštine Rogatica 27 porodica nema obezbjeđene minimalne stambene uslove (12,74 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 33 ispitane porodice (15,57 %) nemaju obezbjeđen priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj stočarstva** obzirom da je 201 ispitana povratnička porodica ili 94,9 ukupnog broj ispitanih porodica izrazilo potrebu za krupnom ili sitnom stokom, dok se na drugom mjestu nalazi **mehanizacija** jer je 90 ispitanih povratničkih porodica ili 42,5 % izrazilo potrebu za pomoć u nabavci motokultivatora, a 79 ispitanih povratničkih porodica (37,3 %) u opštini Rogatica su izrazile potrebu za pomoć u opremanju štalskih objekata.

Nešto manji broj anketiranih povratničkih porodica je zainteresovan za nabavku traktora (24 porodice), poljoprivrednog alata (23 porodice) i plastenika (13 porodica).

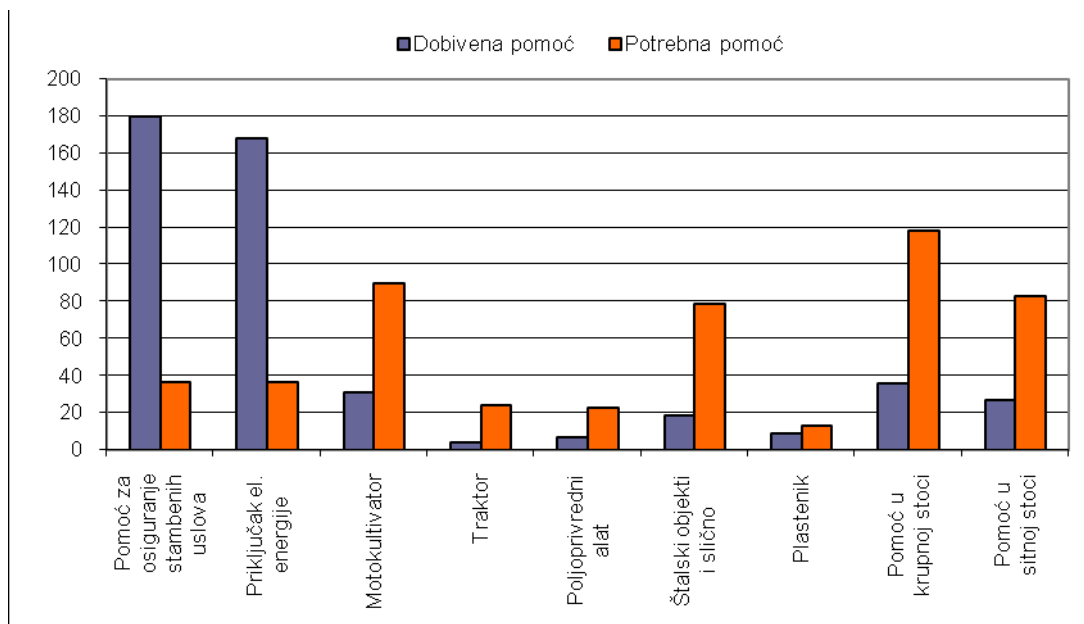
Tabela 49.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Rogatica

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	37	17,5%	15,3%
Priključak el. energije	37	17,5%	10,0%
Motokultivator	90	42,5%	34,8%
Traktor	24	11,3%	7,3%
Poljoprivredni alat	23	10,8%	24,3%
Štalski objekti i slično	79	37,3%	25,9%
Plastenik	13	6,1%	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	118	55,7%	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	83	39,2%	22,7%

Povratnici na prostor opštine Rogatice imaju značajnu potrebu za pružanjem pomoći u osiguranju održivog povratka iz oblasti poljoprivrede, ali takođe i u osiguranju elementarnih uslova za život kao što su krov nad glavom i snabdjevanje električnom energijom. U odnosu na izražene zahtjeve povratnika o potrebnoj pomoći za održivost povratka u regiji, povratnici u opštini Rogatica nemaju značajnije izraženu potrebu za pružanjem pomoći u poljoprivrednom alatu i plastenicima.

Grafikon 15.
 Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Rogatica

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u krupnoj i sitnoj stoci, te u motokultivatorima i štalskim objektima.

5. OPŠTINA VIŠEGRAD

5.1. Geografsko područje istraživanja opštine Višegrad

Obilaskom svih većih povratničkih naselja u mjesnim zajednicama Dobrun, Donja Lijeska, Klašnik, Međeđa, Prelovo i gradu Višegradu anketirana su 182 povratnička domaćinstava u kojima boravi 531 povratnik. **Mjesne zajednice sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Međeđa, Dobrun i Višegrad koje čine 88,5 % ukupnog ispitanog stanovništva na području opštine Višegrad.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na narednom grafikonu 16., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Višegrad prikazana su u tabeli 50.

Grafik 16:

Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Višegrad

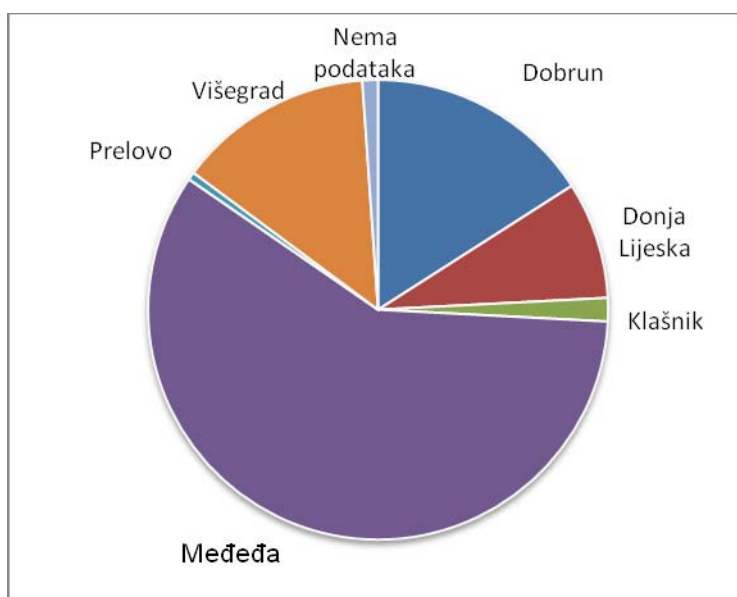

Tabela 50.

Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Višegrad

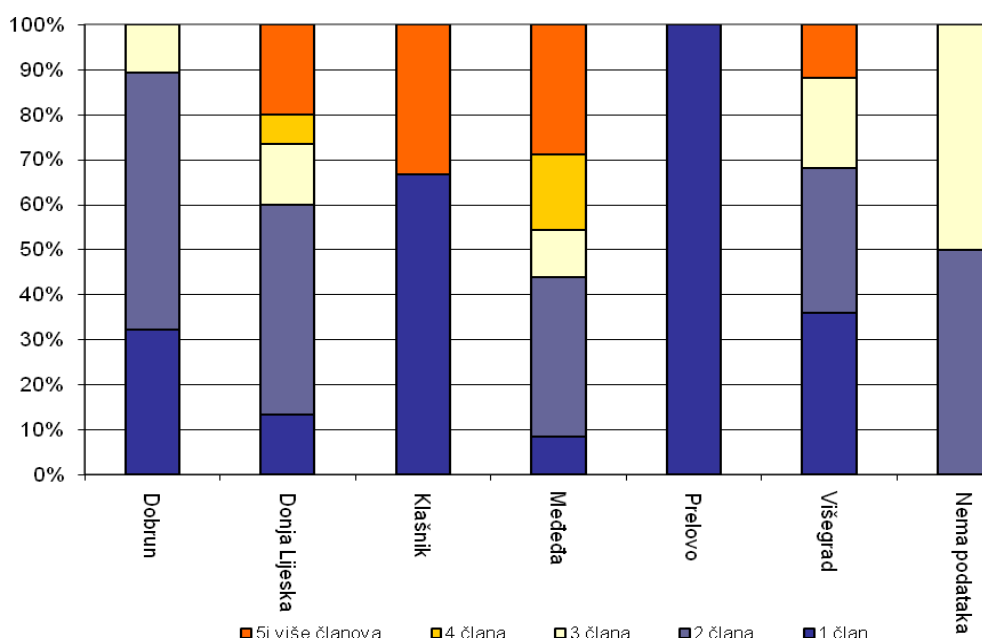
Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
UKUPNO	182	531
Dobrun	29	50
Donja Lijeska	15	43
Klašnik	3	7
Međeđa	107	369
Prelovo	1	1
Višegrad	25	56
Nema podataka	2	5

5.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području opštine Višegrad, u toku istraživanja, došlo se do gotovo istih podataka vezano za strukturu povratničkih domaćinstava u odnosu na broj članova na području Gornjedrinske regije, pa tako najveći broj ispitanih povratničkih porodica u opštini Rogatica živi u dvočlanim domaćinstvima (38,5 %), dok najmanji broj živi u četveročlanim domaćinstvima (10,4 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 17,6 %, na tročlana 12,1 %, a na domaćinstva sa 5 ili više članova otpada 20,9 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u opštini Višegrad. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazan je u tabeli 51.

Grafikon 17.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Višegrad u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

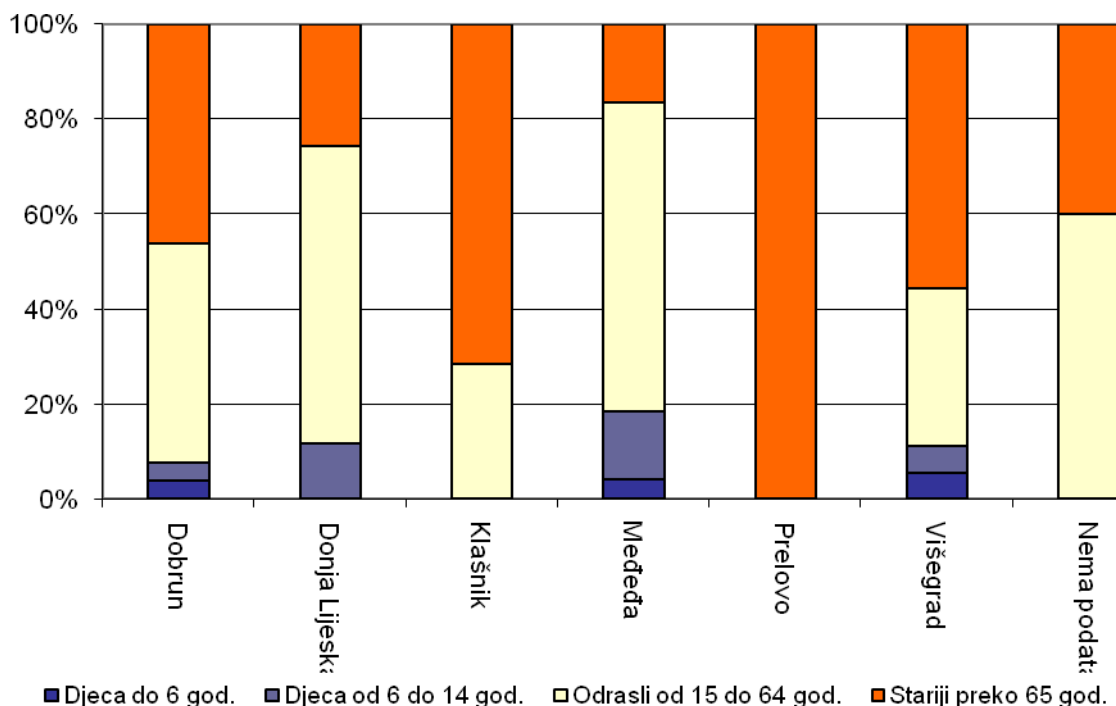

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je iznad 50 % ukupnog broja ispitanih domaćinstava osim u naselju Međeđa, koja čini skoro 70 % ukupnog ispitanog povratničkog stanovništva opštine Višegrad.

Na području opštine Višegrad najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 59,1 %, dok u ukupnom broju ispitanika 11,9 % čine djeca od 6 do 14 godina starosti. Na grafikonu broj 18. prikazan je pregled starosne strukture ispitanih povratnika po mjesnim zajednicama u opštini Višegrad.

Grafikon 18.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Višegrad

Na području opštine Višegrad gotovo jednako su zastupljene osobe oba pola (muškarci 49,2 % i žene 50,8 %), sa minimalnim razlikama po mjesnim zajednicama.

5.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Višegrad

Ukupan broj registrovanih zaposlenih ispitanika na području opštine Višegrad iznosi svega 19 lica, što predstavlja 3,6 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštini Višegrad, i 6,0 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području obuhvaćenim istraživanjem. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Višegrad iznosi 142, što predstavlja 26,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštini Višegrad, i 13,8 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 159 lica, što predstavlja 29,9 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštini Višegrad.

Posmatrano u odnosu na prosjek ekonomske aktivnosti u regiji, na području općine Višegrad evidentna je izuzetno niska stopa registrirane zaposlenosti ispitanika, niska stopa nezaposlenosti, niska stopa bavljenja poljoprivrednom djelatnošću, te visok udio radno nesposobnih i ekonomski neaktivnih ispitanika u ukupnoj povratničkoj populaciji. U tabelama 51. i 51a. su date osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanika u opštini Višegrad.

Tabela 51.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	19	12	7	6,0 %
Registrovani nezaposleni	101	57	44	10,6 %
Zaposleni u poljoprivredi	11	5	6	6,0 %
Penzioneri	142	109	33	13,8 %
Radno nesposobni	16	2	14	34,0 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	159	38	121	17,4 %

Tabela 51a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad

Opis	Općina Višegrad		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	6,7 %	14,9 %	14,6 %	12,9 %
Stopa nezaposlenosti	77,1 %	50 %	63,5 %	68,8 %
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	3,6 %	2,6 %	8,2 %	5,5 %
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	26,7 %	12,2 %	26,6 %	17,5 %
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	29,9 %	44,8 %	23,6 %	33,0 %

5.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Višegrad

Povratnici na području Višegrada imaju relativno zadovoljavajuće uslove za bavljenje poljoprivredom i broj anketiranih povratničkih porodica koje posjeduju štale i traktore su iznad prosjeka regije. Ukupno 81 ispitana povratnička porodica (44,5 %) u opštini Višegrad posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 22,05 m². Znatno manje, odnosno svega 8 ispitanih povratničkih porodica u opštini Višegrad, posjeduje plastenike čija je prosječna površina 91,38 m², dok 13 anketiranih porodica posjeduje motokultivator, a četiri anketiraneporodice posjeduju traktore.

Tabela 52.

Osnovne informacije o poljopr. objektima i opremi ispitanika na području opštine Višegrad

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	81	1.786	22,049
Broj ispitanih povrat. koji posjeduju plastenike	8	731	91,375
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitanih povratnici	4		
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitanih povratnici	13		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (54 porodice) i povratnici ukupno raspolažu sa 57 grla krava. Ukupno 25 ispitanih porodica posjeduje ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 375. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ukupno 3 ispitane porodice posjeduju 3 konja, 2 ispitane porodice posjeduju 6 koza, a niti jedna ispitana povratnička porodica na prostoru opštine Višegrad ne posjeduje volove.

Tabela 53.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Višegrad

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda ispitanih porodica	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio opštine u ukupnom broju grla
Muzne krave	57	54	1,06	11,7 %
Konji	3	3	1	8,3 %
Ovce	375	25	15	11,0 %
Koze	6	2	3	2,5 %
Volovi	0	0	0	0,0 %

5.5. Pregled socijalnog stanja u opštini Višegrad

Najveći broj ispitanih povratnika u opštinu Višegrad, njih 89,01 % ima obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta. Minimalne stambene uslove ima obezbijeđeno 80,22 %, dok se 29 ispitanih povratničkih porodica (15,93 % ukupnog broja ispitanih povratnika u opštinu Višegrad) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 77,47 % (141 ispitanih porodica) imaju trajno riješeno pitanje električnom energijom, a njih 15,93 % (29 ispitanih porodica) nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom.

Tabela 54.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Višegrad

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbijeđeni minimalni stambeni uslovi	146	29	7	80,22%	15,93%	3,85%
Obezbijeđen priključak na elektro mrežu	141	29	12	77,47%	15,93%	6,60%
Obezbijeđen pristupni put	162	15	5	89,01%	8,24%	2,75%

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Višegrad je dobro kod 14,88 % povratnika i relativno dobro kod 54,24 % ispitanika. Sa druge strane, 106 ispitanika (ili 19,96 %) je izjavilo da mu je zdravstveno stanje teško, a 10,92 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 55.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Višegrad

OPIS	OCJENA	%
Dobro	79	14,88 %
Relativno dobro	288	54,24 %
Teško	106	19,96 %
Bez odgovora/nepoznato	58	10,92 %

Povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbijeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja entiteta u kojem su boravili kao raseljena lica. Na ovaj način omogućeno je da 88,14 % svih ispitanih povratnika u opštinu Višegrad bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je 5,08 % ispitanika (odnosno 27 osoba) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje. 36 osoba ili 6,78 % ispitanih povratnika u opštinu Višegrad, nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 56.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Višegrad

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	364	68,55%
Zdravstveno osiguranje u RS	104	19,59%
Bez zdravstvenog osiguranja	27	5,08%
Nepoznato	36	6,78%

Od ukupnog broja ispitanih povratnika, njih 13,7 % ili 73 osobe, imaju status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 50 su učenici osnovnih škola (68,5 % ukupnog broja učenika i studenata), 19 osoba su učenici srednjih škola, dok 4 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 57.

Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	22	8	0	30
U drugim mjestima u RS	9	3	0	12
U drugim mjestima u F BiH	19	8	4	31
Ukupno	50	19	4	73

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti 41,10 % ispitanih povratnika se školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka. Takođe kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da niti jedna ispitana povratnička porodica na području opštine

Višegrad ne posjeduje kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

5.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Višegrad

Kao što je bilo očekivano, u proteklom periodu, ispitanici povratnici su najveću pomoć dobili u cilju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova za život povratnika (81,9 %) i pomoć za priključak električne energije (75,3 %).

Tabela 58.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Višegrad

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	149	81,9%	85,8%
Priključak el. energije	137	75,3%	82,3%
Motokultivator	12	6,6%	9,9%
Traktor	3	1,6%	1,2%
Poljoprivredni alat	9	4,9%	6,1%
Štalski objekti i slično	33	18,1%	14,7%
Plastenik	9	4,9%	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	30	16,5%	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	13	7,1%	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost ispitanici povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju štalskih objekata (18,1 %), te krupne (16,5 %) i sitne (7,1 %) stoke. Pomoć u mehanizaciji dobivena je u vidu motokultivatora (12 porodica) i traktora (3 porodice). Po 9 ispitanih povratničkih porodica dobilo je pomoć u vidu plastenika i poljoprivrednog alata. U toku istraživanja potreba za održivi povratak, od strane povratnika je naznačeno, da na području opštine Višegrad 29 anketiranih porodica nema obezbijeđene minimalne stambene uslove (15,93 % svih povratničkih porodica), te da takođe 29 ispitanih porodica (15,93 %) nemaju obezbjeđen priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima anketiranih povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj stočarstva** obzirom da su 144 ispitane porodice (79,1 % ukupnog broja ispitanih porodica) izrazile potrebu za krupnom ili sitnom stokom, dok se na drugom mjestu nalazi **mehanizacija** jer je 68 ispitanih povratničkih porodica ili 37,4 % izrazilo potrebu za pomoć u nabavci motokultivatora, a 51 ispitana povratnička porodica (28,0 %) u opštini Višegrad je izrazila potrebu za pomoć u opremanju štalskih objekata.

Ukupan broj ispitanih povratničkih porodica zainteresovan za nabavku plastenika je 40 ili 22,0 %, poljoprivrednog alata 36 ispitanih porodica ili 19,8 %, dok je za nabavku traktora zainteresovano 17 ispitanih porodica ili 9,3 %.

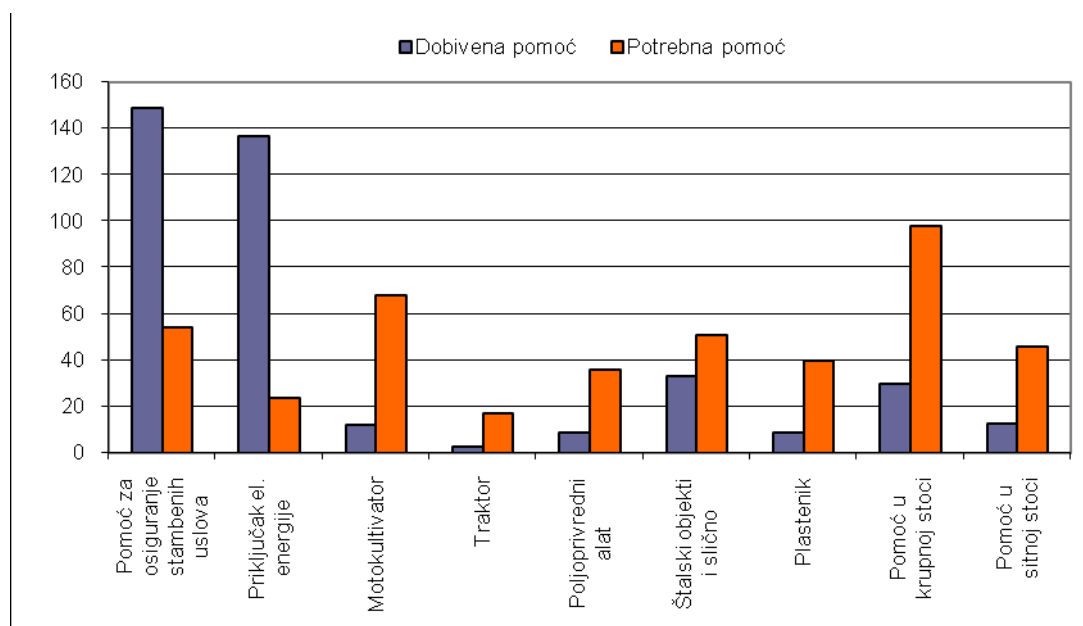
Tabela 59.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Višegrad

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	54	29,7%	15,3%
Priključak el. energije	24	13,2%	10,0%
Motokultivator	68	37,4%	34,8%
Traktor	17	9,3%	7,3%
Poljoprivredni alat	36	19,8%	24,3%
Štalski objekti i slično	51	28,0%	25,9%
Plastenik	40	22,0%	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	98	53,8%	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	46	25,3%	22,7%

Grafikon 19.

Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Višegrad

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u krupnoj i sitnoj stoci, te u motokultivatorima i štalskim objektima.

6. OPŠTINA RUDO

6.1. Geografsko područje istraživanja opštine Rudo

Za razliku od ostalih općina u kojima je većina povratnika smještena na manjem broju većih povratničkih naselja, na području općine Rudo najveći broj povratnika smješten je u velikom broju manjih povratničkih naselja. Na području općine Rudo, istraživanjem je obuhvaćeno 113 povratničkih domaćinstava, odnosno 301 povratnik u povratničkim naseljima u selima Arbanasi, Bare, Čavdari, Donja Strmica, Dolovi, Dubac, Džihanići, Gornja Strmica, Grabovik, Kovači, Omačina, Oputnica, Pazalje, Peljevići, Petačine, Pohare, Pribišići, Radoželje, Strgačina i Zarbovina. **Sela sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Arbanasi, Donja Strmica, Grabovik, Omačine, Petačine i Strgačina u kojima je nastanjeno dvije trećine povratnika u općinu Rudo.** Proporcionalno učešće ispitanika iz prethodno nabrojanih sela prikazano je na narednom grafikonu 20., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Rudo prikazana su u tabeli 60.

Grafik 20:
Prikaz učešća ispitanika iz sela opštine Rudo

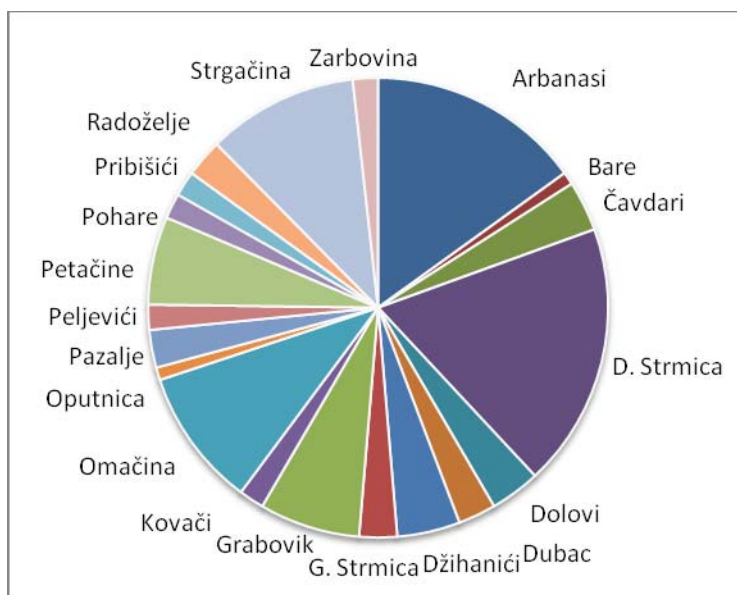

Tabela 60.
Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Rudo

Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
UKUPNO	113	301
Arbanasi	17	41
Bare	1	1
Čavdari	4	14
Donja Strmica	21	63
Dolovi	4	8
Dubac	3	9
Džihanići	5	15
Gornja Strmica	3	7
Grabovik	8	25

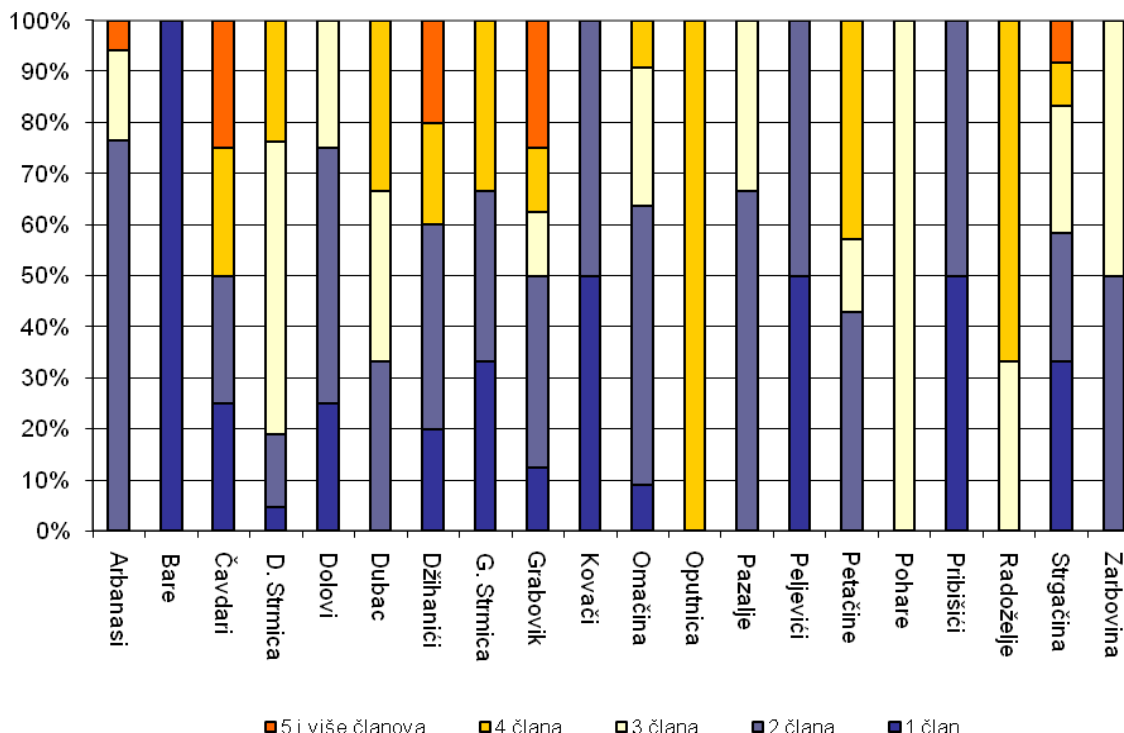
Kovači	2	3
Omačine	11	26
Oputnica	1	4
Pazalje	3	7
Peljevići	2	3
Petačine	7	21
Pohare	2	6
Pribišići	2	3
Radoželje	3	11
Strgačina	12	29
Zarbovina	2	5

6.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području opštine Rudo najveći broj ispitanih povratničkih porodica živi u dvočlanim domaćinstvima (38,9 %), dok najmanji broj živi u domaćinstvima sa 5 ili više članova (5,3 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 13,3 %, na tročlana 26,5 %, a na četveročlana domaćinstva otpada 15,9 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u opštini Rudo. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazan je na grafikonu 21.

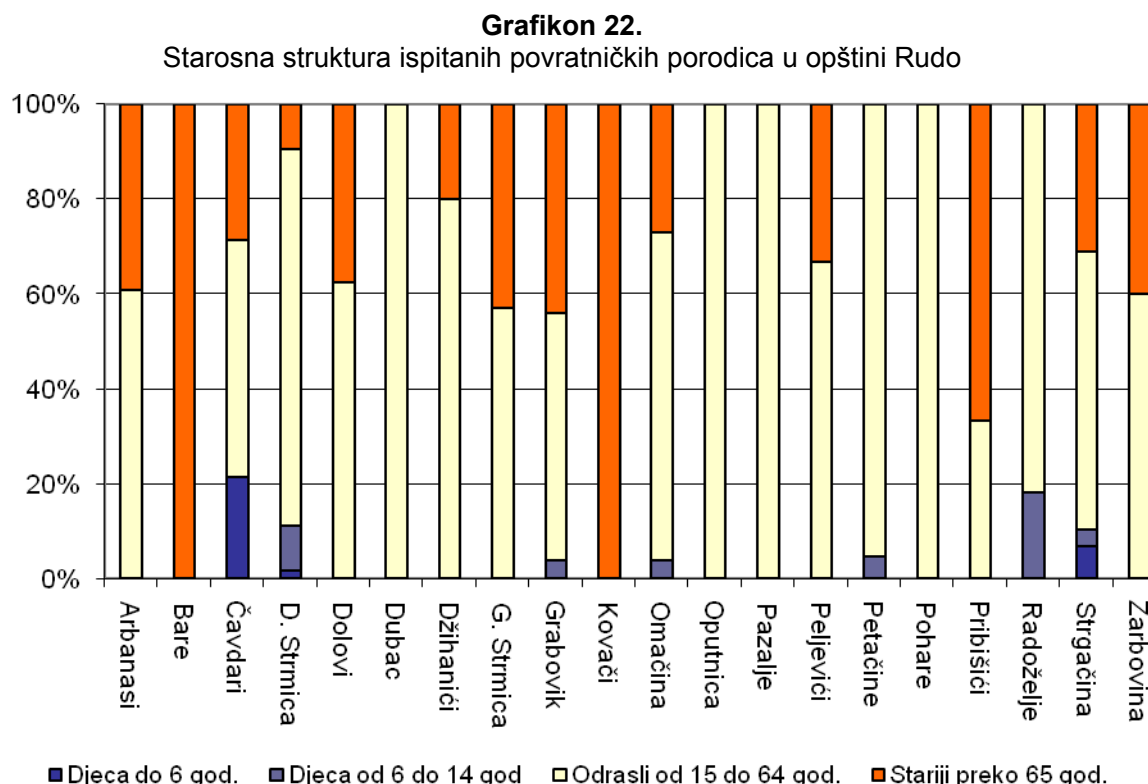
Grafikon 21.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Rudo u odnosu na broj članova domaćinstva

Na području opštine Rudo najveći procenat ispitanoj povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 70,4 %, dok udio djece do 14 godina u ukupnom ispitanoj stanovništvu iznosi 6 %, a starijih preko 65 godina 23,6 %. Posmatrano po najvećim povratničkim mjestima evidentno je da postoje značajne demografske razlike, gdje je prisutan znatno veći broj djece do 14 godina u selima Donja Strmica i Strgačina, a najveći udio starijih od 65 godina u

Graboviku i Arbanasima. Na grafikonu 22. prikazan je pregled starosne strukture ispitanih povratnika u opštini Rudo.

Na području opštine Rudo gotovo jednako su zastupljene osobe oba pola (muškarci 50,2 % i žene 49,8 %).

6.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Rudo

Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Rudo je u najvećem mogućem dijelu oslonjena na poljoprivredu, obzirom da su svega 4 ispitanika registrirana kao zaposlena, što predstavlja najnižu stopu registrirane zaposlenosti ispitanika u regiji. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Rudo iznosi 77, što predstavlja 25,6 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštini Rudo, i 7,5 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 5 lica, što predstavlja 1,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštinu Rudo. Osnovna karakteristika ekonomske aktivnosti ispitanika je u tome da su skoro u potpunosti isključeni iz formalnog tržišta rada, a da je poljoprivreda ključna ekonomska aktivnost.

U tabelama 61. i 61a. su date osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u opštini Rudo.

Tabela 61.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	4	4	0	1,3 %
Registrovani nezaposleni	147	78	69	15,4 %
Zaposleni u poljoprivredi	48	9	39	26,1 %
Penzioneri	77	53	24	7,5 %
Radno nesposobni	2	1	1	4,3 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	5	0	5	0,5 %

Tabela 61a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo

Opis	Općina Rudo		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	18,4 %	28,3 %	14,6 %	12,9 %
Stopa nezaposlenosti	55,6%	63,9 %	63,5 %	68,8 %
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	1,3 %	0,0 %	8,2 %	5,5 %
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	25,6 %	16,0 %	26,6 %	17,5 %
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	1,6 %	3,3 %	23,6 %	33,0 %

6.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Rudo

Na području opštine Rudo prikupljeni podaci o poljoprivrednim aktivnostima govore o izuzetno niskom stepenu razvijenosti poljoprivredne proizvodnje u Rudom u odnosu na prosjek u regiji. Izuzetno je nizak broj povratnika koji posjeduju štalske objekte obzirom da svega 13 ispitanih povratničkih porodica, odnosno 11,5 % u opštini Rudo posjeduje štalske objekte, što je za 65 % manji udio u odnosu na prosjek u regiji. Znatno manje, odnosno svega 3 ispitane porodice u opštini Rudo posjeduje platenike čija je prosječna površina 80 m². Podatak koji se pozitivno ističe jeste podatak o posjedovanju mehanizacije, obzirom da ispitani povratnici u Rudom raspolazu sa 18 motokultivatora, što predstavlja skoro dvostruko veći broj u odnosu na regionalni prosjek u odnosu na broj ispitanih povratnika. Niti jedna ispitana povratnička porodica na prostoru opštine Rudo ne posjeduje traktor.

Tabela 62.

Osnovne informacije o poljoprivrednim objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Rudo

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m2)	Prosječna površina (m2)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	13	378	29,08
Broj ispitanih povrat. koji posjeduju plastenike	3	240	80
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	0		
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	18		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (11 porodica) i ispitani povratnici ukupno raspolažu sa 13 grla krava. Ukupno 5 ispitanih porodica posjeduje ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 76. Koze, konji i volovi nisu zastupljeni u stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Rudo.

Tabela 63.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Rudo

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda ispitanih porodica	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broj grla
Muzne krave	13	11	1,2 %	2,7 %
Konji	0	0	0,0 %	0,0 %
Ovce	76	5	15,2 %	2,2 %
Koze	0	0	0,0 %	0,0 %
Volovi	0	0	0,0 %	0,0 %

6.5. Pregled socijalnog stanja u opštini Rudo

Najveći broj ispitanih povratnika u opštini Rudo, njih 98,2 % ima obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta. Minimalne stambene uslove ima obezbijeđeno 83,2 %, dok se 19 ispitanih povratničkih porodica (16,8 % ukupnog broja ispitanih u opštini Rudo) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 82,3 % (93 ispitane porodice) imaju trajno riješeno pitanje električnom energijom, dok 20 ispitanih porodica nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom.

Tabela 64.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Rudo

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbijeđeni minimalni stambeni uslovi	94	19	0	83,2 %	16,8 %	0,0 %
Obezbijeđen priključak na elektro mrežu	93	20	0	82,3 %	17,7 %	0,0 %
Obezbijeđen pristupni put	111	2	0	98,2 %	1,8 %	0,0 %

Zdravstveno stanje ispitanika na području opštine Rudo je dobro kod 49,2 % ispitanih povratnika i relativno dobro kod 46,8 % ispitanih povratnika. Sa druge strane, 12 ispitanika (ili 4,0 %) je izjavilo da im je zdravstveno stanje teško.

Tabela 65.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Rudo

OPIS	OCJENA	%
Dobro	148	49,2 %
Relativno dobro	141	46,8 %
Teško	12	4,0 %
Bez odgovora/nepoznato	0	0,0 %

Ispitani povratnici na prostor opštine Rudo skoro u potpunosti imaju zdravstveno osiguranje jednog od kantonalnih fondova zdravstvenog osiguranja F BiH (BPK ili Kantona Sarajevo), dok manje od 5 % ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje Fonda zdravstvenog osiguranja RS. Podatak koji je posebno značajno istaknuti jeste da skoro svi ispitanici povratnici na prostoru ove opštine imaju zdravstveno osiguranje, a svega 3 ispitanika ili nemaju zdravstveno osiguranje ili je postojanje zdravstvenog osiguranja nepoznato.

Tabela 66.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Rudo

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	285	94,7%
Zdravstveno osiguranje u RS	13	4,3%
Bez zdravstvenog osiguranja	1	0,3%
Nepoznato	2	0,7%

Na području Rudog 21 ispitanik ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta, što predstavlja 7 % ukupnog broja ispitanih povratnika u opštini. Od ovog broja 11 su učenici osnovnih škola (52,4 % ukupnog broja učenika i studenata), 7 osoba su učenici srednjih škola, dok 3 osobe pohađaju univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 67.

Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	0	0	-	0
U drugim mjestima u RS	0	0	0	0
U drugim mjestima u F BiH	11	7	3	21
Ukupno	11	7	3	21

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti niti jedno od ispitanih povratnika se ne školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka, niti u drugim mjestima u RS, već se svi školuju u drugim mjestima u F BiH.

Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da niti jedna ispitana povratnička porodica na području opštine Rudo ne posjeduje kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

6.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Rudo

Na području opštine Rudo, najveće aktivnosti po pitanju održivosti povratka su urađene u okviru osiguranja poljoprivrednog alata i motokultivatora za povratnike, obzirom da su ove dvije kategorije pomoći u značajno većem obimu implementirani u Rudom u odnosu na druge opštine koje su obuhvaćene istraživanjem.

Tabela 68.
Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Rudo

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	89	78,8 %	85,8%
Priključak el. energije	92	81,4 %	82,3%
Motokultivator	18	15,9 %	9,9%
Traktor	0	0,0 %	1,2%
Poljoprivredni alat	56	49,6 %	6,1%
Štalski objekti i slično	11	9,7 %	14,7%
Plastenik	3	2,7 %	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	9	8,0 %	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	3	2,7 %	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju poljoprivrednog alata 49,6 % (56 ispitanih porodica), te motokultivatora 15,9 % (18 ispitanih porodica). Za razvoj stočarstva 11 ispitanih porodica je dobilo pomoć u vidu obezbjeđenja štalskih objekata (9,7 %), te krupne (8,0 %) i sitne (2,7 %) stoke. Tri ispitane porodice su dobile pomoć u vidu nabavke plastenika (2,7 procenata).

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane povratnika je naznačeno da na području opštine Rudo 19 ispitanih porodica nema obezbijeđene minimalne stambene uslove (16,8 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 20 ispitanih porodica (17,7 %) nemaju obezbijeđen priključak na elektro mrežu.

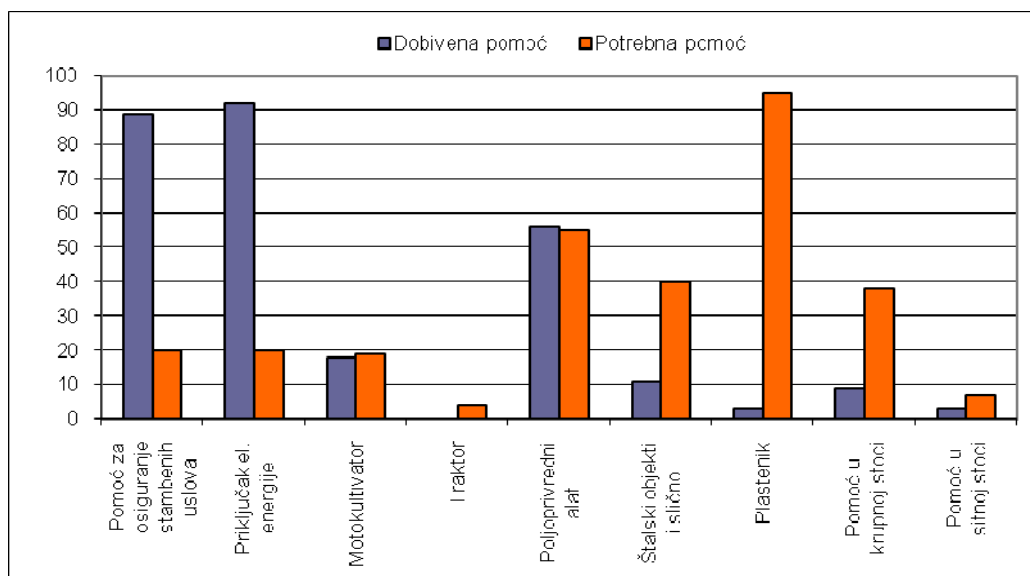
Prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj poljoprivrede** obzirom da je 95 ispitanih porodica ili 84,1

% ukupnog broja ispitanih porodica izrazilo potrebu za nabavkom plastenika, te je za nabavku poljoprivrednog alata zainteresovano 55 ispitanih porodica (48,7 %). Na drugom mjestu se nalazi **razvoj stočarstva** jer je 40 ispitanih povratničkih porodica ili 35,4 % izrazilo potrebu za pomoć u nabavci štalskih objekata, a 45 ispitanih porodica je zainteresovano za nabavku krupne ili sitne stoke. Ukupan broj ispitanih povratničkih porodica koji je zainteresovan za nabavku motokultivatora je 19 ili 16,8 %, dok su za nabavku traktora zainteresovane 4 ispitane porodice ili 3,5 %.

Tabela 69.
Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Rudo

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	20	17,7 %	15,3%
Priključak el. energije	20	17,7 %	10,0%
Motokultivator	19	16,8 %	34,8%
Traktor	4	3,5 %	7,3%
Poljoprivredni alat	55	48,7 %	24,3%
Štalski objekti i slično	40	35,4 %	25,9%
Plastenik	95	84,1 %	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	38	33,6 %	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	7	6,2 %	22,7%

Grafikon 23.
Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Rudo

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u obezbjeđenju plastenika, gdje je čak 84,1 % ispitanih povratničkih porodica na prostoru opštine Rudo zainteresovano za nabavku istih.

7. OPŠTINA ČAJNIČE

7.1. Geografsko područje istraživanja opštine Čajniče

Na području opštine Čajniče, u četiri najveće mjesne zajednice, istraživanjem je obuhvaćeno 63 povratnička domaćinstva sa ukupno 195 povratnika. Istraživanje je provedeno na području mjesnih zajednica Međurječje, Miljeno, grada Čajniča i manjim dijelom u mjesnoj zajednici Zaborak. **Mjesne zajednice sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Međurječje i Miljeno koje čine 88,9 % ukupnog ispitanog stanovništva na području opštine Čajniče.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na grafikonu 24., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Čajniče prikazana su u tabeli 70.

Grafik 24:
Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Čajniče

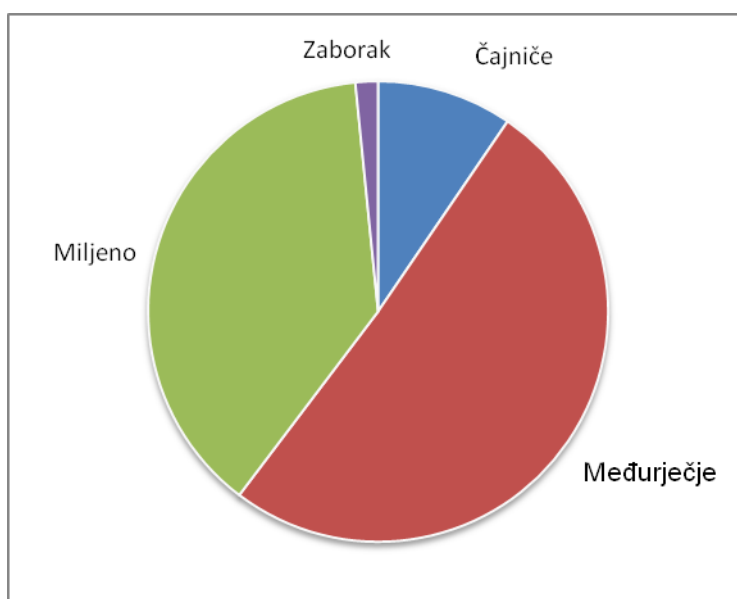

Tabela 70.
Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Čajniče

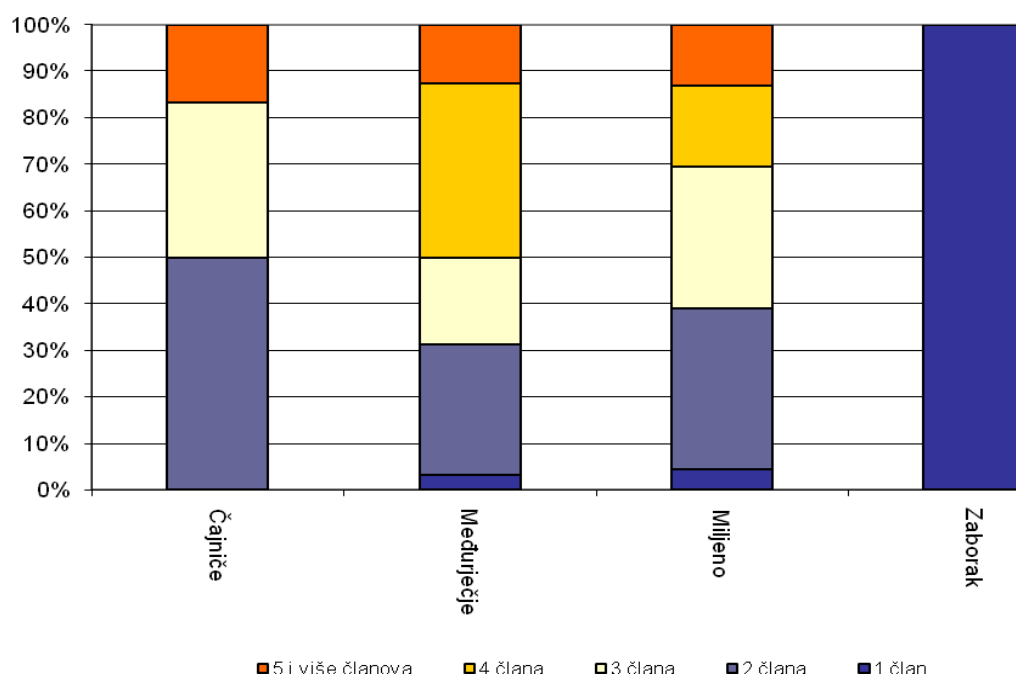
Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
Ukupno	63	195
Čajniče	6	17
Međurječje	32	108
Miljeno	24	69
Zaborak	1	1

7.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području opštine Čajniče najveći broj ispitanih povratničkih porodica živi u dvočlanim domaćinstvima (31,7 %), dok najmanji broj živi u jednočlanim domaćinstvima (4,8 %). Na tročlana domaćinstva otpada 23,8 %, na četveročlana 25,4 %, a na domaćinstva sa 5 ili više članova otpada 12,7 % ukupnog broja ispitanih povratničkih domaćinstava u opštini Čajniče. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazan je na grafikonu 25.

Grafikon 25.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Čajniče u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

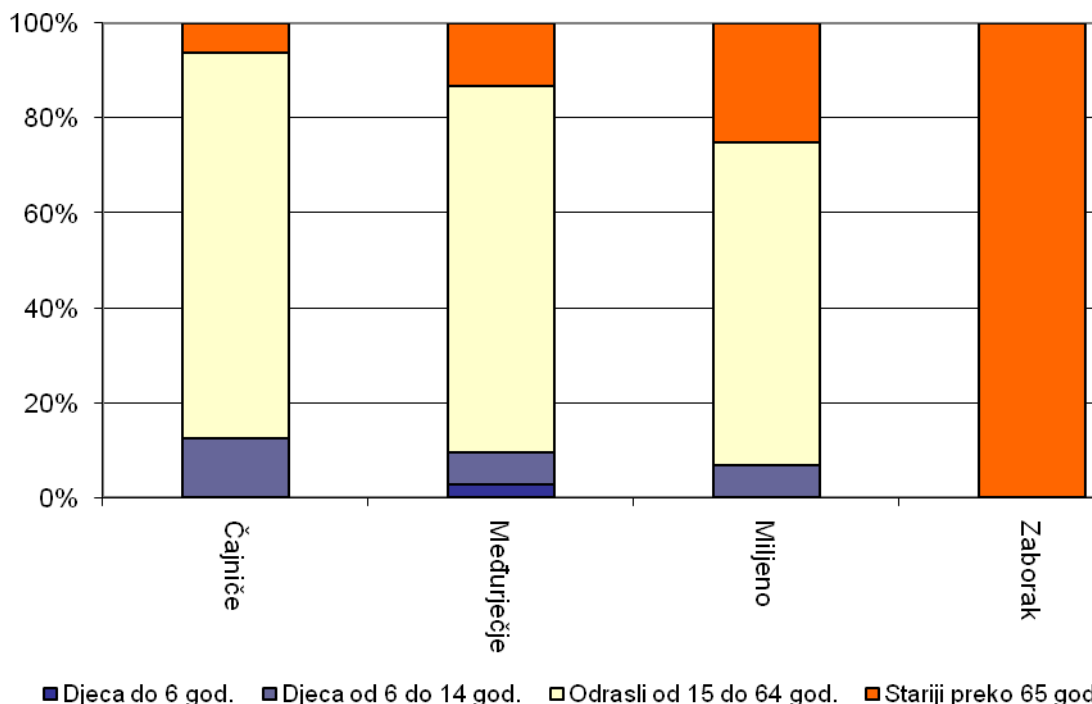

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu mjesne zajednice Međurječje i Miljeno su značajno zastupljene sa svim kategorijama povratničkih porodica. U mjesnoj zajednici Čajniče nije anketirana ni jedna jednočlana porodica, dok je u mjesnoj zajednici Zaborak anketirana samo jedna porodica i to sa jednim članom. Najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 73,8 %, dok oko 9 procenata ispitane populacije sačinjavaju djeca do 14 godina starosti, a 17,4 % ispitane povratničke populacije čine stariji od 65 godina.

Na grafikonu 26. prikazan je pregled starosne strukture ispitanih povratnika po mjesnim zajednicama u opštini Čajniče.

Grafikon 26.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Čajniče

Na području opštine Čajniče postoji razlika u polnoj strukturi ispitanih povratnika i veći broj povratnika su muškarci (53,8 %) u odnosu na žene (46,2 %).

7.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Čajniče

Na području opštine Čajniče, zabilježene su nešto povoljnije stope zaposlenosti povratnika u odnosu na regionalni prosjek, iako je broj formalno zaposlenih ispitanika nešto manji u odnosu na regionalni prosjek. Sa druge strane stope ekonomske aktivnosti žena su nepovoljnije nego kod muškaraca, dok su stope nezaposlenosti u regionalnom prosjeku.

Na području opštine Čajniče registrovano je 15 zaposlenih ispitanika, što predstavlja 7,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštinu Čajniče, i 4,7 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području obuhvaćenim istraživanjem. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Čajniče iznosi 40, što predstavlja 20,5 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštini Čajniče, i 3,9 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 43 lica, što predstavlja 22,1 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštinu Čajniče.

U tabelama 71. i 71a. date su osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u opštini Čajniče.

Tabela 71.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	15	10	5	4,7 %
Registrovani nezaposleni	61	32	29	6,4 %
Zaposleni u poljoprivredi	14	10	4	7,6 %
Penzioneri	40	28	12	3,9 %
Radno nesposobni	5	0	5	10,6 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	43	15	28	4,7 %

Tabela 71a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče

Opis	Općina Čajniče		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	16,3	10,8	14,6	12,9
Stopa nezaposlenosti	67,8	76,3	63,5	68,8
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	7,7 %	5,6 %	8,2	5,5
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	20,5 %	13,3 %	26,6	17,5
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	22,1 %	31,1 %	23,6	33,0

7.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Čajniče

Kao što se može vidjeti u tabeli broj 72. ukupno 16 ispitanih povratničkih porodica, odnosno 25,4 % u opštini Čajniče posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 31,81 m². Znatno manje, odnosno 9 ispitanih porodica ili 14,3 procenata u opštini Čajniče posjeduje plastenike čija je prosječna površina 103,11 m². Svega 3,2 % ispitanih povratničkih porodica posjeduju traktore (2 traktora ukupno), dok 14,3 % ispitanih povratnika posjeduje motokultivator (9 motokultivatora ukupno).

Tabela 72.

Osnovne informacije o poljo. objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Čajniče

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	16	509	31,81
Broj ispitanih povrat. koji posjeduju plastenike	9	928	103,11
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	2		
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitanih povratnici	9		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (16 porodica) i ispitani povratnici ukupno raspolažu sa 31 grlom krava. Ukupno 8 ispitanih porodica posjeduje ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 169. Koze, konji i volovi su manje zastupljeni i ukupno 3 ispitane porodice posjeduju 10 koza, 3 ispitane porodice posjeduju 5 konja, a jedna ispitana povratnička porodica na prostoru opštine Čajniče posjeduje jednog vola.

Tabela 73.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Čajniče

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broju grla
Muzne krave	31	16	1,9	6,4 %
Konji	5	3	1,7	13,9 %
Ovce	169	8	21,1	5,0 %
Koze	10	3	3,3	4,1 %
Volovi	1	1	1,0	8,3 %

7.5. Pregled socijalnog stanja u opštini Čajniče

Na području opštine Čajniče jedna petina anketiranih povratnika nema obezbijeđene minimalne stambene uslove. Najveći broj anketiranih povratnika ima obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta. Minimalne stambene uslove ima obezbijeđeno 69,8 %, dok se 13 ispitanih povratničkih porodica (20,6 % ukupnog broja ispitanika u opštinu Čajniče) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Što se tiče obezbijeđenja priključka na elektro-mrežu 46,0 % (29 ispitanih porodica) imaju trajno riješeno pitanje električnom energijom, a njih 34,9 % ispitanika (22 porodica) nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom.

Tabela 74.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Čajniče

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbijeđeni minimalni stambeni uslovi	44	13	6	69,8%	20,6%	9,5%
Obezbijeđen priključak na elektro mrežu	29	22	12	46,0%	34,9%	19,0%
Obezbijeđen pristupni put	51	1	11	81,0%	1,6%	17,4%

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Čajniče je dobro kod 40,5 % ispitanih povratnika i relativno dobro kod 29,7 % ispitanih povratnika. Sa druge strane, 29 ispitanika (ili 14,9 %) je izjavilo da im je zdravstveno stanje teško, a 14,9 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 75.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Čajniče

OPIS	OCJENA	%
Dobro	79	40,5 %
Relativno dobro	58	29,7 %
Teško	29	14,9 %
Bez odgovora/nepoznato	29	14,9 %

Najveći broj ispitanih povratnika u Čajniče, njih 83,1 % ima zdravstveno osiguranje Federacije BiH, dok svega 3,6 % ispitanika ima zdravstveno osiguranje RS. Na ovaj način omogućeno je da 86,7 % svih ispitanih povratnika u opštinu Čajniče bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je 1,5 % ispitanika (odnosno 3 osobe) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje. 23 osobe ili 11,8 % ispitanih povratnika u opštinu Čajniče, nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 76.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Čajniče

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	162	83,1%
Zdravstveno osiguranje u RS	7	3,6%
Bez zdravstvenog osiguranja	3	1,5%
Nepoznato	23	11,8%

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 12,3 % ili 24 osobe imaju status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 14 su učenici osnovnih škola (58,3 % ukupnog broja učenika i studenata), 9 osoba su učenici srednjih škola, dok 1 osoba pohađa univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 77.

Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	3	0	-	3
U drugim mjestima u RS	0	0	0	0
U drugim mjestima u F BiH	11	9	1	21
Ukupno	14	9	1	24

Iako je nedovoljno, korištenje informacionih tehnologija odnosno kompjutera je u znatno većem obimu u odnosu na stanje u drugim općinama i oko 6 % anketiranih porodica ima vlastiti kompjuter (4 kompjutera) što je daleko iznad regionalnog prosjeka.

7.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Čajniče

Na prostoru općine Čajniče veliki problem u provođenju aktivnosti u oblasti održivog povratka jeste problem u nedovoljno pruženoj pomoći povratnicima u osiguranju krova nad glavom i priključka električne energije, te je i sam priključak električne energije jedno od ključnih pitanja povratnika u ovoj općini.

Tabela 78.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Čajniče

OPIS	Ukupno	% od ukup.br. ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stamb. uslova	51	81,0%	85,8%
Priključak el. energije	32	50,8%	82,3%
Motokultivator	6	9,5%	9,9%
Traktor	0	0,0%	1,2%
Poljoprivredni alat	0	0,0%	6,1%
Štalski objekti i slično	6	9,5%	14,7%
Plastenik	4	6,3%	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	12	19,0%	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	6	9,5%	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost anketirani povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju krupne (19,0 %) i sitne (9,5 %) stoke, te štalskih objekata (9,5 %). Pomoć u mehanizaciji dobivena je u vidu motokultivatora (6 porodica). 4 ispitane povratničke porodice dobile su pomoć u vidu plastenika.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak, od strane povratnika je naznačeno da na području opštine Čajniče 29 ispitanih porodica nema obezbjeđene minimalne stambene uslove (20,6 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 22 ispitane porodice (34,9 %) nemaju obezbjeđen priključak na elektro mrežu.

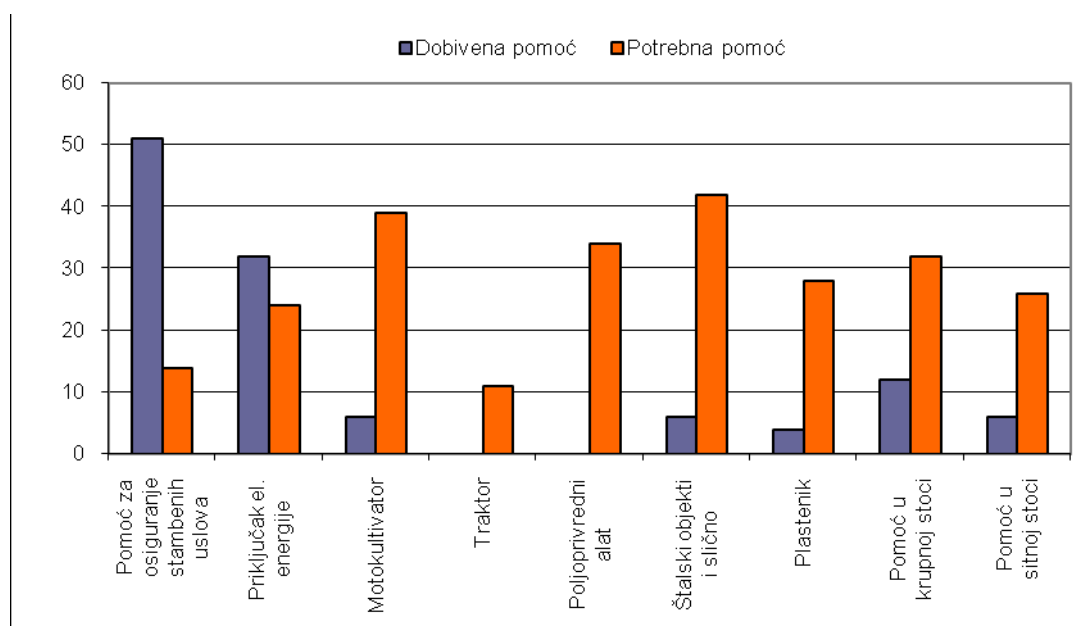
Tabela 79.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Čajniče

OPIS	Ukupno u općini	% od ukup.br. ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih usl.	14	22,2%	15,3%
Priključak el. energije	24	38,1%	10,0%
Motokultivator	39	61,9%	34,8%
Traktor	11	17,5%	7,3%
Poljoprivredni alat	34	54,0%	24,3%
Štalski objekti i slično	42	66,7%	25,9%
Plastenik	28	44,4%	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	32	50,8%	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	26	41,3%	22,7%

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj stočarstva** obzirom da su 42 ispitane porodice (66,7 %) izrazile potrebu za nabavkom štalskih objekata, te 32 ispitane porodice (50,8 %) za krupnom stokom i 26 ispitanih porodica (41,3 %) za sitnom stokom. Na drugom mjestu se nalazi **mehanizacija** jer je 39 ispitanih povratničkih porodica ili 61,9 % izrazilo potrebu za pomoć u nabavci motokultivatora, a 11 ispitanih povratničkih porodica (17,5 %) u opštini Čajniče su izrazile potrebu za nabavku traktora. Ukupan broj anketiranih povratničkih porodica koji je zainteresovan za nabavku poljoprivrednog alata je 34 (54,0%), dok je za nabavku plastenika zainteresovano 28 anketiranih porodica ili 44,4 %.

Grafikon 27.
Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Čajniče

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći za održivi povratak na prostoru opštine Čajniče, jasno se može uočiti da vlada velika potražnja za skoro svim aktivnostima u oblastima održivog povratka. Povratnici u opštini Čajniče imaju izuzetno visoku potrebu za osiguranjem priključka na električnu energiju, pomoći za osiguranje minimalnih stambenih uslova, dok je takođe značajno izražena potreba za poljoprivrednom mehanizacijom i alatom. Ono što je karakteristično za opštinu Čajniče, jeste da povratnici imaju znatno veće iskazane potrebe za podrškom u održivom povratku u odnosu na druge opštine u regiji, što je jednim dijelom prouzrokovano niskim nivoom pomoći za održivi povratak koju su dobili povratnici u ovoj opštini.

8. OPŠTINA FOČA

8.1. Geografsko područje istraživanja opštine Foča

Na području opštine Foča istraživanjem je obuhvaćeno 193 povratnička domaćinstva sa ukupno 390 povratnika i to u mjesnim zajednicama Centar, Čelikovo Polje, Donje Polje, Dragočava, Foča 3, Godijeno, Grad Foča, Jošanica, Popov Most i Ustikolina. **Mjesne zajednice sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Popov Most, Godijeno, Donje Polje i Čelikovo polje koje čine 75 % povratničke populacije koja je na području opštine Foča obuhvaćena istraživanjem.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na grafikonu 28., a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Foča prikazana su u tabeli 80.

Grafik 28:

Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Foča

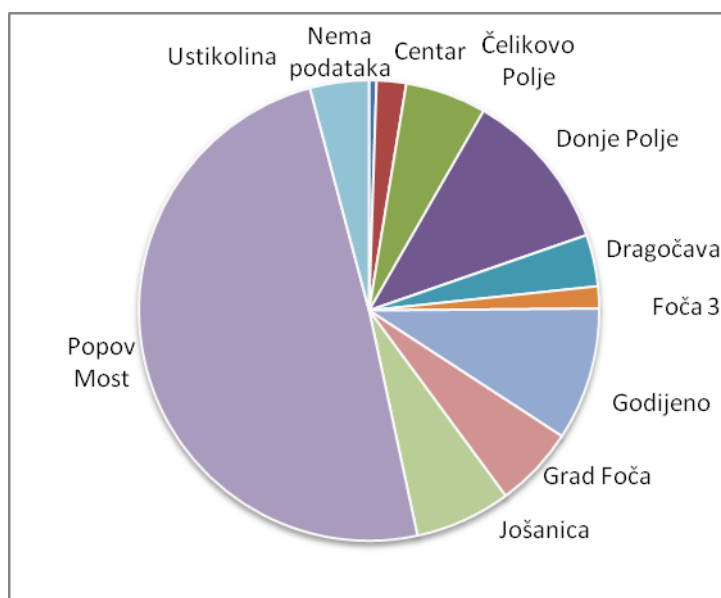

Tabela 80.

Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Foča

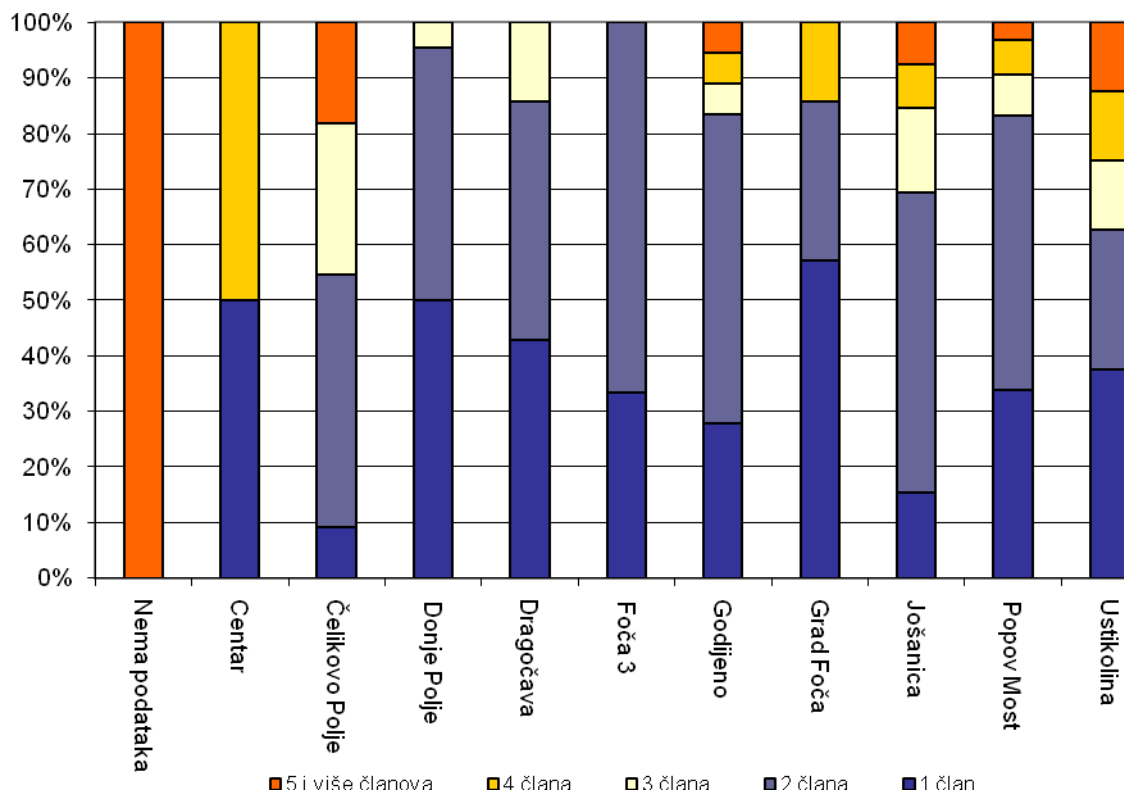
Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
UKUPNO	193	390
Nema podataka	1	5
Centar	4	10
Čelikovo Polje	11	33
Donje Polje	22	34
Dragočava	7	12
Foča 3	3	5
Godijeno	18	37
Grad Foča	11	12
Jošanica	13	32
Popov Most	95	190
Ustikolina	8	20

8.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica u opštini Foča živi u dvočlanim domaćinstvima (45,6 %), dok najmanji broj živi u domaćinstvima sa 5 ili više članova (4,7 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 33,2 %, na tročlana 8,3 %, dok na četveročlana domaćinstva otpada 6,2 %. Demografska struktura povratničkih porodica, koje su obuhvaćene istraživanjem, kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazana je na grafikonu 29.

Grafikon 29.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Foča u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

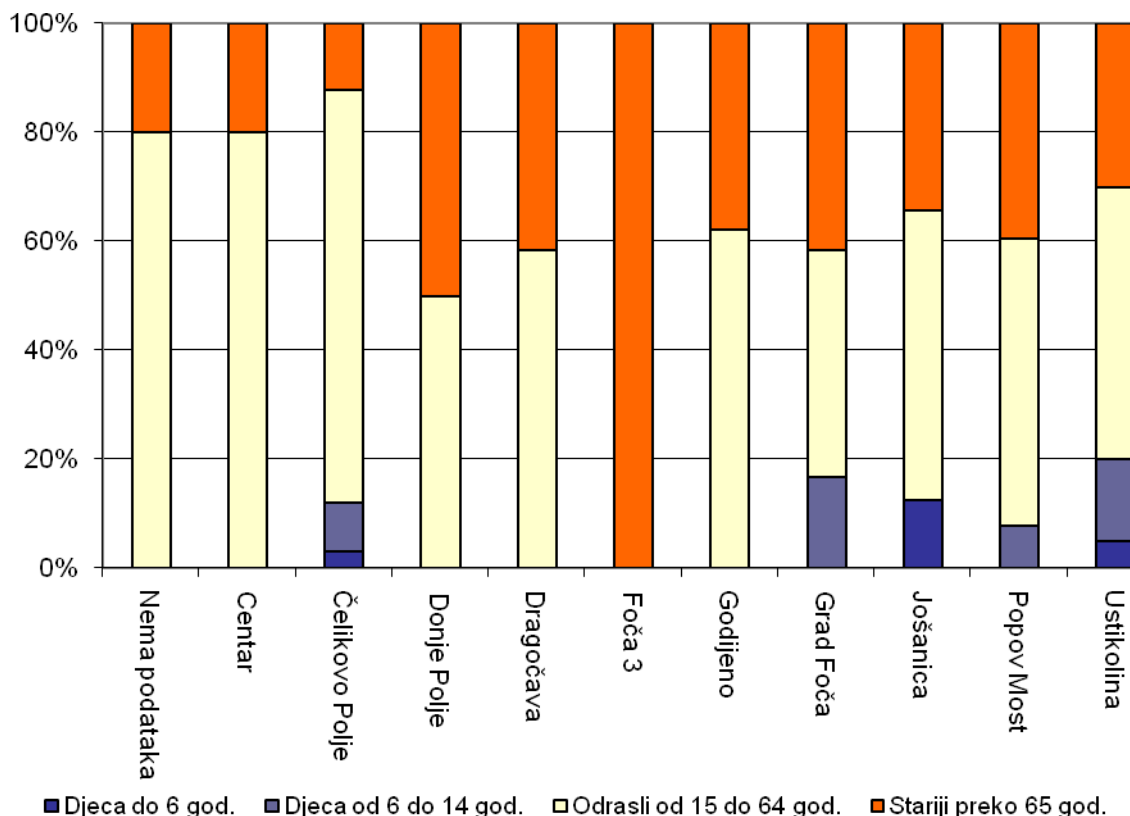

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava je izuzetno visoko, što je izuzimajući općinu Prača, najnepovoljniji odnos strukture domaćinstava na prostoru cijele regije. Naime, na području opštine Foča udio anketiranih tročlanih i višečlanih domaćinstava je svega oko 20 %, dok je udio jednočlanih i dvočlanih domaćinstava čak 80 %.

Na području opštine najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 55,4 %. Ono što posebno zabrinjava jeste podatak da je na području opštine Foča najmanje učešće djece u ukupnoj ispitanjoj povratničkoj populaciji, obzirom da svega 7,4 procenta ukupnog broja ispitanika čine djeca do 14 godina starosti, dok je čak 37,2 % ispitanika starijih od 65 godina, što je najveći udio starijih od 65 godina u ukupnoj anketiranoj povratničkoj populaciji u cijeloj regiji.

Grafikon 30.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Foča

Na području opštine Foča znatno je veći udio muškaraca u odnosu na žene u odnosu na regionalni prosjek. Ukupnu anketiranu povratničku populaciju u opštini Foča sačinjava 53,8 % muškaraca i 46,2 % žena.

8.3. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Foča

Zajedno sa općinom Foča-Ustikolina, ispitani povratnici na prostor opštine Foča suočavaju se sa najnižim stopama registrirane zaposlenosti, te sa najvećom stopom nezaposlenosti ispitanih povratnika u cijeloj regiji koja iznosi 89 %, obzirom da je registrirano svega 13 zaposlenih ispitanika, što predstavlja 3,3 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštini Foča, i 4,1 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području regije. Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Foča iznosi 143, što predstavlja 36,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštinu Foča, i 13,9 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem, dok je 64 ekonomski neaktivnih ispitanika, što predstavlja 16,4 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštinu Foča.

U tabelama 81. i 81a. date su osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u opštini Foča.

Tabela 81.
Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Foča

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanih u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	13	5	8	4,1 %
Registrovani nezaposleni	137	68	69	14,4 %
Zaposleni u poljoprivredi	4	2	2	2,2 %
Penzioneri	143	102	41	13,9 %
Radno nesposobni	0	0	0	0,0 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	64	14	50	7,0 %

Tabela 81a.
Pregled ekonomske aktivnosti povratnika u opštini Foča

Opis	Općina Foča		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	4,7%	6%	14,6	12,9
Stopa nezaposlenosti	89,0%	87%	63,5	68,8
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	3,3 %	4,4 %	8,2	5,5 %
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	36,7 %	22,8 %	26,6	17,5 %
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	16,4 %	27,8 %	23,6	33,0 %

8.4. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Foča

Poljoprivredna aktivnost je ključna ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Foča i kao što se može vidjeti u tabeli broj 82. ukupno 65 anketiranih povratničkih porodica, (odnosno 33,7 %) u opštini Foča posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 24,19 m². Znatno manje, odnosno svega 1 anketirana porodica u opštini Foča posjeduje platenik. Svega 1,0 % ispitanih povratničkih porodica posjeduju traktore (2 traktora ukupno), dok 5,2 % ispitanika posjeduje motokultivator (10 motokultivatora ukupno).

Tabela 82.
Osnovne informacije o poljo. objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Foča

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	65	1.572	24,185
Broj ispitanih povrat. koji posjeduju platenike	1		
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povrat.	2		
Broj motokultivatora sa kojima raspolažu ispitani povratnici	10		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (60 porodica) i povratnici ukupno raspolažu sa 121 grlom krava. Ukupno 14 ispitanih porodica posjeduju ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 400, dok koze posjeduje 15 ispitanih povratničkih porodica sa ukupnim brojem grla 82. Konji su manje zastupljeni i ukupno 3 ispitane porodice posjeduju 3 konja, a niti jedna ispitana povratnička porodica na prostoru opštine Foča ne posjeduje volove.

Tabela 83.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Foča

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio opštine u ukupnom broju grla
Muzne krave	121	60	2,0 %	24,8 %
Konji	3	3	1,0 %	8,3 %
Ovce	400	14	28,6 %	11,7 %
Koze	82	15	5,5 %	33,9 %
Volovi	0	0	0,0 %	0,0 %

8.5. Pregled socijalnog stanja u opštini Foča

U cilju utvrđivanja trenutnog socijalnog položaja u kojem se nalaze povratnici u opštini Foča, prikupljeni su podaci o:

- Osiguranju minimalnih stambenih uslova za život povratnika, priključku na elektro-energetsku mrežu i postojanju pristupnih puteva za povratnike;
- Zdravstvenom stanju i zdravstvenom osiguranju povratnika;
- Obrazovanju učenika i studenata povratnika.

Najveći broj ispitanih povratnika u opštinu Foča, njih 93,8 % ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 12 ispitanih povratničkih porodica (6,2 % ukupnog broja ispitanih u opštinu Foča) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja priključka na elektro-mrežu gdje 93,3 % (180 ispitanih porodica) imaju trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom, a njih 6,7 % (13 ispitanih porodica) nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom. Što se tiče osiguranja pristupnog puta, još uvijek 4,1 % ispitanih povratnika (8 porodica) nema obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Tabela 84.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Foča

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	181	12	0	93,8 %	6,2 %	0,0 %
Obezbjeđen priključak na elektro mrežu	180	13	0	93,3 %	6,7 %	0,0 %
Obezbjeđen pristupni put	178	8	7	92,2 %	4,1 %	3,6 %

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Foča je dobro kod 63,33 % ispitanika i relativno dobro kod 28,97 % ispitanika. Sa druge strane, 20 ispitanika (ili 5,13 %) je izjavilo da im je zdravstveno stanje teško, a 2,56 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 85.
Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Foča

OPIS	OCJENA	%
Dobro	247	63,33 %
Relativno dobro	113	28,97 %
Teško	20	5,13 %
Bez odgovora/nepoznato	10	2,56 %

Povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbijeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja Federacije BiH, entiteta u kojem su boravili kao raseljena lica. Na ovaj način omogućeno je da 94,4 % svih ispitanih povratnika u opštinu Foča bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je 3,8 % ispitanika (odnosno 15 osoba) izjavilo da nema obavezno zdravstveno osiguranje. 7 osoba ili 1,8 % ispitanih povratnika u opštinu Foča, nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 86.
Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Foča

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	301	77,2%
Zdravstveno osiguranje u RS	67	17,2%
Bez zdravstvenog osiguranja	15	3,8%
Nepoznato	7	1,8%

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 6,2 % ili 24 osobe ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 21 su učenici osnovnih škola (87,5 % ukupnog broja učenika i studenata), 2 osobe su učenici srednjih škola, dok 1 osoba pohađa univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 87.
Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	12	2	-	14
U drugim mjestima u RS	2	0	1	3
U drugim mjestima u F BiH	7	0	0	7
Ukupno	21	2	1	24

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti 58,33 % djece ispitanika se školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka. Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da samo 2 ispitane povratničke porodice na području opštine Foča posjeduju kompjuter što indikativno ukazuje na nepovoljan položaj povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

8.6. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Foča

Kao što je bilo očekivano, u proteklom periodu, povratnici su najveću pomoć dobili u cilju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova za život povratnika (90,7 %) i pomoć za priključak električne energije (88,6 %).

Tabela 88.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Foča

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	175	90,7%	85,8%
Priključak el. energije	171	88,6%	82,3%
Motokultivator	23	11,9%	9,9%
Traktor	1	0,5%	1,2%
Poljoprivredni alat	0	0,0%	6,1%
Štalski objekti i slično	3	1,6%	14,7%
Plastenik	2	1,0%	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	17	8,8%	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	13	6,7%	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć za poljoprivrednu djelatnost povratnici su dobili kroz pomoć u mehanizaciji kroz obezbjeđenje motokultivatora za 23 ispitane porodice (11,9 %), te za pomoć u nabavci krupne (17 ispitanih porodica) i sitne (13 ispitanih porodica) stoke. Pomoć u obezbjeđenju štalskih objekata dobile su 3 ispitane porodice (1,6 %), plastenike su dobile 2 ispitane porodice (1,0 %), dok je jedna ispitana porodica dobila traktor.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane povratnika je naznačeno da na području opštine Foča 12 ispitanih porodica nema obezbjeđene minimalne stambene uslove (6,2 % svih ispitanih povratničkih porodica), te da 13 ispitanih porodica (6,7 %) nema obezbijeđen priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za **razvoj stočarstva** obzirom da su 134 ispitane porodice (69,4 %) izrazile potrebu za krupnom ili sitnom stokom, dok se na drugom mjestu nalazi **mehanizacija** jer je 61 ispitana povratnička porodica ili

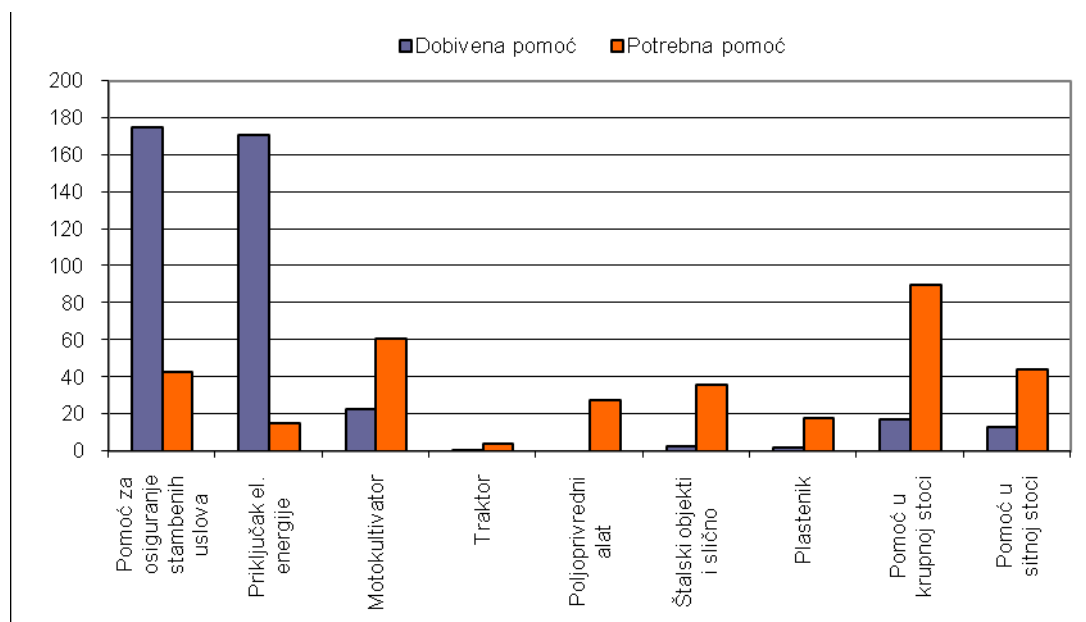
31,6 % izrazilo potrebu za pomoć u nabavci motokultivatora, a 36 ispitanih povratničkih porodica (18,7 %) u opštini Foča su izrazile potrebu za pomoć u opremanju štalskih objekata.

Ukupan broj anketiranih povratničkih porodica zainteresovan za nabavku poljoprivrednog alata je 28 ili 14,5 %, za nabavku plastenika je 18 ili 9,3 %, dok su za nabavku traktora zainteresovane 4 anketirane porodice ili 2,1 %.

Tabela 89.
Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u općini Foča

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	43	22,3%	15,3%
Priključak el. energije	15	7,8%	10,0%
Motokultivator	61	31,6%	34,8%
Traktor	4	2,1%	7,3%
Poljoprivredni alat	28	14,5%	24,3%
Štalski objekti i slično	36	18,7%	25,9%
Plastenik	18	9,3%	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	90	46,6%	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	44	22,8%	22,7%

Grafikon 31.
Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Foča

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u krupnoj i sitnoj stoci, te u motokultivatorima i štalskim objektima.

9. OPŠTINA NOVO GORAŽDE

9.1. Geografsko područje istraživanja opštine Novo Goražde

Istraživanje se provelo na području opštine Novo Goražde, na uzorku od 305 povratničkih domaćinstava, tj. 892 lica, u mjesnim zajednicama: Kopači, Potkozara, Trebeško Brdo i Ustiprača. **Mjesne zajednice sa najvećim brojem ispitanih povratnika su Kopači i Ustiprača koje čine 91,1 % ukupnog ispitanog stanovništva na području opštine Novo Goražde.** Proporcionalno učešće ispitanika iz pojedinih mjesnih zajednica prikazano je na narednom grafikonu 32, a broj povratničkih porodica i lica koja su obuhvaćena istraživanjem u opštini Novo Goražde prikazana su u tabeli 90.

Grafik 32.

Prikaz učešća ispitanika iz mjesnih zajednica opštine Novo Goražde

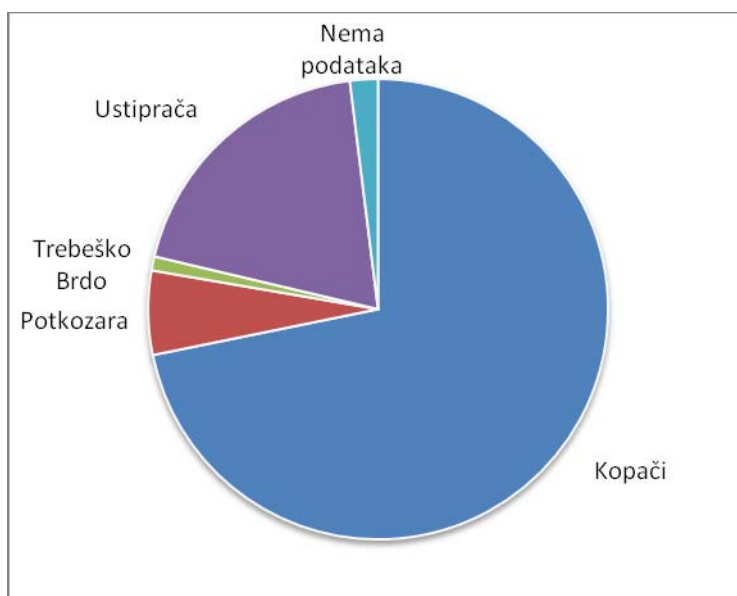

Tabela 90.

Pregled broja ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde

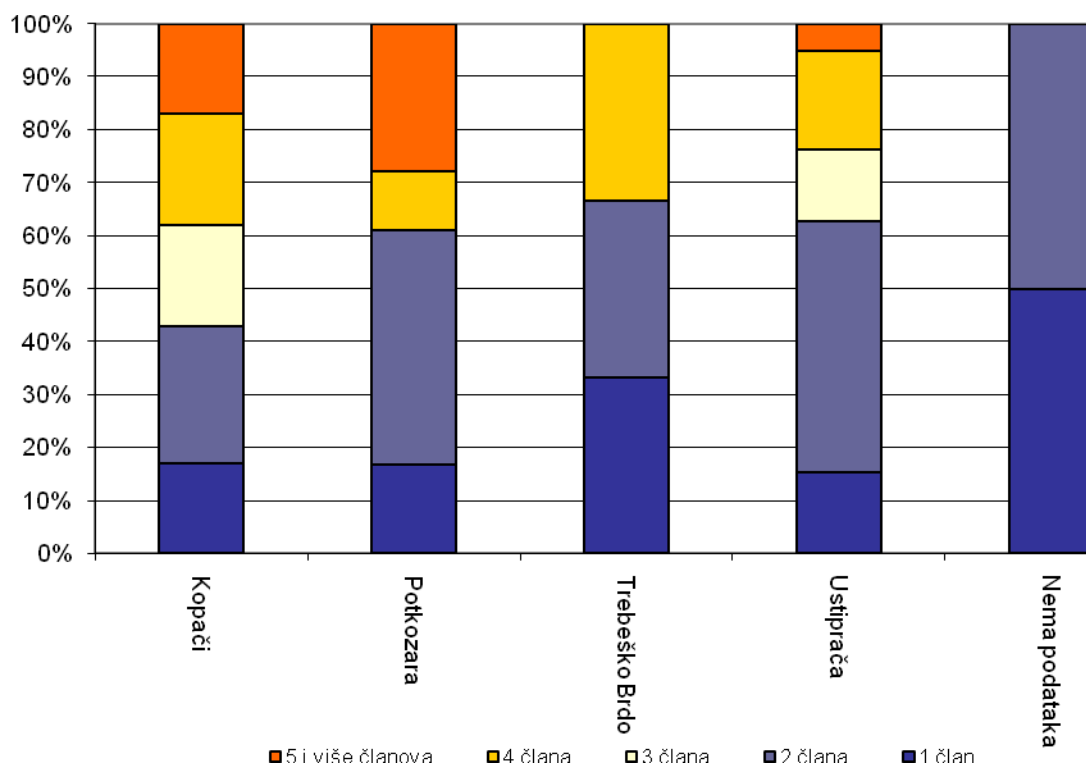
Mjesna zajednica	Obuhvaćeno istraživanjem	
	Porodica	Lica
UKUPNO	305	892
Kopači	219	666
Potkozara	18	53
Trebeško Brdo	3	7
Ustiprača	59	148
Nema podataka	6	18

9.2. Demografska struktura ispitanih povratničkih porodica

Na području opštine Novo Goražde, u toku istraživanja, došlo se do gotovo istih podataka vezano za strukturu povratničkih domaćinstava u odnosu na broj članova na području svih opština obuhvaćenih istraživanjem, pa tako najveći broj ispitanih povratničkih porodica u opštini Novo Goražde živi u dvočlanim domaćinstvima (31,1 %), dok najmanji broj živi u domaćinstvima sa 5 ili više članova (14,8 %). Na jednočlana domaćinstva otpada 16,7 %, na tročlana 16,4 %, dok na četveročlana domaćinstva otpada 19,7 %. Demografska struktura povratničkih porodica koje su obuhvaćene istraživanjem kroz prikaz broja članova povratničkih porodica prikazan je na grafikonu 33.

Grafikon 33.

Struktura ispitanih povratničkih porodica u opštini Novo Goražde u odnosu na broj članova domaćinstva (po MZ)

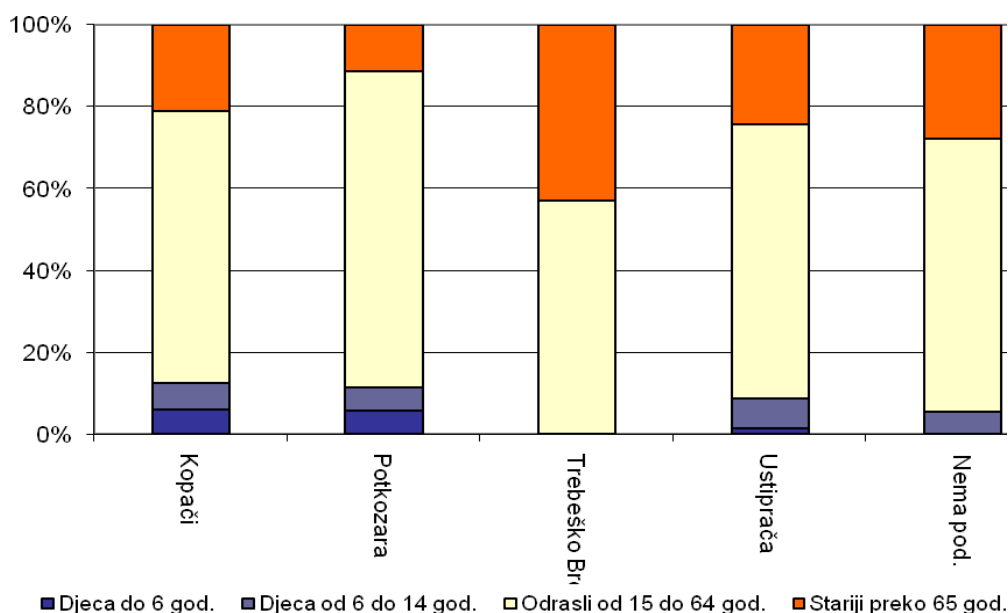

Kao što se može vidjeti u prethodnom grafikonu učešće jednočlanih i dvočlanih domaćinstava u svim mjesnim zajednicama je iznad 40 % ukupnog broja ispitanih domaćinstava.

Na području opštine Novo Goražde najveći procenat ispitanog povratničkog stanovništva čine odrasli od 15 do 64 godine, njih 67,2 %. U ukupnom broju ispitanika 5,0 procenata čine djeca do 6 godina, te svega 6,5 procenata ukupnog broja ispitanika čine djeca do 14 godina starosti. Na grafikonu 34. prikazan je pregled starosne strukture ispitanih povratnika po mjesnim zajednicama u opštini Novo Goražde.

Grafikon 34.

Starosna struktura ispitanih povratničkih porodica po mjesnim zajednicama u opštini Novo Goražde

Na području opštine Novo Goražde približno su zastupljene osobe oba pola (muškarci 51,2 % i žene 48,8 %), sa manjim razlikama po mjesnim zajednicama.

9.2. Ekonomska aktivnost ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde

Novo Goražde sa stanovišta ekonomske aktivnosti povratnika je opština jugoistočne BiH u kojoj su ekonomske aktivnosti povratnika najrazvijenije. Stope zaposlenosti ispitanih povratnika su skoro dvostruko veće u odnosu na regionalni prosjek, dok su stope nezaposlenosti znatno manje u odnosu na regionalni prosjek.

Ukupan broj registrovanih zaposlenih ispitanika na području opštine Novo Goražde iznosi 167 lica, što predstavlja 18,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštinu Novo Goražde, i 52,5 % u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika na području obuhvaćenim istraživanjem. Ovaj broj zaposlenih koji dva puta premašuje regionalni prosjek objašnjavamo činjenicom da je većina ispitanih povratnika u opštinu Novo Goražde zaposleno i radi u općini Goražde.

Ukupan broj ispitanih penzionera povratnika na području opštine Novo Goražde iznosi 206, što predstavlja 23,1 % u odnosu na ukupan broj ispitanika u opštinu Novo Goražde, i 20,0 % u odnosu na ukupan broj svih ispitanih penzionera povratnika na području obuhvaćenim istraživanjem. Što se tiče ukupnog broja ekonomski neaktivnih ispitanika, on iznosi 176 lica, što predstavlja 19,7 % u odnosu na ukupan broj ispitanih povratnika u opštinu Novo Goražde.

U tabelama 91. i 91a. date su osnovne informacije o ekonomskim aktivnostima ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde.

Tabela 91.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde

Opis	Ukupno	Polna struktura		Učešće u odnosu na ukupan broj svih zaposlenih ispitanika u svim općinama
		Muškarci (broj)	Žene (broj)	
Registrovani zaposleni	167	118	49	52,5 %
Registrovani nezaposleni	198	76	122	20,8 %
Zaposleni u poljoprivredi	35	10	25	19,0 %
Penzioneri	206	146	60	20,0 %
Radno nesposobni	7	2	5	14,9 %
Ostalo/Ekonomski neaktivni	176	54	122	19,3 %

Tabela 91a.

Pregled ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde

Opis	Općina Novo Goražde		Regija (Prosjeak)	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Stopa zaposlenosti	25,6 %	15,4 %	14,6	12,9
Stopa nezaposlenosti	49,5 %	67,4 %	63,5	68,8
Zaposleni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	18,7 %	11,3 %	8,2	5,5
Penzioneri u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	23,1 %	13,8 %	26,6	17,5
Ekonomski neaktivni u odnosu na ukupno povratničko stanovništvo općine	19,7 %	28,0 %	23,6	33,0

9.3. Pregled poljoprivredne aktivnosti ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde

Poljoprivredna aktivnost ispitanih povratnika u opštini Novo Goražde je najrazvijenija u odnosu na sve opštine u regiji. Kao što se može vidjeti u tabeli 92. ukupno 115 ispitanih povratničkih porodica, odnosno 37,7 % u opštini posjeduje štalske objekte, prosječne površine od 26,8 m². Sa druge strane, znatno je razvijenija plastenička proizvodnja i ispitanih povratnici u ovoj opštini posjeduju skoro polovinu ukupne plasteničke proizvodnje povratnika u regiji, obzirom da 32 ispitane povratničke porodice u ovoj opštini raspolažu sa 2.806 m² plastenika, prosječne površine od 87,7 m². Anketirani povratnici u opštinu Novo Goražde takođe posjeduju 3 traktora i 30 motokultivatora.

Tabela 92.

Osnovne info. o poljo. objektima i opremi ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde

OPIS	Broj porodica	Ukupna površina (m ²)	Prosječna površina (m ²)
Broj ispitanih povratnika koji posjeduju štale	115	3.080	26,8
Broj ispitanih povrat. koji posjeduju plastenike	32	2.806	87,7
Broj traktora sa kojima raspolažu ispitani povrat.	3		
Broj motokultivatora sa kojima ispitani raspolažu povratnici	30		

Najveći broj ispitanih povratničkih porodica od stočnog fonda posjeduje muzne krave (53 porodice) i povratnici ukupno raspolažu sa 82 krave. Ukupno 23 ispitane porodice posjeduju ovce i ukupan broj grla ovaca iznosi 365, dok koze posjeduju 2 ispitane povratničke porodice sa ukupnim brojem grla 30. Niti jedna ispitana povratnička porodica na prostoru opštine Novo Goražde ne posjeduje konje i volove.

Tabela 93.

Osnovne informacije o stočnom fondu ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde

OPIS	Ukupan broj stočnog fonda	Broj ispitanih povratničkih porodica koje posjeduju stoku	Prosječan broj grla po porodici	Udio općine u ukupnom broju grla
Muzne krave	82	53	1,5	16,8 %
Konji	0	0	0	0,0 %
Ovce	365	23	15,9	10,7 %
Koze	30	2	15	12,4 %
Volovi	0	0	0	0,0 %

9.4. Pregled socijalnog stanja u opštini Novo Goražde

Najveći broj ispitanih povratnika u opštinu Novo Goražde, njih 97,0 % ima obezbjeđen priključak na elektro mrežu (296 porodica), dok se njih 1,0 % (3 ispitane porodice) izjasnilo da nema trajno riješeno pitanje snabdijevanja električnom energijom. Slična situacija je i po pitanju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova, gdje 96,4 % (294 ispitane porodice) ima obezbjeđene minimalne stambene uslove, dok se 6 ispitanih povratničkih porodica (2,0 % ukupnog broja ispitanika u opštini Novo Goražde) izjasnilo da nema zadovoljene minimalne stambene uslove za život u mjestu povratka. Što se tiče osiguranja pristupnog puta, situacija je takođe slična, 96,1 % (293 ispitane porodice) imaju obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta, dok 3 ispitane porodice (1,0 %) nemaju obezbijeđen adekvatan pristupni put do svog stambenog objekta.

Tabela 94.

Osiguranje osnovne stambene infrastrukture ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde

OPIS	BROJ			UČEŠĆE		
	Da	Ne	Nepoznato	Da	Ne	Nepoznato
Obezbjeđeni minimalni stambeni uslovi	294	6	5	96,4 %	2,0 %	1,6 %
Obezbijeđen priključak na elektro mrežu	296	3	6	97,0 %	1,0 %	2,0 %
Obezbijeđen pristupni put	293	3	9	96,1 %	1,0 %	2,9 %

Zdravstveno stanje povratnika na području opštine Novo Goražde je dobro kod 70,1 % povratnika i relativno dobro kod 17,9 % povratnika. Sa druge strane, 52 povratnika (ili 5,8 %) je izjavilo da mu je zdravstveno stanje teško, a 6,2 % ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 95.

Zdravstveno stanje ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde

OPIS	OCJENA	%
Dobro	625	70,1 %
Relativno dobro	160	17,9 %
Teško	52	5,8 %
Bez odgovora/nepoznato	55	6,2 %

Povratnici najvećim dijelom imaju zdravstveno osiguranje koje je obezbijeđeno posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja entiteta u kojem su boravili kao raseljena lica. Na ovaj način omogućeno je da 96,3 % svih ispitanih povratnika u opštinu Novo Goražde bude obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem, dok je samo 1 anketirana osoba izjavila da nema obavezno zdravstveno osiguranje. 32 osobe ili 3,6 % ispitanih povratnika u opštinu Novo Goražde, nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Tabela 96.

Zdravstveno osiguranje ispitanih povratnika na području opštine Novo Goražde

OPIS	Ukupno	
	Broj	%
Zdravstveno osiguranje u F BiH	852	95,5%
Zdravstveno osiguranje u RS	7	0,8%
Bez zdravstvenog osiguranja	1	0,1%
Nepoznato	32	3,6%

Slično kao i u drugim opštinama u Novom Goraždu 95 % svih ispitanih povratnika ima zdravstveno osiguranje u F BiH, dok manje od 1 % ispitanika ima zdravstveno osiguranje RS.

Od ukupnog broja ispitanih povratnika njih 14,2 % ili 127 osobe ima status učenika ili studenta osnovnih i srednjih škola i fakulteta. Od ovog broja 43 su učenici osnovnih škola (33,9 % ukupnog broja učenika i studenata), 23 osobe su učenici srednjih škola (18,1%), dok 61 osoba (48,0 %) pohađa univerzitetsko obrazovanje.

Tabela 97.

Obrazovanje djece ispitanika

OPIS	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet	Ukupno
U školama u mjestu povratka	0	0	-	0
U drugim mjestima u RS	0	0	0	0
U drugim mjestima u F BiH	43	23	61	127
Ukupno	43	23	61	127

Kao što se iz prethodne tabele može vidjeti, niti jedno od ispitanih povratnika se ne školuje u školama koje se nalaze u mjestu povratka, niti u drugim mjestima u RS, već se svi školuju u drugim mjestima u F BiH.

Kao koristan indikator o položaju povratnika u obrazovnom sistemu jeste i indikator o posjedovanju kompjutera od strane povratnika. Istraživanjem je utvrđeno da samo 2 ispitane povratničke porodice na području opštine Novo Goražde posjeduju kompjuter što dodatno govori o nepovoljnom položaju povratničke djece u korištenju informacionih tehnologija u svrhu njihovog obrazovanja.

9.5. Pregled aktivnosti u oblasti održivosti povratka u opštini Novo Goražde

Kao što je bilo očekivano, u proteklom periodu, povratnici su najveću pomoć dobili u cilju obezbjeđenja minimalnih stambenih uslova za život povratnika (92,5 %) i pomoć za priključak električne energije (94,1 %).

Tabela 98.

Zbirni pregled dobivene pomoći za održivost povratka u opštini Novo Goražde

OPIS	Ukupno	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	% ostvarene pomoći na nivou regije
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	282	92,5 %	85,8%
Priključak el. energije	287	94,1 %	82,3%
Motokultivator	33	10,8 %	9,9%
Traktor	5	1,6 %	1,2%
Poljoprivredni alat	5	1,6 %	6,1%
Štalski objekti i slično	113	37,0 %	14,7%
Plastenik	35	11,5 %	5,1%
Pomoć u krupnoj stoci	56	18,4 %	12,9%
Pomoć u sitnoj stoci	25	8,2 %	7,8%

Najveću pomoć za osiguranje održivosti povratka, generisanje prihoda i startnu pomoć povratnici su dobili kroz pomoć u obezbjeđenju štalskih objekata za 113 ispitanih porodica (37,0 %), te za pomoć u nabavci krupne (56 ispitanih porodica) i sitne (25 ispitanih porodica) stoke. Pomoć u obezbjeđenju plastenika dobilo je 35 ispitanih porodica (11,5 %), dok su motokultivator dobile 33 ispitane porodice (10,8 %), a po 5 ispitanih porodica je dobilo traktor i poljoprivredni alat.

U toku istraživanja potreba za održivi povratak od strane povratnika je naznačeno da na području opštine Novo Goražde 6 ispitanih porodica nema obezbijedene minimalne stambene uslove (2,0 % svih povratničkih ispitanika), te da 3 ispitane porodice (1,0 %) nemaju obezbijeden priključak na elektro mrežu.

U oblasti potrebne pomoći za osiguranje održivosti povratka, prema zahtjevima povratnika u narednom periodu pomoć za održivi povratak bi trebalo fokusirati na pružanje pomoći za nabavku **mehanizacije** jer su 83 ispitane povratničke porodice ili 27,2 % izrazile potrebu za

pomoć u nabavci motokultivatora i 11 ispitanih porodica (3,6 %) za nabavku traktora. Na drugo mjesto su povratnici na vrh svojih prioriteta stavili pomoć u nabavci plastenika (72 ispitane porodice ili 23,6 %), te poljoprivredni alat (60 ispitanih porodica ili 19,7 %).

Za **razvoj stočarstva**, tačnije za pomoć u nabavci krupne stoke zainteresovano je 49 ispitanih porodica (16,1 %), a za nabavku sitne stoke 19 ispitanih porodica (6,2 %), kao i za pomoć u obezbjeđenju štalskih objekata (25 ispitanih porodica).

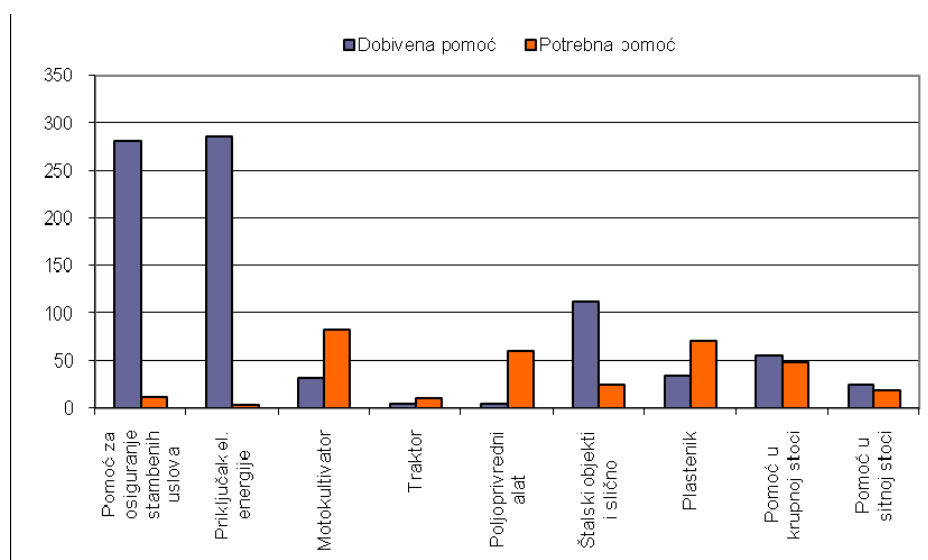
Tabela 99.

Pregled potrebne pomoći za održivost povratka u opštini Novo Goražde

OPIS	Ukupno u općini	% od ukupnog broja ispitanih porodica u općini	Regionalni prosjek (tabela 14)
Pomoć za osiguranje stambenih uslova	12	3,9 %	15,3%
Priključak el. energije	4	1,3 %	10,0%
Motokultivator	83	27,2 %	34,8%
Traktor	11	3,6 %	7,3%
Poljoprivredni alat	60	19,7 %	24,3%
Štalski objekti i slično	25	8,2 %	25,9%
Plastenik	72	23,6 %	28,1%
Pomoć u krupnoj stoci	49	16,1 %	35,0%
Pomoć u sitnoj stoci	19	6,2 %	22,7%

Grafikon 35.

Odnos između dobivene i potrebne pomoći u opštini Novo Goražde

Ukoliko uporedimo odnose između dobivene i tražene pomoći jasno se može uočiti da je najveća potražnja za pomoć u nabavci motokultivatora, te u obezbjeđenju plastenika i poljoprivrednog alata.

DIO C.

**NAJZNAČAJNIJA POVRATNIČKA PODRUČJA NA PROSTORU
JUGOISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE**

1. PREGLED NAJZNAČAJNIJIH POV RATNIČKIH NASELJA U JUGOISTOČNOJ BIH

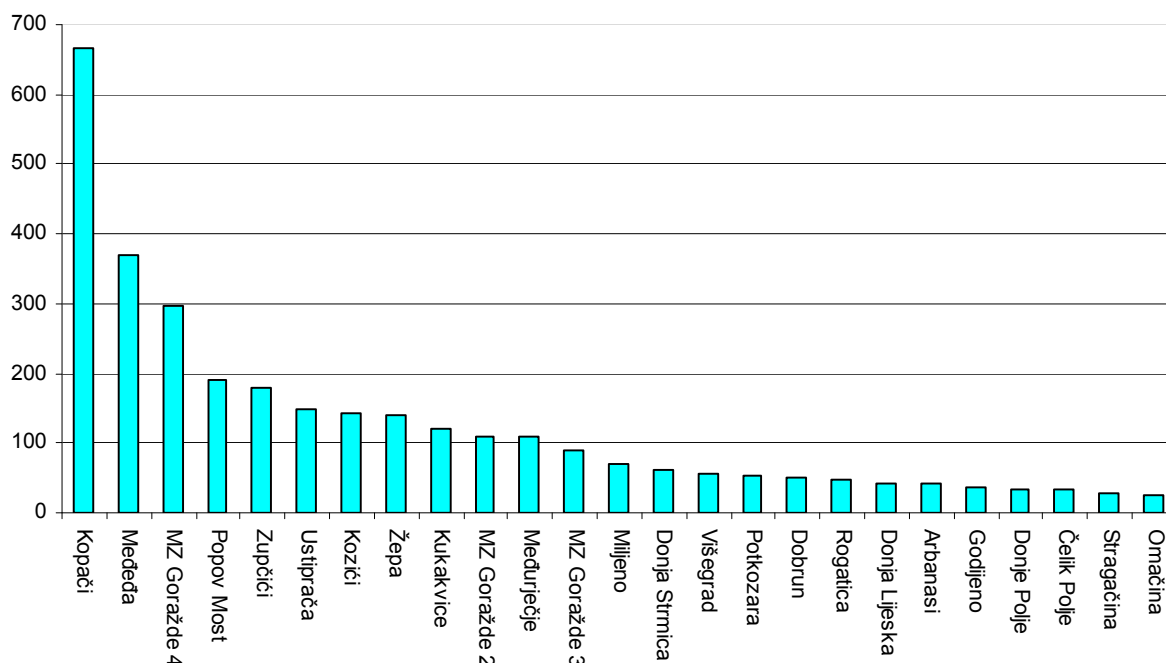
1.1. Najbrojnija povratnička naselja / demografske karakteristike

Prikupljanjem informacija o socio-ekonomskom položaju povratnika u jugoistočnu BiH identifikovano je 27 povratničkih naselja (sela, naseljena mjesta i područja mjesnih zajednica) na području svih općina koje su obuhvaćene istraživanjem, na način da su minimalno 2 povratnička naselja uključena iz svake općine, osim općine Ustikolina i Prača, koje su uzete cijele. Najbrojnija povratnička naselja koja su obuhvaćena istraživanjem su:

- MZ Goražde 2 Goražde
- MZ Goražde 3 Goražde
- MZ Goražde 4 Goražde
- Zupčići Goražde
- Ustikolina Ustikolina
- Prača Prača
- Kozići Rogatica
- Kukakvice Rogatica
- Rogatica Rogatica
- Žepa Rogatica
- Dobrun Višegrad
- Donja Lijeska Višegrad
- Međeđa Višegrad
- Višegrad Višegrad
- Arbanasi Rudo
- Donja Strmica Rudo
- Omačina Rudo
- Strgačina Rudo
- Međurječje Čajniče
- Miljeno Čajniče
- Čelikovo Polje Foča
- Donje Polje Foča
- Godijeno Foča
- Popov Most Foča
- Kopači Novo Goražde
- Potkozara Novo Goražde
- Ustiprača Novo Goražde

Na području ovih 27 povratničkih naselja boravi najveći broj povratnika koji su uključeni u istraživanje i ona su identifikovana kao najbrojnija. Uzimajući u obzir procjene učešća ispitanika u ukupnoj povratničkoj populaciji, na području ovih najbrojnijih povratničkih naselja boravi oko 85 procenata ukupnog broja ispitanih povratnika u regiji.

Grafikon 36.
Broj anketiranih povratnika u najvećim povratničkim naseljima

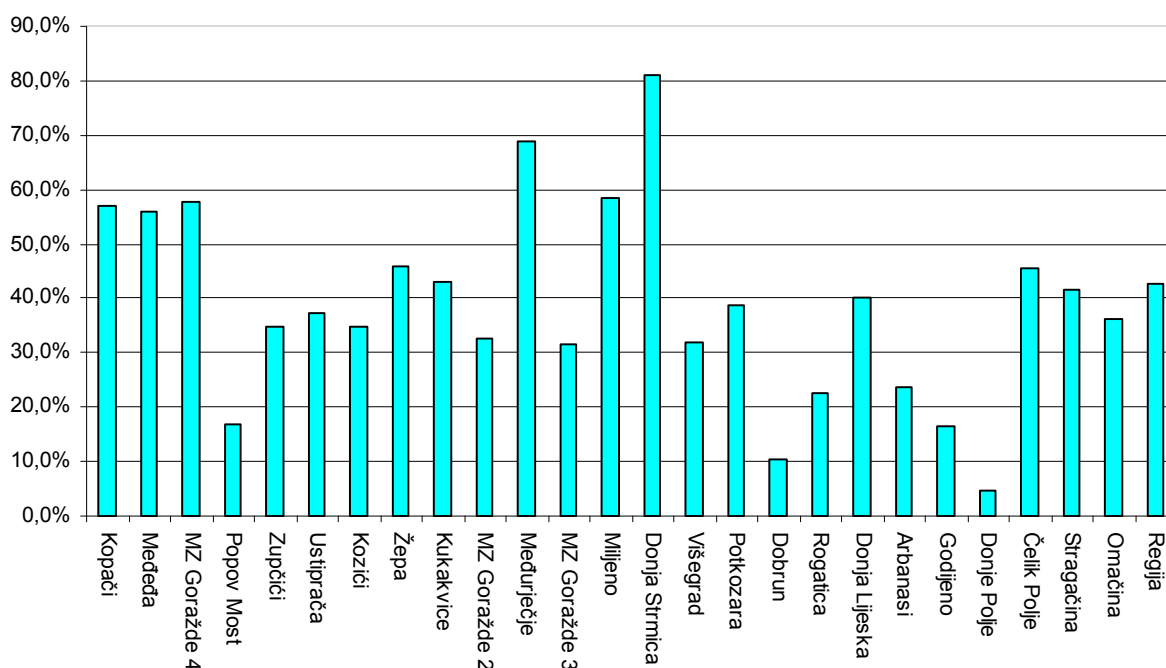

Kao što se na grafikonu jasno može vidjeti najveća povratnička naselja u regiji su Kopači, Međeđa, MZ Goražde 4, Popov Most (Tjentište), Zupčići, Ustiprača, Kozići i Žepa.

Demografske karakteristike najbrojnijih povratničkih naselja su različite u zavisnosti od različitih socio-ekonomskih faktora. Imajući u vidu da je brojnost i starosna struktura povratničkog domaćinstva važan faktor koji utiče na održivost povratka, na grafikonu 37. prikazana je brojčana struktura domaćinstava u najbrojnijim povratničkim naseljima. **Naselja u kojima je broj tro i višečlanih domaćinstava značajno veći od regionalnog prosjeka su Donja Strmica, Međurječje, Miljeno, MZ Goražde 4, Kopači i Međeđa.**

Grafikon 37.

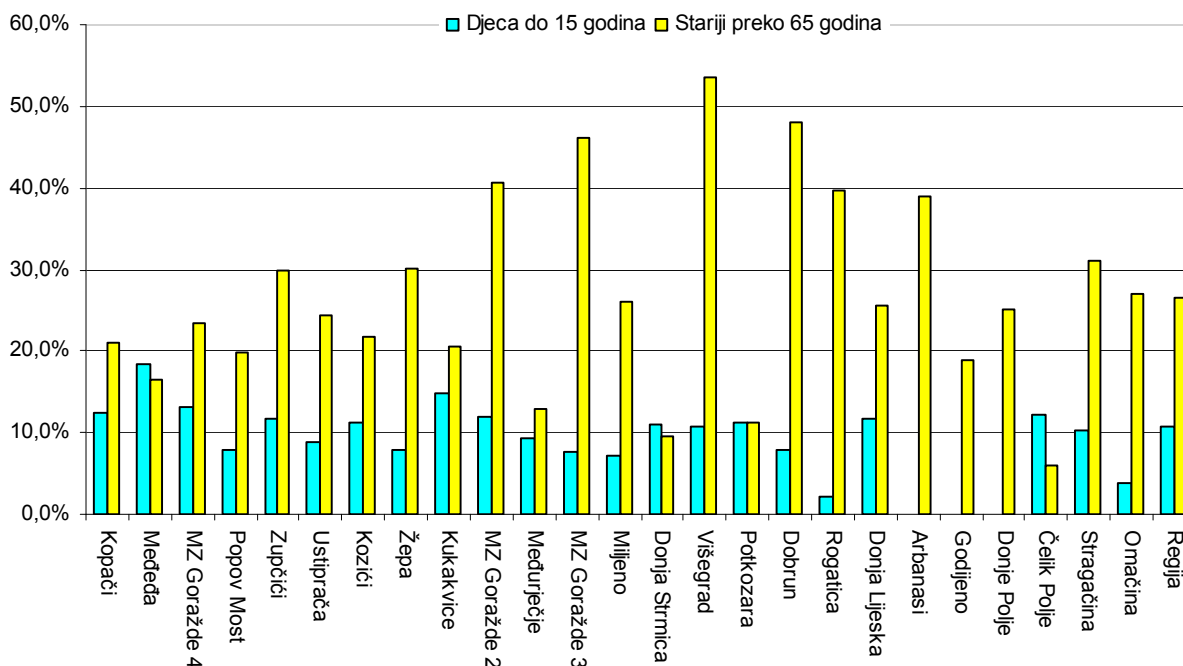
Udio tro i višečlanih domaćinstava u domaćinstvima u odabranim povratničkim naseljima

Dodatne informacije o starosnoj strukturi najbrojnijih povratničkih naselja koje se odnose na udio djece do 15 godina i starijih od 65 godina omogućava nam kvalitetan uvid u demografsku strukturu.

Grafikon 38.

Udio ispitanika (djece do 15 i starijih od 65 godina) po najbrojnijim povratničkim naseljima

Zahvaljujući ovim demografskim parametrima moguće je identifikovati sva najnaseljenija povratnička naselja koja imaju iznadprosječne parametre koji mogu pozitivno uticati na održivost povratka u ovim povratničkim naseljima. **Naselja u kojima je udio djece u ukupnoj populaciji značajnije veći od regionalnog prosjeka su Međeđa, Kukavice, MZ Goražde 4, Kopači i**

Čelikovo Polje. Sa druge strane, naselja u kojima je udio starijih od 65 godina u ukupnoj populaciji značano manji u odnosu na regionalni prosjek su **Čelikovo Polje, Donja Strmica, Potkozara, Međurječje i Međeđa.** Ukoliko uporedimo sve tri demografske karakteristike povratnička naselja koja imaju *pozitivne iznadprosječne demografske parametre koji mogu biti snažan faktor rasta održivosti povratka (udio višečlanih domaćinstava, udio djece i udio starijih) imaju povratnička naselja:*

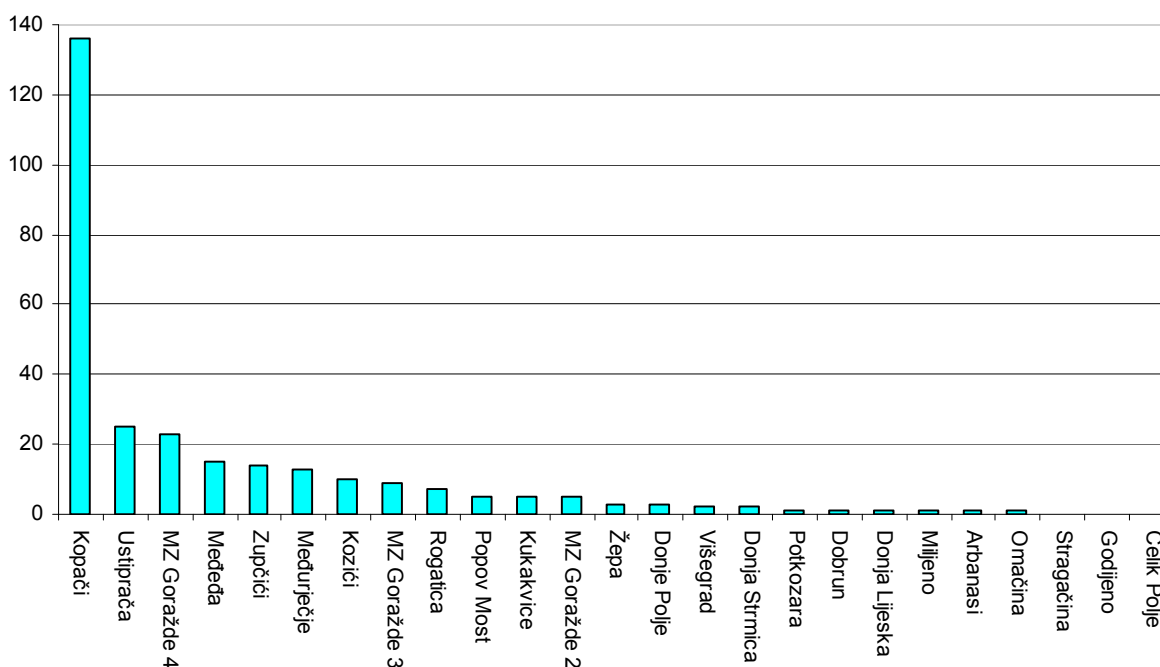
- **Kopači** – Novo Goražde
- **Međeđa** – Višegrad
- **MZ Goražde 4** – Goražde
- **Kukavice** – Rogatica i
- **Donja Strmica** – Višegrad.

1.2. Najbrojnija povratnička naselja / ekonomske karakteristike

U 27 najbrojnijih povratničkih naselja ukupno je 291 zaposlenih ispitanika i to predstavlja 91,5 % ukupnog broja zaposlenih ispitanika u regiji. **Najveći broj registriranih zaposlenih ispitanika imaju povratnička naselja Kopači (136), Ustiprača (25), MZ Goražde 4 (23), Međeđa (15) i Zupčići (14).** Sa druge strane, sa jednim ili ni jednim registriranim zaposlenim ispitanikom su naselja Podkozara (1), Donja Ljeska (1), Miljeno (1), Omačina (1), Arbanasi (1), Dobrun (1), Čelikovo Polje (0), Godijeno (0) i Stragačina (0).

Grafikon 39.

Registrirani zaposleni ispitanici u najbrojnijim povratničkim naseljima (broj)

Pored 291 zaposlena ispitanika u ovim povratničkim naseljima registrirano je 765 nezaposlenih i 835 ekonomski neaktivna ispitanika povratnika. Najveći broj nezaposlenih ispitanika

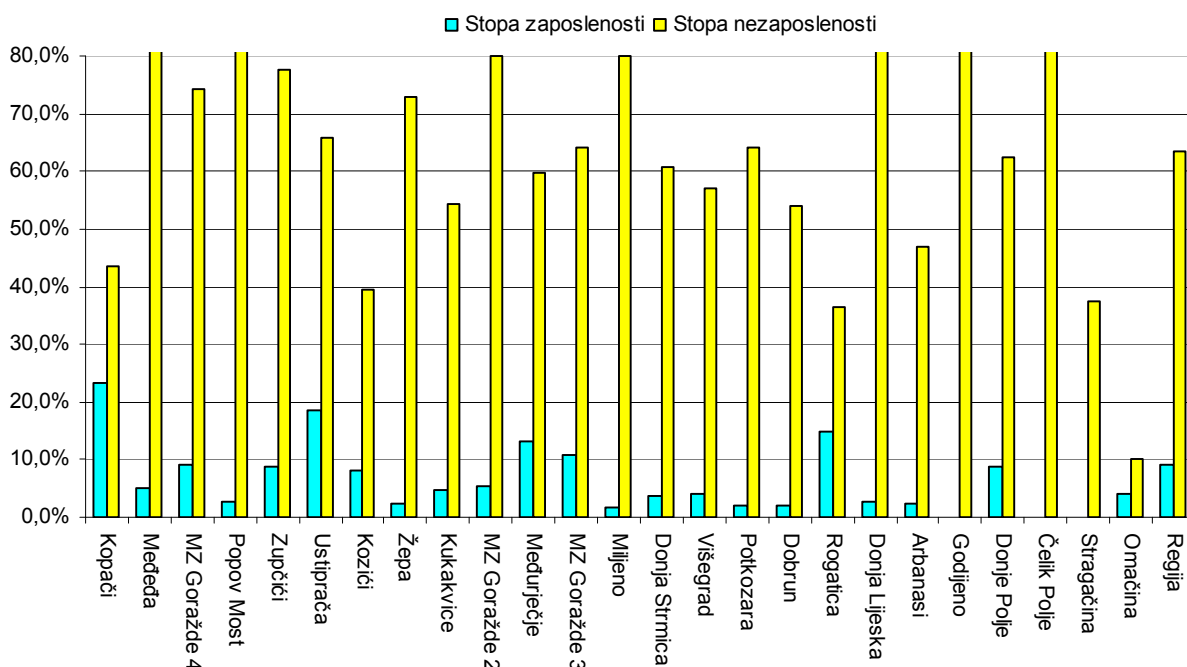
povratnika živi u naseljima Kopači, MZ Goražde 4, Međeđa, Popov Most i Zupčići, dok je najveći broj ekonomski neaktivnih ispitanika u naseljima Kopači, Međeđa, Žepa i Kozići.

Imajući u vidu stope registrirane zaposlenosti i nezaposlenosti ispitanika, može se konstatovati da su povratnička naselja sa najvećim stopama zaposlenosti Kopači, Ustiprača, Rogatica, Međurječje i MZ Goražde 3 i 4, dok su povratnička naselja sa najmanjim stopama nezaposlenosti Rogatica, Stragačina, Kozići i Kopači.

Povratnička naselja sa najmanjim stopama zaposlenosti ispitanika su Čelikovo Polje, Donja Lijeska, Ustikolina, Popov Most i Godijeno, dok su povratnička naselja sa najvećim stopama nezaposlenosti ispitanika Čelikovo Polje (100 %), Donja Lijeska (92,3 %), Popov Most (92,1 %), Godijeno (87,5 %) i Međeđa (82,1 %).

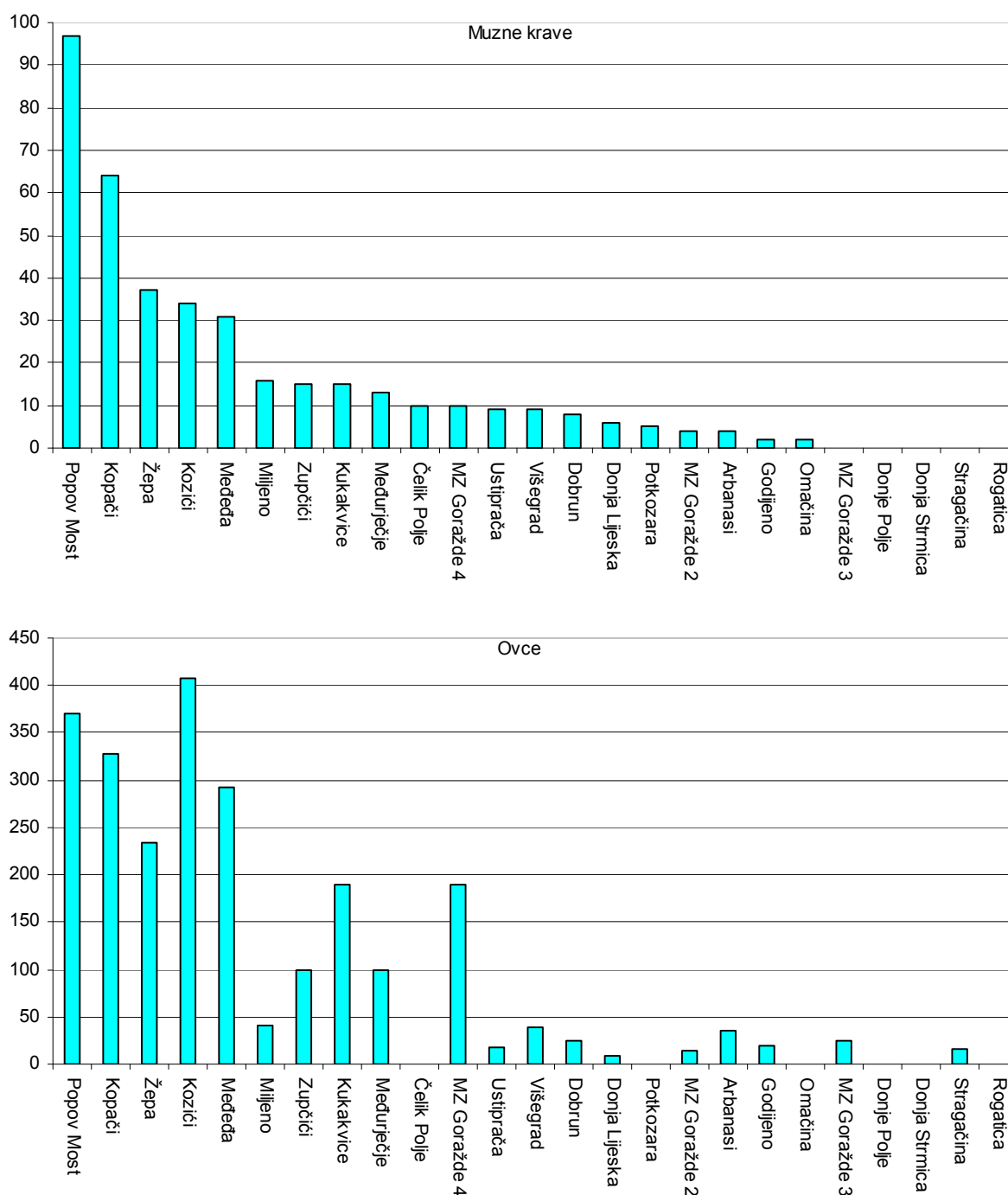
Grafikon 40.

Stope registrirane zaposlenosti i nezaposlenosti ispitanika u najbrojnim povratničkim naseljima

Imajući u vidu da je poljoprivreda ključna ekonomska djelatnost ispitanih povratnika, veoma je važno imati u vidu poljoprivredne karakteristike najbrojnih povratničkih naselja u regiji. Prema broju muznih krava, ispitana povratnička područja koja imaju najveći broj muznih krava su Popov Most, Kopači, Žepa, Kozići, Međeđa i Miljeno. Ispitana povratnička naselja koja imaju najveći broj ovaca su Kozići, Popov Most, Kopači, Međeđa, Žepa, Kukavice i MZ Goražde 4.

Grafikon 41. i 41.a
Broj muznih krava i ovaca u najbrojnijim povratničkim naseljima

Zahvaljujući odabranim ekonomskim parametrima ispitanika (registrovani zaposleni i nezaposleni, stope zaposlenosti i nezaposlenosti, te posjedovanje muznih krava i ovaca), iznadprosječne ekonomske parametre imaju slijedeća povratnička naselja:

- **Kopači** – Novo Goražde
- **Kozići** – Rogatica
- **Kukavice** – Rogatica
- **MZ Goražde 3** – Goražde
- **Međurječje** – Čajniče.

1.3. Najbrojnija povratnička naselja / socijalne karakteristike

Kao što je to prikazano u prvom poglavlju izvještaja, na području regije 121 anketirana povratnička porodica ima probleme u osiguranju minimalnih stambenih uslova, 132 anketirane porodice nemaju priključak na električnu energiju, dok 70 anketiranih porodica nema osiguran pristupni put. **Socijalne karakteristike 27 najbrojnijih povratničkih naselja u jugoistočnoj BiH su karakteristične po tome da u njima žive 102 ispitane porodice koje nemaju zadovoljene minimalne stambene uslove, da 114 ispitanih porodica živi bez priključka na električnu energiju, te da za 63 ispitane porodice nije osiguran pristupni put.**

Najveće probleme u osiguranju minimuma stambenih uslova imaju povratnici u Međeđu gdje za 26 ispitanih porodica nisu osigurani minimalni stambeni uslovi, zatim Kukavice sa 13 ispitanih porodica, Donja Strmica, Međurječje i MZ Goražde 4 sa po 7 ispitanih porodica koje nemaju obezbjeđene minimalne stambene uslove. Sa druge strane, u naseljima Čelikovo Polje, Donja Lijeska, te MZ Goražde 2 i 3 nije bilo ispitanika koji žive u neuslovnim stambenim objektima.

Najveće probleme u osiguranju priključka na električnu energiju imaju povratnici u Međeđi gdje 25 ispitanih povratničkih porodica nema priključak na električnu energiju, zatim Međurječje sa 17 ispitanih porodica, Kozići sa 16, te Donja Strmica sa 8 i Kukavice sa 7 ispitanih porodica. Sa druge strane u naseljima Zupčići, Kopači, MZ Goražde 2 i 3 nema ispitanih povratnika kojima nije osiguran priključak na električnu energiju.

Najveće probleme u osiguranju pristupnog puta imaju povratnici u Zupčiće gdje 17 ispitanih porodica nema osiguran adekvatan pristupni put, zatim Međeđa i Kozići, gdje po 15 ispitanih porodica nema osiguran adekvatan pristupni put, te MZ Goražde 4 u kojoj 5 ispitanih porodica nema osiguran adekvatan pristupni put.

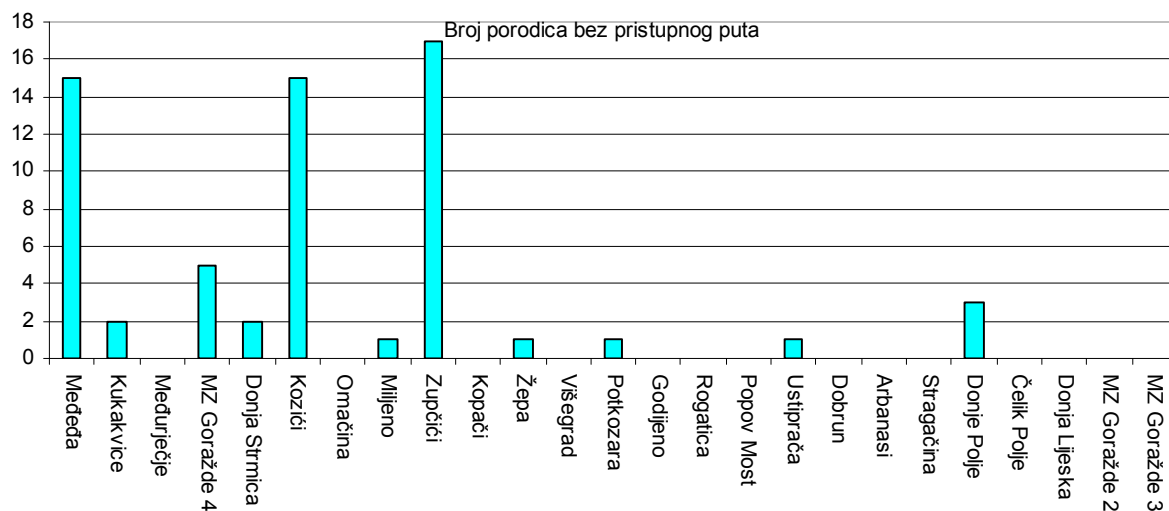
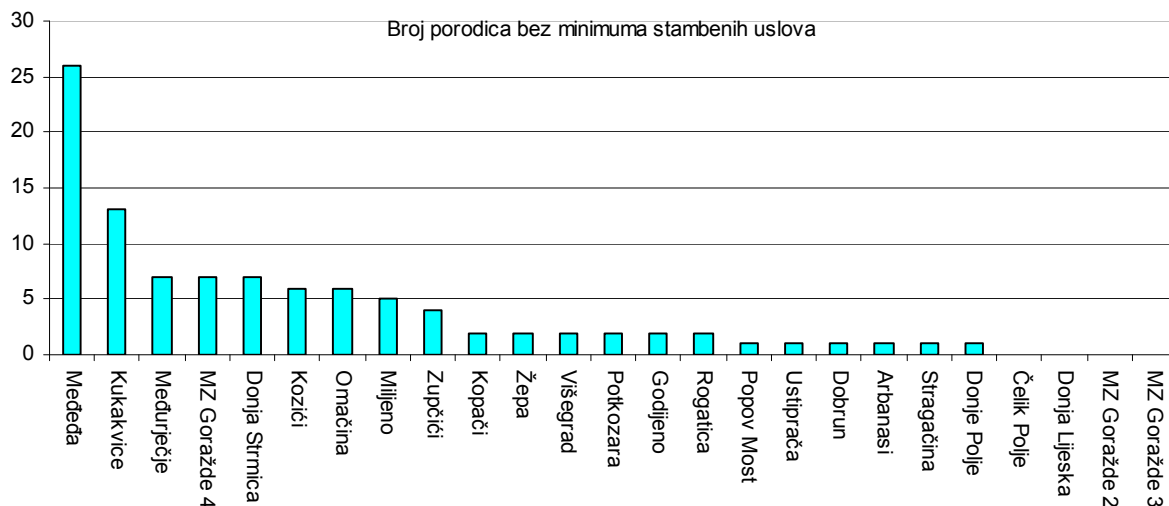
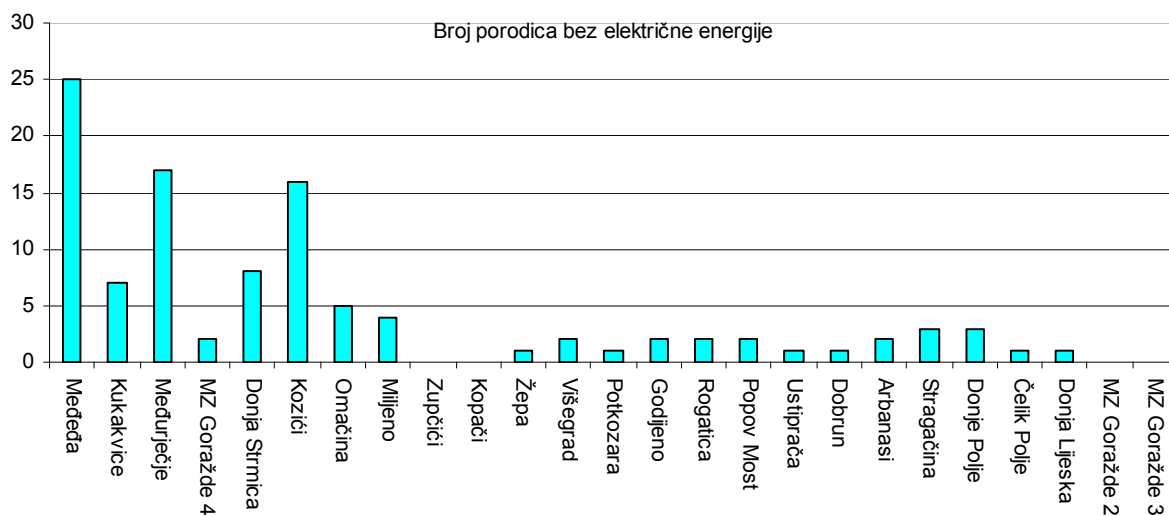
Ukoliko uporedimo ove osnovne infrastrukturne karakteristike, može se konstatovati da su povratnička naselja sa iznadprosječnim stanjem osnovne infrastrukture:

- **MZ Goražde 2 i 3** – Goražde
- **Prača** – Prača
- **Žepa** – Rogatica
- **Dobrun i Donja Lijeska** – Višegrad
- **Čelik Polje i Popov Most** – Foča i
- **Kopači** – Novo Goražde.

Sa druge strane, povratnička naselja Kozići i Donja Strmica se suočavaju sa ispodprosječnim parametrima u svakom od 3 odabrana kriterija i prema tome spadaju u povratnička naselja u kojima je cjelokupna osnovna infrastruktura (stanovanje, električna energija i put) ispodprosječno osigurana.

Grafikon 42., 42.a i 42.b.

Ispitane porodice bez minimuma stambenih uslova, električne energije i pristupnog puta po naseljima

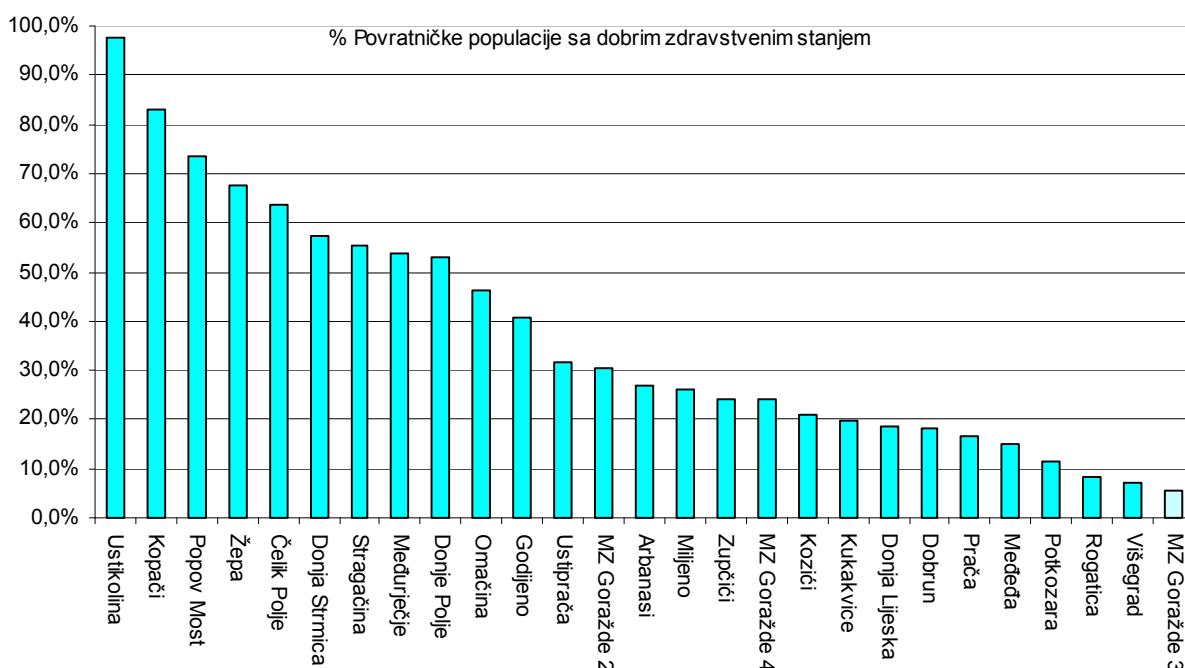

Pored osnovne komunalne infrastrukture, prikupljane su informacije o zdravstvenom stanju, zdravstvenom osiguranju i stanju u obrazovanju djece ispitanika. Sa ovim dodatnim kriterijima moguće je dobiti jednu cjelovitu sliku o ukupnom ekonomskom i socijalnom stanju najbrojnijih povratničkih naselja na osnovu čega je moguće donijeti preporuke koje mogu ciljano uticati na maksimalno mogući rast stepena održivosti povratka u cijeloj regiji.

Po pitanju zdravstvenog stanja, najveći udio ispitane povratničke populacije koja je dobrog zdravstvenog stanja je zabilježena u Ustikolini, zatim u Kopačima, Popovom Mostu i Žepi, dok je najmanje ispitanih povratnika sa dobrim zdravstvenim stanjem u MZ Goražde 3, Višegradu, Rogatici i Potkozari.

Grafikon 43.

Pregled povratničkih naselja prema procentu stanovništva sa dobrim zdravstvenim stanjem

Pored zdravstvenog stanja koji je izuzetno važan indikator ukupnog socio-ekonomskog stanja u povratničkom naselju, podaci o zdravstvenom osiguranju i obrazovanju djece povratnika govore o stepenu integracije povratnika u svoje lokalne zajednice. Obzirom da je pitanje zdravstvenog osiguranja detaljno analizirano u dijelu 2 izvještaja, u ovom dijelu bit će prikazano samo stanje u obrazovanju po povratničkim naseljima.

Najveći broj ispitane djece povratnika pohađa osnovnu školu u mjestu povratka u Međeđi, Ustikolini, Kukavicama i Žepi, dok većina, odnosno u 18 povratničkih naselja djeca ne pohađaju osnovnu školu u mjestima povratka. Ovaj pokazatelj, kada se uporedi sa brojem djece koja osnovnu školu pohađaju u drugim mjestima vrlo indikativno govori o stepenu integracije povratnika u ovim naseljima, odnosno njihovu zavisnost od mjesta u kojem su boravili dok su imali status raseljenog lica.

Slična situacija je i sa srednjom školom gdje najveći broj djece ispitanika pohađa srednju školu u mjestima boravka (ili u drugim mjestima u općini) u Međeđi, MZ Goražde 2, 3 i 4 dok u svim drugim slučajevima djeca pohađaju u drugim mjestima u RS ili F BiH.

Grafikon 44. i 44.a.

Broj djece ispitanika koja pohađaju osnovnu i srednju školu po povratničkim naseljima

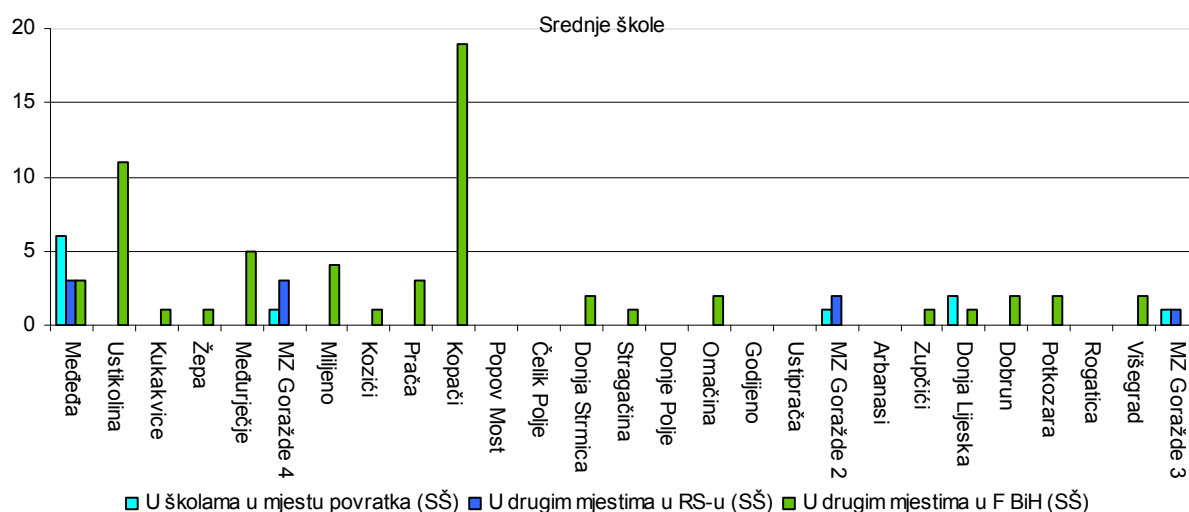
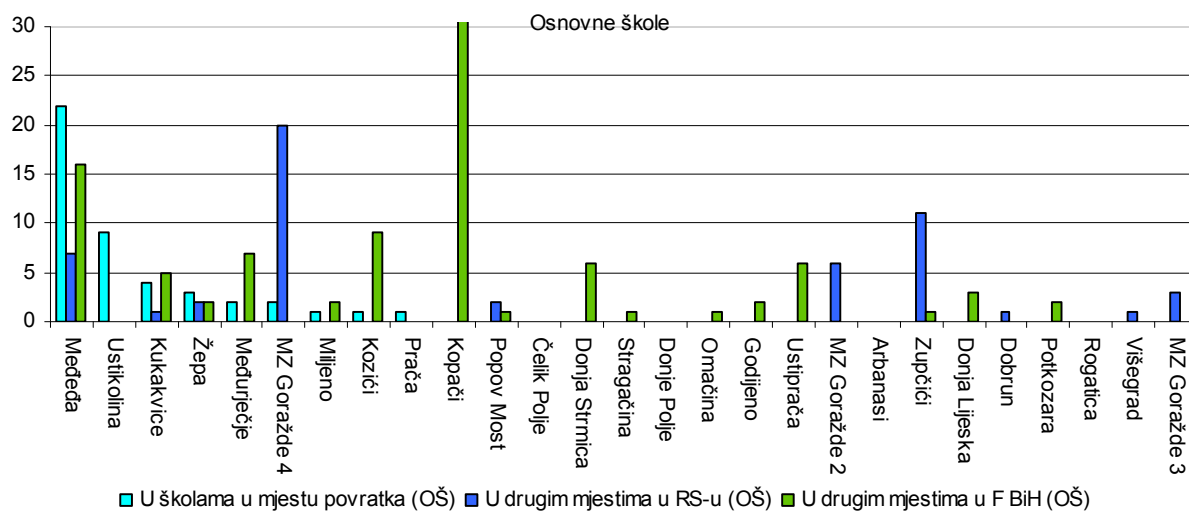

Tabela 100.

Pregled osnovnih parametara po povratničkim naseljima (u odnosu na regionalni prosjek)

OPĆINA	OPĆINA (KOD)	Broj povratnika	DEMOGRAFSKI PARAMETRI			EKONOMSKI PARAMETRI								SOCIJALNI PARAMETRI				
			Dmačin stava sa tro i višečlanim dom.	Udio djece do 14 god. u ukupnoj populac	Udio starijih od 65 god. u ukupnoj populac	Registr ovani zaposleni	Registr ovani nezaposleni	Ostalo/ Ekonomski neaktivni	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti	Stopa formalne nezaposlenosti	Muzne krave	Ovce	Nisu osig. minimalni stambeni usl.	Nije osiguran priključak na el. en.	Nije osiguran pristupni put	Zdravstveno stanje dobro	
REGIJA		3.864	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak	Prosjeak
MZ Goražde 2	GO	108	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	
MZ Goražde 3	GO	91	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	
MZ Goražde 4	GO	296	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	
Zupčići	GO	178	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	
Ustikolina	UST	161	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	
Prača	PRA	30	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	
Kozići	RO	142	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	
Kukakvice	RO	121	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	
Rogatica	RO	48	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	
Žepa	RO	139	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	
Dobrun	VIŠ	50	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	
Donja Lijeska	VIŠ	43	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	
Međeđa	VIŠ	369	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	
Višegrad	VIŠ	56	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	
Arbanasi	RU	41	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	(-)	
Donja Strmica	RU	63	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	
Omačina	RU	26	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	
Stragačina	RU	29	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	
Međurječje	ČA	108	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	
Miljeno	ČA	69	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	
Čelik Polje	FO	33	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	
Donje Polje	FO	34	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	
Godijeno	FO	37	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	
Popov Most	FO	190	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	
Kopači	NGO	666	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	
Potkozara	NGO	53	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	
Ustiprača	NGO	148	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	

2. PREGLED KLJUČNIH PREPORUKA ZA JAČANJE ODRŽIVOSTI POVRATKA

U drugom dijelu izvještaja dat je zbirni pregled ostvarene i potrebne pomoći koja je prema stavovima povratnika nužna za snažniji razvoj održivosti povratka u jugoistočnoj BiH. Na osnovu tih podataka, te na osnovu analize stanja u 27 najbrojnijih povratničkih naselja mogu se dati ključne preporuke koje bi mogle imati snažan uticaj na rast održivosti povratka na prostoru cjelokupne jugoistočne BiH.

Kao što tabela 100. pokazuje povratnička naselja se veoma razlikuju po demografskim, ekonomskim i socijalnim karakteristikama.

Naselja koja imaju iznadprosječna sva tri demografska parametra su Kopači, Međeđa, MZ Goražde 4, Kukavice, Donja Strmica i Donje Polje i u njima živi 1.548 ispitanih povratnika što predstavlja 40 % ukupne ispitane povratničke populacije u regiji. Obzirom na postojanje demografskog potencijala u mjestima Kopači, Međeđa, MZ Goraže 4 i Kukavice, za ova povratnička naselja identifikovane su slijedeće preporuke za jačanje održivosti povratka:

U povratničkom naselju **Kopači** zabilježen je samo ispodprosječan broj muznih krava i ovaca u odnosu na prosječan broj krava i ovaca po porodici u regiji. Pored toga, može se konstatovati da su ukupno posmatrani Kopači naselje u kojima je stepen održivosti povratka na najvećem nivou. Imajući u vidu sve podatke o socio-ekonomskom stanju prioritetne mjere održivosti povratka bi trebale doprinijeti većem stepenu integracije povratnika u lokalnu zajednicu. Mjere koje bi omogućile veći stepen integracije povratnika u lokalnu zajednicu, a koje bi istovremeno uticale na povećanje stepena održivosti povratka su:

- Stvaranje novih radnih mjesta za povratnike u formalnom sektoru u općini povratka,
- Podrška uspostavljanju i razvoju registrovanih mikro i malih biznisa osnovanih od strane povratnika ili koji zapošljavaju radnike iz povratničke populacije,
- Podrška aktivnostima registracije samostalnih poljoprivrednih proizvođača u općini povratka,
- Podrška aktivnostima koje imaju za cilj veći stepen socijalnog uključivanja povratnika u socijalni život općine povratka (korištenje beneficija za socijalnu pomoć, pomoć za nezaposlene, prava na zdravstvenu zaštitu i druga socijalna prava koje se ostvaruju u općini povratka),
- Podrška uspostavljanju i razvoju organizacija civilnog društva u mjestima povratka koje imaju za cilj poboljšanje životnog standarda povratnika,
- Jačanje uloge mjesnih zajednica u mjestima povratka u aktivnostima podrške unaprijeđenju životnog standarda povratnika.

U povratničkom naselju **Međeđa** u kojem se nalazi oko 400 ispitanih povratnika koja ima kvalitetne demografske pokazatelje suočava se sa problemom ispodprosječnog broja registriranih zaposlenih i visokih stopa ekonomski neaktivnih povratnika, a takođe su zabilježeni ispodprosječni rezultati po pitanju stope zaposlenosti povratnika, osiguranja minimalnih stambenih uslova, priključka na električnu energiju i osiguranje pristupnog puta. Takođe je zdravstveno stanje ispitanih povratnika lošije u odnosu na prosjek u regiji. Imajući u vidu trenutno socio-ekonomsko stanje povratnika, prioritetne mjere na održivom povratku trebaju omogućiti:

- Povećanje broja registriranih zaposlenih,
- Povećanje broja ekonomski aktivnih povratnika,
- Razvoj poljoprivredne proizvodnje i stočarstva,
- Pružanje pomoći u dostizanju minimuma stambenih uslova za povratnike, pomoći u elektrifikaciji i osiguranju pristupnih puteva za povratnike,
- Bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu povratnika, posebno onih povratnika koji spadaju u posebno ranjive grupe (stariji, povratnici u stanju socijalne potrebe i siromašni povratnici sa djecom).

U povratničkom naselju **MZ Goražde 4** u kojem se nalazi oko 300 ispitanih povratnika, povratnici se suočavaju sa niskim stopama registrirane zaposlenosti, visoke stope nezaposlenosti, ispodprosječnim stočnim fondom (muzne krave i ovce), a zdravstveno stanje povratnika je lošije u odnosu na prosjek u regiji. Imajući u vidu trenutno socio-ekonomsko stanje ispitanih povratnika, prioritetne mjere na održivom povratku trebaju omogućiti:

- Povećanje broja registriranih zaposlenih,
- Razvoj poljoprivredne proizvodnje i stočarstva,
- Pružanje pomoći u razvoju putne infrastrukture i osiguranju pristupnih puteva za povratnike,
- Bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu povratnika, posebno onih povratnika koji spadaju u posebno ranjive grupe (stariji, povratnici u stanju socijalne potrebe i siromašni povratnici sa djecom).

U povratničkom naselju **Kukavice** u kojem se nalazi oko 150 ispitanih povratnika, povratnici se suočavaju sa malim brojem registriranih zaposlenih povratnika, nerazvijenom stočarskom proizvodnjom, te sa velikim brojem povratnika koji nemaju zadovoljene minimalne stambene uslove i koji nemaju osiguran priključak na električnu mrežu, a zdravstveno stanje povratnika je takođe nezadovoljavajuće. Imajući u vidu trenutno socio-ekonomsko stanje ispitanih povratnika, prioritetne mjere na održivom povratku trebaju omogućiti:

- Povećanje broja registriranih zaposlenih,
- Razvoj stočarstva,
- Pružanje pomoći u osiguranju minimalnih stambenih uslova i priključka na elektro mrežu,
- Bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu povratnika, posebno onih povratnika koji spadaju u posebno ranjive grupe (stariji, povratnici u stanju socijalne potrebe i siromašni povratnici sa djecom).

U povratničkom naselju **Donja Strmica** u kojem se nalazi oko 100 ispitanih povratnika, povratnici se suočavaju sa malim brojem registriranih zaposlenih, nerazvijenim stočarstvom, velikim brojem povratnika koji nemaju obezbjeđene minimalne stambene uslove niti priključak na električnu energiju i adekvatan pristupni put. Imajući u vidu trenutno socio-ekonomsko stanje ispitanih povratnika, prioritetne mjere na održivom povratku trebaju omogućiti:

- Povećanje broja registriranih zaposlenih,

- Razvoj poljoprivredne proizvodnje i stočarstva,
- Pružanje pomoći u osiguranju minimalnih stambenih uslova, priključka na elektro mrežu i rekonstrukciju pristupnih puteva.

Povratnička naselja **Kozići, Podkozara, Donja Lijeska** su povratnička naselja u kojima je zabilježen visok udio djece do 14 godina i ispodprosječan udio ispitanika starijih od 65 godina u odnosu na regionalni prosjek što govori da ova naselja imaju dobre demografske pretpostavke za razvoj održivosti povratka i od prethodno pobrojanih naselja se razlikuju samo po tome što imaju ispodprosječan udio tro i višečlanih domaćinstava u odnosu na stanje u regiji. U ova tri naselja ispodprosječan je broj registriranih zaposlenih, dok su po ostalim parametrima ova povratnička naselja različita, na način da su Kozići ekonomski aktivnije naselje, ali imaju veće poteškoće u osiguranju minimalnih stambenih uslova i priključka na električnu energiju, dok su Donja Lijeska i Podkozara znatno manje ekonomski aktivnija, ali sa druge strane imaju manje probleme u osiguranju minimalnih stambenih uslova ili u osiguranju priključka na električnu energiju. Slično je i u povratničkim naseljima **Međurječje i Miljeno** koja imaju iznadprosječan udio domaćinstava sa tri i više članova u kojima je udio ispitanika starijih od 65 godina ispod regionalnog prosjeka, u kojima je povratničko stanovništvo iznadprosječno ekonomski aktivno i u kojima se značajan broj povratnika suočava sa problemom osiguranja minimalnih stambenih uslova i priključka na električnu energiju. Na ovom primjeru možemo uočiti jednu pojavu da se u ekonomski vitalnijim područjima pojavljuje situacija da je veći broj povratnika bez osigurane osnovne infrastrukture u odnosu na ekonomski nerazvijena naselja, što govori da u ekonomski vitalnijim područjima dolazi do rasta broja povratničke populacije i samim tim povećanja potreba za osnovnom stambenom infrastrukturom, što je jedan važan faktor koji se treba imati u vidu prilikom planiranja mjera za razvoj održivog povratka. U ovim naseljima prioritetne mjere na održivom povratku trebaju omogućiti:

- Podsticaj za razvoj vlastitog mikrobiznisa u vlasništvu povratnika,
- Povećanje broja registriranih zaposlenih,
- Razvoj poljoprivrede i stočarstva i razvoj mehanizama za olakšanje pristupa lokalnim tržištima poljoprivrednih proizvoda,
- Pružanje pomoći u osiguranju minimalnih stambenih uslova i priključka na elektro mrežu i osiguranje pristupnih puteva,
- Bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu povratnika, posebno onih povratnika koji spadaju u posebno ranjive grupe (povratnici u stanju socijalne potrebe i domaćinstva sa djecom).

Povratnička naselja **Žepa, MZ Goražde 2, Zupčići, Godijeno, Popov Most i Ustiprača** imaju samo pozitivan jedan od tri demografska kriterija u kojima je u većini slučajeva osigurana osnovna stambena infrastruktura, električna energija i pristupni putevi, ali postoji jasno izražen problem niske ekonomske aktivnosti ispitanih povratnika. U cilju jačanja održivosti povratka prioritetne mjere bi trebale omogućiti:

- Razvoj poljoprivrede i stočarstva i razvoj mehanizama za olakšanje pristupa lokalnim tržištima poljoprivrednih proizvoda kako bi se stvorili uslovi za poboljšanje demografske strukture domaćinstva, i

- Razvoj mikro biznisa koji povratnicima mogu osigurati generisanje neophodnih prihoda na tržištu i njihovo zapošljavanje.

Povratnička naselja **MZ Goražde 3, Rogatica, Višegrad, Strgačina, Dobrun, Arbanasi i Omačina** su povratnička naselja u kojima su sva tri demografska parametra ispodprosječno razvijena, ali u kojima je broj registriranih zaposlenih ispitanika znatno iznad prosjeka, ali je nivo poljoprivredne proizvodnje znatno ispod prosjeka. Značajnije probleme u osiguranju minimuma stambenih uslova imaju samo povratnici u Rogaticu i Omačinu, dok ozbiljnije probleme u osiguranju priključka na elektro mrežu imaju ispitanici povratnici u Strgačinu, Arbanase i Omačinu. I pored ovako dobrih pokazatelja, zdravstveno stanje ispitanih povratnika u MZ Goražde 3, Rogatica, Višegrad, Dobrun i Arbanasi je ispod regionalnog prosjeka. Imajući u vidu trenutno socijalno i zdravstveno stanje ispitanih povratnika, u cilju jačanja održivosti povratka prioritetne mjere bi trebale omogućiti:

- Razvoj poljoprivrede i stočarstva i razvoj mehanizama za olakšanje pristupa lokalnim tržištima poljoprivrednih proizvoda kako bi se stvorili uslovi za poboljšanje demografske strukture domaćinstva,
- Bolju zdravstvenu i socijalnu zaštitu povratnika, posebno onih povratnika koji spadaju u posebno ranjive grupe (povratnici u stanju socijalne potrebe i domaćinstva sa djecom) i
- Razvoj mikro biznisa koji povratnicima mogu osigurati generisanje neophodnih prihoda na tržištu i njihovo zapošljavanje.